

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA SERMAYE PİYASALARI VE
FİNANSAL KURUMLAR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DÜNYA EKONOMİSİNDE YAPISAL
DÖNÜŞÜM:
KÜRESELLEŞME SONUÇLARI
ÜZERİNE BİR EKONOMİ
DENEMESİ**

HAZIRLAYAN:
AYTEKİN YAŞAR
2501555154

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. KAYA ARDIÇ

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL 2007

**DÜNYA EKONOMİSİNDE YAPISAL DÖNÜŞÜM:
KÜRESELLEŞME SONUÇLARI ÜZERİNE BİR EKONOMİ DENEMESİ**

Aytekin Yaşar

ÖZ

Birinci bölümde, dönemler itibariyle dünya ekonomisindeki yapısal dönüşümler incelenerek, küreselleşmenin tanımı, ortaya çıkış koşulları ve küreselleşmenin toplumsal hayatın hangi alanlarında izlenebileceği konuları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, küreselleşmenin bir oluşum süreci olarak, bilişim devriminden sonra nasıl geliştiği ve yaygınlaştığından hareketle küreselleşme sonuçları incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise bilişim teknolojilerinin dünya ekonomisindeki makroekonomik sonuçları ve küreselleşme ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

At the first episode, structural transformations of world economy are examined. In parallel, globalization are described and the conditions of it's born mentioned while stating how our social life were effected by globalization.

As a formation process of globalization how developped and were popular (to become widespread) after revolution of information technologies and result of IT (Information Technologies) are examined at the second episode.

Macro-economical effects of IT in world economy and it's relations with globalization are examined at the final part of this work.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ/ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO ÇİZELGE VE ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME TANIMLARI VE TEORİK DAYANAKLARI

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMLARI.....	7
I.1.1. Küreselleşme İle İlgili Teoriler ve Bilgiler.....	9
I.1.2. Küreselleşme: Teorik Çerçeve.....	11
1.2. XIX. YÜZYIL'DAN I. DÜNYA SAVAŞINA KADAR MEYDANA GELEN YAPISAL DÖNÜŞÜMLER	14
1.2.1. Tarım Devrimi Dönemi.....	14
1.2.2. Tarım Devriminin Sonuçları.....	17
1.2.3. Sanayi Devrimi Dönemi.....	18
1.2.4. Sanayi Devriminin Sonuçları.....	21
1.2.5. Küreselleşme Açısından Ortaya Çıkan Sonuçların Değerlendirilmesi	23
1.3. I. VE II. DÜNYA SAVAŞLARI ARASINDA MEYDANA GELEN YAPISAL DÖNÜŞÜMLER.....	27
1.3.1. Büyük Ekonomik Bunalım Dönemi	27
1.3.2. Büyük Ekonomik Bunalım Sonrası	29
1.3.3. Küreselleşme Açısından Ortaya Çıkan Sonuçların Değerlendirilmesi	31

1.4. II. DÜNYA SAVAŞINDAN 1990'LARA KADAR MEYDANA GELEN YAPISAL DÖNÜŞÜMLER	33
1.4.1. Sermaye Birikim Dönemi.....	34
1.4.2. Küreselleşmenin Altın Çağı.....	34
1.4.3. Petrol Krizleri.....	36
1.4.4. Küreselleşme Açısından Ortaya Çıkan Sonuçların Değerlendirilmesi	42

İKİNCİ BÖLÜM

BİLİŞİM DEVRİMİ, BİLGİ TOPLUMU VE YENİ EKONOMİ

2.1. BİLİŞİM DEVRİMİ ÇAĞI.....	46
2.2. BİLİM VE TEKNOLOJİ KAVRAMLARI.....	47
2.3. BİLİŞİM TEKNOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	51
2.4. BİLGİ TOPLUMU VE YENİ EKONOMİ.....	54
2.5. E-EKONOMİ KAVRAMI VE YARARLARI	61
2.6. BİLGİ TOPLUMUNUN ÖZELLİKLERİ.....	64
2.7. AR-GE'NİN DOĞUŞU.....	70
2.8. KÜRESELLEŞME AÇISINDAN ORTAYA ÇIKAN SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLİŞİM DEVRİMİ SONUÇLARININ NİCELİKSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ.....	76
3.1.1. Verimlilik.....	77
3.1.1.1. BİT Yatırımlarının Etkilerinin Ölçülmesi.....	81
3.1.1.2. Sermaye Malları ve GSMH.....	82
3.1.2. Büyüme.....	84

3.1.3. İstihdam.....	87
3.1.4. Dış Ticaret.....	88
3.2. BİLGİ ÇAĞINDA ELEKTRONİK TİCARET.....	90
3.2.1. E-ticaret Araçları.....	90
3.2.2. E-dönüşüm.....	91
3.2.3. Uluslararası Kuruluşlar.....	91
3.2.4. E-ticaretin Ekonomik Boyutu.....	92
3.2.5. Bilgi İletişim Teknolojilerinin Küresel Boyutu.....	95
3.2.6. Dünya Bilgi ve Bilgisayar Teknolojileri Piyasası.....	98
3.3. YENİ EKONOMİNİN DÜNYA VE TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	101
3.4. KÜRESELLEŞME AÇISINDAN ORTAYA ÇIKAN SONUÇLAR	103
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	110

TABLO ÇİZELGE VE ŞEKİLLER

	Sayfa No.
Tablo.1	Sanayi ve Bilgi Toplamlarının Karşılaştırılması 56
Tablo.2	Bilgi Endeksi Parametreleri 66
Tablo.3	Teknolojik Başarı Endeksi: Seçilmiş Ülkelerin 2001 TBE Puanları.67
Tablo.4	Bilgi Çağının Paradigmaları 69
Tablo.5	E-Dönüşüm Paradigmaları 70
Tablo.6	GSMH'nin Yüzdesi olarak Araştırma ve Geliştirmeye Yapılan Gayri Safi Harcamalar (GERD /GNP Oranları) 1934-83 Tahmini71
Şekil.1	BİT Sermayesi Yatırımlarının Fert Başına GSYİH Artışı Üzerinde Etkisi 78
Şekil.2	BİT Üretiminin Yıllık Ortalama İşgücü Verimliliği Artışına Katkısı..... 79
Şekil.3	BİT Kullanan Sektörlerin Toplam İşgücü Verimliliği Artışına Katkısı 80
Şekil.4	BİT Gelişmişliği-BİT'in Refah Artışına Etkisi İlişkisi..... 81
Şekil.5	BİT Harcamaları/GSMH Oranı..... 82
Şekil.6	Kişi Başına Düşen Milli Gelir – Sermaye Malları Fiyatı İlişkisi..... 83
Şekil.3.1	Bazı Haberleşme Araçlarının 50 Milyon Kullanıcıya Ulaşması İçin Geçen Süre..... 92
Şekil.3.2	Dünya İnternet Kullanıcı Sayısı ve E-Ticaret Hacmi..... 93
Çizelge.3.1	Dünya Geneli E-Ticaret Gelirleri ve Tahminleri(miyar\$)..... 94
Çizelge.3.2	Dünya Bölgesel İnternet Kullanıcıları 2000-2002 (Bin)..... 94
Şekil.3.3	Avrupa İnternet Pazarının İlk 10'u İnternet Kullanıcı Sayısı(Milyon Kişi) 95
Çizelge.3.3	Dünya E-Posta Mesajı..... 95
Çizelge.3.4	BİT'in Küresel Yayılışı 1999-2002..... 96
Çizelge.3.5	En Yüksek İnternet Penetrasyon Oranları 2002..... 97
Çizelge.3.6	En Yüksek Kişisel Bilgisayar Oranları 2002..... 97
Çizelge.3.7	En Yüksek Cep Telefonu Aboneliği 2002..... 97

	Sayfa No.
Şekil.3.4 Dünya Bilgi ve Bilgisayar Teknolojiler Piyasası 2001.....	98
Şekil.3.5 Dünya Bilgi Teknolojileri Harcamaları.....	99
Çizelge.3.8 Ülkelerin Yıllık Olarak BİT Harcamalarının GSMH'ye Oranı(1993-2001)	99
Şekil.3.6 Kişi Başına Bilgi ve Bilgisayar Teknolojileri Harcamalarında İlk 10 Ülke ve Türkiye, 2001(Dolar).....	100
Çizelge.3.9 BİT Yayılışında Potansiyel Pazarlar, 2002.....	100
Tablo.7 Sanayi Ekonomisinin Bilgi Ekonomisine Dönüşümünün Sonuçları	105

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AGÜ	Az Gelişmiş Ülke
Ar-Ge /A&G	Araştırma-Geliştirme
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	Güney Doğu Asya Ulusları Birliği
BİT	Bilgi İşlem Teknolojileri
BM	Birleşmiş Milletler
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
FED	Amerikan Merkez Bankası
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülke
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	Dünya Bankası
IMF	Uluslararası Para Fonu
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
OEEC	Avrupa Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol Üreten Ülkeler Teşkilatı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
JIPDEC	Japon Bilgi İşleme ve Geliştirme Merkezi
RITE	Japon Haberleşme ve Ekonomi Araştırma Kurumu

GİRİŞ

İnsanın varlık sebebi yaşadığı dünyayı değiştirip dönüştürmektir. Bunu yaparken çeşitli öğeler kullanır. Başka bir ifadeyle insanlık tarihi var oluşundan bu yana içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi durumunu değiştirmek için sürekli mücadele etmiştir. İlk çağlarda avcılık ve toplayıcılık yaparak geçinirken, ne doğanın ne de doğada yaşayan varlıkların özelliklerinden haberdardı. Öğrendikçe gelişti. Daha kolay avlanmak için av aletlerini geliştirdi, sonra avladığı hayvanların sütünden ve diğer özelliklerinden yararlandı. Derken insan yerleşik yaşamayı öğrendi. Nüfusu arttıkça ekip biçtiği, üretip tükettiği şeylerin kendine yetmediğini gördü. Ve başkalarının topraklarını işgal etti, savaş yaptı, öldü, öldürdü. Topraklarını genişletti. Sonra başkalarının ürettikleriyle kendisindekileri değiş tokuş etti. Böylece ticareti öğrendi. Özetle, değişti, dönüştü, dönüştürdü.

Güçlü toplumlari, zayıf toplumlardan ayıran şey kimyasal öğelerindeki farklılık değil, kendilerini oluşturan unsurların örgütlenme ve dağılımındaki farklılardan kaynaklanmaktadır.

Tarihsel yapıları canlılar oluşturduğuna göre onu dönüştürmekte odur. Yapısal dönüşümler yoktan var olmaz, var olanlar üzerinde çalışarak eski sistemi yeni bir işlevle donatır. Bu süreçte çevresinde bulunan her şeyden yararlanarak, bazen çok karmaşık sistemleri bir araya getirerek, bazen karmaşık sistemleri basite indirgeyerek koşullara uygun olacak biçimde yeniden kullanıma sunar.

İnsanlık tarihinin iki büyük dönüşüm süreci vardır. Birincisi Tarım Devrimi, ikincisi Sanayi Devrimi. Bugün ise Bilişim Devrimi çağını yaşamaktayız. Bu çalışmadaki amacım; İnsanlığın geçirdiği dönüşüm aşamalarını inceleyip, Bilişim Devriminin küreselleşme üzerindeki etkilerini incelemektir.

Bunu yaparken Tarım ve Sanayi Devrim'lerindeki dönüşümlerin küreselleşme üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve bu dönüşümlerin bir sonucu olarak küreselleşmeyi bilişim devrimiyle ele alarak bu ilişkinin dünyayı taşıdığı

konjonktürde küreselleşme sonuçlarını irdelemeye çalışacağım.

Dünya tarihinin küreselleşme evrelerini:

1. 19.yüzyıldan I. Dünya savaşına,
2. I. ve II. Dünya savaşı arası,
3. II. Dünya savaşından bilişim devrimine ve
4. Bilişim devriminden sonraki dönemler olarak dört aşamada değerlendirebiliriz.

Küreselleşmenin birinci aşaması, 19.yüzyıl sonlarında, uluslar arasında görece olarak eşit dağıtılmış bir dünya ekonomi sisteminden hareket ederek, sadece günlük yaşam düzeyinde sürdürülen iktisadi faaliyetleri kapsar. Bu aşamada kilisenin de etkisiyle toplum din ve tarım imparatorlukları şeklinde örgütlenmekte, toprak ağaları ve din adamları tarafından yönetilmektedir.

Küreselleşmenin ikinci aşaması Endüstri Devrimi aşamasıdır. Bu süreçte dini ve milliyetçi akımların da etkisiyle İmparatorluklar yıkılarak yerine ulus devletler kurulmuştur. Nüfusun şehirlerde yoğunlaşmasıyla köylü kentli olmuş, yönetim anlayışı değişmiştir.

Günümüzde üçüncü devrimi yaşamaktayız, buna “iletişim-bilişim devrimi” de diyebiliriz. Bilgisayar ile mobil telefonun ortaklığının getirdiği bir küreselleşme insanları mekânlardan “bağımsız”laştırmakta ve dünyayı büyük bir hızla değişime zorlamaktadır.

Dünya bir taraftan küreselleşirken, diğer taraftan da bölgeselleşmektedir. Ülkeler arasında ekonomik, politik ve teknolojik bağların artması, aralarındaki işbirliği hareketlerini körüklemektedir. Uluslararası Para Fonu(IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (IBRD), Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşlar küreselleşmeyi simgelerken, Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi(NAFTA), Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi(EFTA), Güney Doğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği(APEC) ise bölgeselleşme çerçevesindeki bir işbirliğini

simgelemektedirler.

Küreselleşme ve küreselleşmenin yaygınlaşması, dünya ekonomisindeki yapısal dönüşümlerin bir sonucudur. Peki, nedir yapısal dönüşümler ve ne tür sonuçlar doğurmuştur? Hangi yapısal dönüşümler günümüze ulaşan küreselleşmenin temellerini atmıştır?

Yapısal dönüşümler; yaşanan dönemler itibariyle toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, uluslararası alanlarda birbirini etkileyen ve tetikleyen ilişkilerden oluşur. Tarımda, uygarlıkta, kültürde, yaşama biçiminde, ideolojilerde, dini değerlerde, ekonomide, siyasette, zihniyette ve davranışta, kurumsal yapıda ve bunların örgütlenme biçimlerinde kendini gösterir.

Başka bir ifadeyle; nüfus yapısından toplumsal hareketliliklere, sosyalleşme sürecinden, toplumsal çatışmalara kadar her birinin belli bir yapıda ortaya koyduğu dönüşümlerdir.

Özetle küreselleşmenin doğru cevabı ancak neden-sonuç ilişkisi içinde yapısal dönüşümlerle açıklanabilir.

“Tarih boyunca ortaya çıkan global sosyo-ekonomik dönüşümler, farklı perspektiflerle değişik biçimlerde kategorize edilmektedir. Yapısal değişim çerçevesinde sosyo-ekonomik gelişme evrelerini, Friedrich List, toplayıcılık, avcılık ve balıkçılık, çiftçilik, ticaret, küçük sanayi ve endüstri biçiminde ortaya koyarken, K. Marx, ilkel komünizm-kölelik çağı-feodalizm-kapitalizm-sosyalizm ve komünizm sürecinden söz etmektedir. Saptamaları ve yöntemi kalkınma teorisi bağlamında çok tartışılan Walt W. Rostow, tarihsel veriler kullanarak, her toplumun birbirini izleyen şu beş aşamadan geçeceğini ileri sürmektedir: geleneksel toplum, kalkışa hazırlık evresi, kalkış, olgunluğa geçiş dönemi ve nihayet yüksek tüketim aşaması. Bu çalışmanın hipotezine benzer bir önerme ile B. Hildebrand, ekonomik gelişmeye paralel olarak mübadele araçlarının doğrudan takas, para ve krediler (senet, tahvil, çek) biçiminde değiştiğini ifade etmektedir.

Sanayi sonrası toplumun özellikleri, 1960'lerden itibaren her görüşten araştırmacının ilgi alanında olmaya başlamıştır. Bilgi çağı ve bilgi toplumu ile ilgili

analizlerde, genelde, tarihsel süreçte benzer özellikler taşıyan dönemleri “dalgalar” şeklinde adlandırma yoluna gidilmiştir.

Kontradiev’in ekonomik canlılık-durgunluk-tekrar canlılık içeren “uzun dalga kuramı” bağlamında, sanayi devriminden günümüze, her biri yaklaşık elli yıldan oluşan dört dalga saptanabilir. Bunlar, 1770-1830 arasında erken mekanizasyon, 1830-1880 yıllarını kapsayan buhar gücü-demiryolu/ulaşım avantajları, 1880-1940 döneminde elektrik-ağır sanayi ve 1940-1980 yılları arasındaki kitle üretimi dönemleridir. Günümüzde, daha esnek üretim modelleri ve talep yapısı ile kitle üretimi döneminden ayrılan “beşinci dalga” yaşanmaktadır. 1980’lerde mikroelektronik alanındaki gelişmelerle yükselmeye başlayan beşinci dalga döneminin geleceği bilişim ve iletişim teknolojilerinde yatmaktadır.

Uzun dalga kuramı, daha çok, sanayi devriminin incelenmesi ve geleceğe yönelik tahminde kullanılırken B. Jones ve A. Toffler, tarım, sanayi ve sanayi-sonrası gibi daha genel kategorilere başvurmuşlardır. Dalga kuramından sanayi ve bilgi toplumuna uyarlamalarıyla dikkat çeken Toffler, tarih boyunca iki önemli dönüşümün gerçekleştiğini ve halen üçüncü dönüşümün (üçüncü dalga) yaşanmakta olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, belli hıza sahip bir değişiklik dalgası olarak ilk dönüşüm tarım ve ikincisi sanayi devrimiyle şekillenmiştir. “(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=148, (01.09.2006)).

Her dönem kendinden önceki döneme dayanarak kurulur ve kendinden öncekini tasfiye eder. Kapitalizmde kendinden önceki dönemi (prekapitalist) tasfiye etme sürecindeki dönüşümler küreselleşmenin gelişmesini sağlarken dünya ekonomisine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Küreselleşme sürecinde, kapitalizmin ekonomik ve mali yapılarında yaşanan tıkanıklıkların veya krizlerin sermaye birikimine yol açtığı görülmektedir. Uluslararası alanda sermaye birikiminin sağlanması ise bu alanı oluşturan öğelerin örgütlenme ve dağılımındaki farklardan kaynaklanmaktadır.

Dünya ekonomisi, sadece ekonomik düzeyde kimin neyi nerede ne kadar ürettiği, kimin hangi faaliyetten ötürü daha çok getiri sağladığı üzerine oturan bir kavramdır. Dünya sistemi ise uluslararası ilişkilerin ve bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasındaki ilişkilerin nasıl işlediğini anlatan bir kavramdır

((çevrimiçi) Keyder Çağlar, http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_caglarkeyder.html, (15.09.2005)). Dünya sistemi, ekonomik ve teknolojik değişimlerle 19.yüzyılda Sanayi Devrimi ile hem kendini değiştirmiş hem de giderek açık bir dünya sisteminin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

İçinde bulunduğumuz çağı daha iyi kavrayabilmek ve insanın yaşama sebebi olan dünyayı daha iyiye değiştirip dönüştürmek için geçmişte yaşanan dönemleri anlamak zorundayız. Tarihin neden-sonuç ilişkisi içinde sorunlar yumağına dönüşen yapıları ve bunlardaki yapısal değişimlerin getirdiği zıtlıklara farklı bakışların çelişkileri bizi derin bir merak ve mücadeleye itmştir. Hemen her konuda zıtlıklar ve çelişkiler, yeniden yapılanmayı dinamik kılmış, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmada ortaya konacak çözümler için de insanlığa yeni bir vizyon kazandırmıştır.

Ortaçağda su değirmenleri, dericilik, silah sanayi, dokumacılık ve benzeri sanayiden buhar makinesinin keşfine, daha sonra ortaya çıkan ara üretim tarzı olan Fordizm ve Taylorizm'e, oradan günümüze yalın ve yeni üretim tekniklerine, bu ilişkilerin doğurduğu çelişkilere ve bu vizyonla 21.yüzyıla doğru bir yaklaşım sağlanmıştır.

Eski dünya düzenindeki dönüşümler var olan yapıyı yıkıp yenisini kurarken, yakın çağımızda yaşamakta olduğumuz değişimler eskisini yıkmamakta, sırası gelince tekrar kullanmaktadır. Paylaşılan ve hızla gelişen bilginin geleceği nasıl etkileyeceği bugünden kestirilememektedir.

İletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar hayatı her geçen gün biraz daha kolaylaştırırken dünya ekonomisi de küresel anlamda büyümekte, ülkeler ve insanlar arasındaki iletişim artmaktadır. Küresel kültür bağlamında medyanın ve şirketlerin birbirleriyle olan çıkar ilişkileri tam anlamıyla bir zincir gibidir. Bu zincirin devamını sağlamak için küresel kültür insanları her geçen gün biraz daha fazla etkilemekte ve yönlendirmektedir. Küresel kültür giderek daha fazla tüketim mantığı ile karşımıza çıkmaktadır. Bilişim ve iletişim sayesinde bir zamanlar asırlar süren her tür jeopolitik, teknolojik, ekonomik köklü yapısal değişim sürecinin tamamlanması artık birkaç yıl almaktadır.

“Teknolojiyi, ister sosyolog Marcuse, ister romancı Simon de Beauvoir gibi, insanoğlunun esaretinin ve yıkılışının aracı, ister Adam Smith ya da Karl Marx gibi öncelikle özgürlüğü sağlayacak bir güç olarak görelim, hepimiz onun gelişme sürecinin ortasında yerimizi almış durumdayız. Ne kadar istersek isteyelim, onun günlük hayatımız üzerindeki etkisinden, önümüze koyduğu ahlaki, toplumsal ya da iktisadi ikilemlerden kaçamayız. Onu lanetleyebiliriz de yüceltebiliriz de, ama yok sayamayız.” (Freeman, 2003:15).

Bugün yaşamakta olduğumuz küreselleşme evrimsel gelişme içindeki yapısal dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. Bilişim devrimi bu süreci hızlandırmakta ve anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmada küreselleşmeyi bu sınırlar içinde ele almaya çalışacağız.

Küreselleşme ile ilgili kaynaklara bakıldığında küreselleşmeden söz ederken, iletişim-bilişim ve teknolojik gelişmelerin hız kazanması sonucunda dünyanın bütünleşmiş tek pazara dönüşmesi v.b söylemlerden anlaşılacağı gibi iletişim-bilişimin önemi vurgulanmaktadır. Bu noktadan olaya baktığımızda yaşamakta olduğumuz bilişim devriminin küreselleşme üzerindeki etkilerini incelemek çalışmamızın ağırlığını oluşturmaktadır.

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMLARI

1960'larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980'lerde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lara gelindiğinde de, bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir. Küreselleşme, bireyselliğin ve ulusallığın ötesinde olanı ifade eden bir kavramdır. Hangi sözcüğün önüne gelirse bu sözcüğe, tüm dünyadaki insanları ilgilendiren ve tüm dünyadaki insanlar için gerekli olan bir şey olduğu anlamını yükler. Ulusal kültürlerin, ekonomilerin ve sınırların ortadan kalkmaya yüz tuttuğu, politik kutuplaşmaların ortadan kalktığı, hemen her alanda liberal eğilimlerin güç kazandığı, teknolojinin akıl almaz bir hızla geliştiği ve toplumsal hayatın büyük bir kısmının global süreçler tarafından belirlendiği bir çağda yaşıyoruz.

Teknoloji ve iletişim teknolojisindeki devasa gelişmeler ülkeleri ekonomiden, siyasete kadar pek çok alanda birbirlerine doğru iyice yakınlaştırmıştır. Teknolojik gelişmeler ve bunların ortaya koyduğu iletişim ve bilgi ağındaki ilerlemeler dünyayı adeta 'küresel bir köy'e dönüştürmüştür. Sınırların giderek daha çok kalktığı ve küresel bir köyün ortaya çıktığı iddia edilse bile, herkesin bu küresel köyün vatandaşı olabileceği konusunda kuşkulardır. Bu dönüşümün temelinde ekonomiden kültüre, siyasete kadar pek çok alanda ülkelerin birbirlerine yaklaşmasını sağlayan küreselleşme süreci yatmaktadır.

Küreselleşmenin tanımı konusunda henüz bir fikir birliği sağlanmış değildir. Bazı yazarlar, küreselleşmenin sadece ekonomik boyutuna ağırlık verirlerken; diğerleri, küreselleşmenin ekonomik boyutu yanında siyasi ve kültürel boyutlarına da temas etmektedirler. Küreselleşme, paranın ve malların dolaşımından daha fazla bir şeydir. Zaman ve mekân kavramalarının eski anlamını yitirmesi, sınırların ortadan kaybolmaya başlaması ve yeryüzündeki tüm insanların ve ülkelerin karşılıklı bağımlılığının artmasıdır. Esas itibarıyla ekonomik bir olgu olarak karşımıza çıkan küreselleşmenin siyasi ve sosyo-kültürel boyutları da mevcuttur. Küreselleşmeyi tarihin akışı içinde ortaya çıkan bir olgu olduğu kadar; uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojiye hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek

ekonomik, gerekse siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşmaları olarak tanımlayabiliriz.

Küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların kilometrelerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu durumlarda, dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak da tanımlanabilir. Küreselleşme, her alanda ülkeler arasındaki mesafenin daha az önemli hale gelerek, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın daha çok bütünleşmesidir.

Küreselleşme bir taraftan ulusal ekonomi, ulusal siyaset, ulusal kültür kavramını rafa kaldırmakta, diğer taraftan da ulus-ötesi çıkar gruplarını ortaya çıkarmakta ve değişik ülkelerden, hatta kıtalardan, insanları birbirlerine bağımlı hale getirmektedir. Küreselleşme sürecindeki tüm bu gelişmeler, ülkeleri dünya standartlarında mal, hizmet ve bilgi üreten bir toplum olmaya doğru sürüklemektedir.

Küreselleşmenin siyasal, kültürel ve ekonomik sonuçları yaygınlık kazandıkça, taraftarları kadar karşı çıkanların sayılarında da artışa tanık olunmaktadır. Çünkü küreselleşmeden kazananlar olduğu kadar, kaybedenler de mevcuttur. Kaybedenler ve kazananlar bu süreçte birlikte barınmaktadırlar. Küreselleşme sürecinde kazananlar çok uluslu işletmeler ve dolayısıyla gelişmiş ülkelerken, kaybedenler ise az gelişmiş ülkeler olmaktadır.

Küreselleşme olgusunu ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlamaktayız. (EKİN, 1999:47)

Nikolay Buharin küreselleşmeyi, ekonomik yaşamın uluslararasılaşması olarak tanımlarken, bu sürecin kendine göre kuralları olduğunu ve kapitalizmin temel karakterleriyle eşanlı olduğunu söylemektedir. (BUHARİN, 2005)

1.1.1. Küreselleşme ile İlgili Teoriler ve Bilgiler

18.yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Saint Simon'un, sanayileşmenin ülkeler üzerindeki etkileri ile ilgili görüşleri küreselleşme kavramını çağrıştırmaktadır. Saint Simon sanayileşmenin Avrupalı ülkelere ortak özellikler kazandırdığını fark etmiştir. İnsanlar arasında evrensel birleşmeden söz etmiştir. Küçük topluluklar, büyük topluluklara katıldıkça hem topluluklar arasındaki hem de topluluğun kendi içindeki çelişkilerin azalacağını ifade etmiş ve ütopyik bir enternasyondan bahsetmiştir.

Saint Simon' un fikirleri, çalışma arkadaşı Auguste Comte aracılığı ile Durkheim' e geçmiştir. Durkheim' in farklılaşma ve kültür ile ilgili görüşleri küreselleşme ile ilişkilendirilebilir. Toplumlar yapısal olarak farklılaştıkça kolektif bilinç toplumlar arası çeşitliliği kapsayabilmek için çok zayıf ve soyut kalacaktır. Devlet gibi kurumlara olan bağlılık azalacaktır. Bu görüşler sanayileşmenin kolektif bağları zayıflattığını ve toplumlar arasındaki sınırları kaldırmanın yolunu açtığını ima etmektedir. ((çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, (18.09.2005))

Weber'in rasyonalizmin başarısı ile ilgili görüşleri de küreselleşme fikrine katkıda bulunmuştur. Bu görüşlerde protestanlığın batı kültürünü etkisi altına alışı incelenmektedir. Kişi sosyal ilişkilerin sınırlarından kurtulmaktadır. Hesaplama teknikleri gelişmiş, uzmanlık bilgisinin önemi anlaşılmıştır. Doğal ve toplumsal süreçler üzerinde rasyonel kontrol artmaktadır. Weber farkında olmadan kültürel homojenleşmeden ve hiyerarşik değerlerin önemsizleşmesinden bahsetmektedir. Ancak Weber, Hindistan, Çin gibi dini geleneklerine çok bağlı ülkelerin rasyonel düşünceye dayanan bir yaşam tarzını benimsemeyeceklerini ileri sürmüştür. ((çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, (20.09.2005))

Klasik teorisyenler içinde küreselleşmeye en yakın görüşler Marks' tan gelmiştir. Burjuva kâr etmek zorundadır. Sürekli kâr edebilmek için gereksinim duyduğu hammaddeleri hiç aksamadan sağlayabilmeli, ürettiklerinin tamamını piyasalarda satabilmelidir. Hem ham maddeye hem de pazara gereksinimi vardır. Bu nedenle burjuva kendisine uygun olan her yere gidebilmeli, mal alıp satabilmelidir.

Dünyanın dört bir yanına ulaşma gücü arttıkça, kâr etme olasılığı da artmaktadır. Gerçekten de Amerika'nın keşfi, Asya'ya yeni deniz yollarının bulunuşu, modern endüstriye dünya pazarlarını açmıştır. 18.yüzyılda buhar gücünün gemilerde kullanımı, telgraf, telefon gibi haberleşme araçlarının yaygınlaşması burjuvanın aradığı fırsatları ayağına getirmiştir. Marks'a göre burjuvanın ekonomik faaliyetlerinin tüm dünyaya yayılmasının, ekonomik olduğu kadar, kültürel etkileri de vardır. Sadece üretime değil tüketime de kültürel bir karakter vermektedir. Sanayileşmiş ülkelerin ürünleri sadece ürettikleri ülkede değil, dünyanın dört bir yanında tüketilmektedir. Ulusal sanayiler, düşük maliyetlerle üretim yapan yeni sanayilerin tehdidi altındadır. Yeni ürünler, yeni istekler ve alışkanlıklar doğurmaktadır. Ulusal kaynaklarla üretilen ürünlere talep azalmaktadır. Eski kendi kendine yeterliliğin yerini uluslararası karmaşık ilişkiler almakta ve evrensel bağlar doğmaktadır. Bu olgu sadece maddi ürünlerin değişimi ile ilgili değildir. Kültürel ürünler, diğer bir deyişle fikir ve bilgi alış verişi de aynı ölçüde ülkeler arasında yaygınlaşmaktadır. Tek yanlı, dar ulusal bakış açısının yerini dünya kültürü alacaktır. Bu süreç Avrupa ile kısıtlı olmayacaktır. Ucuz mallar silahı Çin duvarlarını bile yıkacak burjuvazi barbar ulusları bile kendi medeniyetine çekecektir. Marks'a göre burjuva dünyayı kendi hayal ettiği şekilde yeniden yaratacaktır. Ancak dünya kapitalist sınıfı olarak ortaya çıkan burjuvazinin karşısına, tepki olarak, birleşen proleterleri çıkacaktır. Giderek güçlenen dünya proleterya'sı ulus devlet de dahil olmak üzere tüm kapitalist kurumları yıkacak ve iktidarı ele geçirecektir. Proleterya, bireyin bireyi sömürüsüne son verecek şekilde iktidarı ele geçirecek ve böylece ülkelerin birbirlerini sömürmelerine de son verilecektir. Marks'ın küreselleşme ile ilgili ütöpik görüşü gerçekleşmemiş olsa da kapitalist üretim ve küresel tüketici kültürü ile ilgili olan görüşleri hala etkileyicidir ((çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, (22.09.2005))).

Küreselleşme, insanın yerleşik hayata geçmesiyle başlayan ve kesintiye uğramadan devam eden bir süreçtir. Bu süreç, gezegendeki coğrafi noktaları haberleşme ve ulaşım ağlarıyla, kültürleriyle, dilleriyle birbirine bağlamış bir şekilde devam etmekte ve insanlık gezegeni tek bir birim olarak kendine mal etmeye çalışmaktadır. Uygarlık bugünkü aşamaya gelinceye kadar doğu ve batı arasında

yerel ulaşım ve ticaret ağları ve bunlar arasındaki ilişkiler küresel çapta artan oranda devam etmiştir. Yani insanlık uygarlığı eskiden beri var olan ve birbirini etkileyen ve tetikleyen ilişkilerden oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle üretici güçler sürekli gelişmekte, geliştikçe de gezegen ölçeğinde yaygınlaşarak küreselleşmektedir. (çevrimiçi)http://www.uzaklar.net/html/gelecege_donus-e_yildizoglu.html, (04.08.2006).

1.1.2. Küreselleşme: Teorik Çerçeve

Günümüzde dünya çapında bir değişim rüzgarı esmektedir. Küreselleşme kavramı, son yıllarda gerek akademik gerekse siyasi platformlardaki tartışmaların bir numaralı gündem konusu olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada insanlar küreselleşmeyi kendi inanç sistemleri ve ideolojik yaklaşımlarına göre ele almakta ve öne sürülen tezler ile sürece ilişkin tartışmalar bu temelde gelişme göstermektedir. Kimileri bu sürecin tarihsel doğuşunu 1800'lere dayandırırken, kimileri de özellikle 1980 yılından itibaren teknolojik ilerleme ile birlikte bilgi çağına girildiğine ve asıl küreselleşmenin bu noktadan itibaren gelişme gösterdiğine vurgu yapmaktadırlar. Dolayısıyla farklı perspektiflerden bakıldığı için söz konusu sürece ilişkin çok çeşitli çözümlerin olduğunu görürüz. Ama genel olarak bakıldığında tartışmalarda çoğunluğun hemfikir olduğu nokta küreselleşmenin bir süreç olduğu gerçeğidir.

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan “sihirli” bir sözcük haline gelmiş; ünlü sosyolog Peter Berger’in deyiimiyle, Alman kömür endüstrisindeki gerilemeden, Japon gençlerinin cinsel alışkanlıklarını açıklamaya kadar geniş bir alanda kullanılan “klişe”ye dönüşmüştür. Berger’in görüşlerine paralel bir biçimde, adeta geçmiş ve geleceğin kapılarını açacak anahtar bir kavram olarak görülen küreselleşmeyi Bauman da “parolaya dönüşmüş moda bir deyim” olarak değerlendirmektedir. (Bauman,1999:7) Küreselleşmenin “moda” haline gelmesi konusunda benzer bir değerlendirme de, Hirst ve Thompson tarafından yapılmaktadır (Hirs&Thompson,1998:205).

Sosyoloji teorisinde elde ettiği büyük itibar kadar, ünlü “üçüncü yol” çalışmasıyla İngiliz siyaseti üzerinde de etkili olan Anthony Giddens yukarıda belirtilen görüşlerin aksine, bugün “küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığı”nı ifade etmektedir (Giddens,2000:20).

Kanımızca küreselleşmenin tüm ideolojilerin yok olmaya yüz tuttuğu bir dünyanın gerçekliği olarak sunulması, başlı başına ideolojik söylemdir (Ölmezoğulları,1999:182). Dolayısıyla tarihsel geçmişini yadsımamakla birlikte küreselleşmeyi, özellikle soğuk savaş sonrası dönemde teknoloji ve bilgi alanındaki hızlı dönüşümlerle ve bizzat sermaye aracılığıyla şekillenen yeni bir süreci tanımlamak için ortaya atılan söylemlerin ideolojik bir kılıfı olarak değerlendirebiliriz. Söz konusu sürecin böyle tanımlanması elbette ki beraberinde pek çok tartışmayı getirecektir. Temel kurgusunu sermayenin uluslararasılaşmasından ve kapitalist üretim biçiminin egemenliğini merkezden çevreye yaymasından alan bu süreç, son kertede ekonomik, kültürel ve politik alanlarda hızlı dönüşümlere ve tartışmalı gelişmelere sahne olmaktadır.

Globalleşme üzerine geliştirilen akademik söylemler içinde, globalleşmeyi kendi içinde bağımsız, kendine referanslı hareket eden ve kendine özgü hareket yasaları olan bir “ekonomik sürece” indirgeyen eğilimin güçlü olduğunu görürüz. Bu eğilime göre, globalleşmeden konuşmak temel olarak ekonomik globalleşmeden konuşmak, dolayısıyla kapitalist bir global ekonominin ve sermayenin ve belli ölçüde global ekonomik-kurumların gelişmesinden ve kristalleşmesinden konuşmaktır (Keyman,1999:74). Bu perspektiften bakıldığında küreselleşmenin kaçınılmaz ve karşı konulamaz bir süreç olduğu vurgusu görülmektedir. Her ne kadar bu çalışmada küreselleşmenin ekonomik niteliği üzerinde dursak da yinede mevcut süreci salt ekonomik öğelerle açıklamak sürecin doğru anlaşılması noktasında büyük sıkıntılara yol açar.

Bir yanda teknoloji devriminin haberleşmede yarattığı olağanüstü hızlanma ve alan genişlemesi ile ekonominin her kesiminde yarattığı yeni olanaklar ve üretim biçimleriyle, yerleşen deyimle dünyayı “küresel köy’e” döndürecek kadar küçültmesi, uzaya açılmada yeni boyutlar eklemesi yaşanıyor (Kazgan, 2005:3).

Küreselleşme teorisyenleri, dünyanın her bir parçasının bütün bilgilere hemen hemen aynı anda ulaşan piyasalarla birbirine bağlandığı bir ekonomiye sahip olduğunu anlatmaktadırlar. 19. yüzyıldaki finansal piyasaların daha geniş biçimde örgütlenmiş olduğunu ve sermaye hareketlerinin bugünkü ekonomik gelişmeyi 19.yüzyıldaki kadar etkilemediğini vurgulayarak, yaşanan iki paylaşım savaşından ve büyük bunalımdan sonra dünya ekonomisinin daha iyiye doğru gittiğini söylemektedirler. Sonuçta, küreselleşmenin yeni bir şey olmadığını ve temelde bugünkü aşamasının öncekinden sadece biçimsel olarak farklı olduğunu ifade etmektedirler.

Sermayenin küreselleşmesi anlamında küreselleşme ise birinci Sanayi Devriminin ürünüdür. Bu bağlamda bugün her şeyin merkezine yerleştirilen küreselleşme olgusu hiç de yeni bir şey değildir. Yani bugün kapitalizmin dünya çapında derinlemesine bir gelişimi söz konusudur. Küreselleşmenin tarihi Endüstri Devrimi'nin başından beri var olan bir olgudur. Daha 18.yüzyılın başında A.Smith, “ekonomide bir iş bölümü olduğunu ve ticaretin sınırlar ötesinde işlemesi gerektiğini” savunmuştur.

Küreselleşme denilen süreç aslında bugün batı sermayesinin kriz karşısında kapitalizmi yeniden yapılandırma stratejisidir.

Küreselleşmenin teorik çerçevesini şöyle tanımlayabiliriz:

1. Uluslararası ticaretin yaygınlaşıp, yoğunlaşması ve bunun GSMH'ya oranının artması
2. Uluslararası sermaye hareketlerinin artması ve yatırımların yoğunlaşması
3. Nüfus hareketlerinin yoğunlaşması ve uluslararası göçün artması
4. Mal ve üretim faktörlerinin serbestçe hareket ederek, coğrafi yer değiştirme sonucunda faktör fiyatlarının eşitlenmesi (Berksoy Taner, (çevrimiçi) www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_tanerberksot.htm, (15.01.2006)).

Buna ilave olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi ile üretim biçiminin değişmesi, maliyetlerin düşmesi, dünyanın açık-sistem haline gelmesiyle, sermayenin yirmi dört saat dolaşımı, bunda ortaya çıkan riskleri kontrol edebilme imkânı ve karar verme mekanizmalarının hızlanması sayılabilir.

1.2. XIX. YÜZYILDAN I. DÜNYA SAVAŞINA KADAR MEYDANA GELEN YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

1.2.1. Tarım Devrimi Dönemi

Tarım Devrimi dönemi; içe kapalı bir ekonomi, çok yoğun olmasa da birbiriyle ticaret yapan ve geçimini tarımdan elde edenle, bunun dışında kalan insan topluluklarının yaşadığı bir dönemdir. Tarım devriminin ortaya çıkışını özetleyen teoriler şu şekilde sıralanabilir: (Güran, 1995:5)

A.GORDON CHİLDE'in teorisine göre azalan doğal kaynaklar daha etkin kullanılmalıydı, çünkü avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insan hayatta kalmak için doğal kaynakları tüketiyordu. Doğal kaynakların etkin kullanımı, tarım yaparak toprağın ve emeğin verimi artırılarak yapılabilirdi.

B. ROBERT J. BRAIDWOOD'a göre zirai teknikler artan bir öğrenme süreci sonunda bulunmuştur. Tarım Devrimine yol açan öğelerden biri de insanın doğal çevresini daha iyi tanınması ve kullanmasını sağlayan kültürel gelişmedir.

C. LEWIS R. BINFORD'a göre ise göçler sonucunda meydana gelen nüfus artışı doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratmış ve bu baskı insanın doğayla mücadelesinde yeni tekniklerin geliştirilmesinde, bu da verimliliğin artmasına ve Tarım Devrimine geçilmesinde etkili olmuştur.

Tarım Devrimi döneminde iktisadi gelişmeler, hem üretim güçleri, hem üretim ilişkileri açısından, hem de Sanayi Devriminin koşullarının hazırlanması açısından önemlidir.

Farklı iktisatçılar tarım dönemi toplumlarını iktisadi güçlerin egemenliği açısından farklı şekilde sıralamıştır.

İnsanlığın bilinen tarihi, avcı-toplayıcı/göçebe toplumdan tarım toplumuna, oradan sanayi ve nihayet sanayi-ötesi topluma, devrimler eşliğinde bir evrimleşme süreci olarak algılanabilir. Bu farklı sosyo-ekonomik-politik evreler hem bilginin, hem de paranın nitelik ve fonksiyonlarında önemli ayrışmalar içermektedir.

Tarih boyunca ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel olarak birçok yapısal dönüşüm yaşanmıştır. Tarım Devrimi döneminde insanlığın büyük bölümü, göçebe topluluklar halinde yaşamakta; avlanma, doğada hazır besin maddelerini toplama, hayvancılık türü faaliyetlerle geçinmekteydiler. Binlerce yıl süren avcılık-toplayıcılıktan yerleşik hayata ve tarıma geçiş, bu süreçte sağlanan bilgi birikimi yanında sosyo-ekonomik gelişmeleri hızlandırmıştır.

İlkel toplumlar dönemindeki önemli değişimlerden biri kuzey yarım küredeki buzulların erimesi ve ekolojik dengedeki değişimlerdir. Bu sayede iklimler değişmiş, oluşan ılıman hava sayesinde yabani hayvanlar beslenme kaynağına kavuşmuştur. İlkel insanların bu ortamdan yeterince yararlanabilmesi için kendilerini soğuktan koruyacak giysiler edinmesi, avladıkları hayvanların diğer özelliklerinden yararlanması için onları yakalayacak, evcilleştirecek aletler keşfetmesi gerekiyordu. Böylece ilkel toplumlar doğanın nimetlerinden faydalanmaya yarayacak aletleri yapmayı öğrendiler (William 1989:20). Bunlar, avcılar ve çiftçiler için gerekli olan kesici aletlerin yanı sıra tarım için tohumdu. Sonra elde ettikleri ürünleri saklayacak kaplardı (William,1989:21-22).

Böylece ilkel topluluklar, kullandıkları yöntemler ve buldukları araçlar sayesinde yerleşik yaşama geçerek üretim biçimini değiştirmişlerdir.

Göçebelikten yerleşik yaşama geçen insan sayısı arttıkça, çiftçilik için gereken aletlere ihtiyaç duyuldu. Toprağı sürmek için sabanın keşfedilmesi, insanın hayvan gücünden nasıl yararlanması gerektiğini öğretti. Bu tarımında başlangıcıydı ve bu yeni buluşlarıyla hem yaşam biçimleri kolaylaştı, hem de tarımsal üretim arttı. Tarım Devrimi döneminde yeni buluşlar sayesinde yeni üretim teknikleri

geliştirilmiş, toprak verimini artırmak için nadasa bırakma, gübreleme yöntemleri öğrenilmiş, köklü bitkiler ekilmeye başlanmıştır. Böylece zihniyet değişerek yeni bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır (William, 1989:29).

Toprak en büyük sermaye ve iktidar aracıdır. Yaşam tarzı feodal ilişkilerden oluşmuştur. Kilise dini ve kurumsal faaliyetleriyle toplumu kendine bağımlı hale getirmiş, kilisenin kutsadığı imparator otoriter bir yapı ortaya çıkarmıştır.

Feodal yapı dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar olmak üzere üç sınıfa bölünmüştü. Toprak en büyük iktidar aracı idi. Toplum beyler ve serfler olarak ayrılmıştı. (Huberman, 1974: 21).

Avcı-toplayıcı/göçebe toplum yapılarından itibaren üretim fazlasının eritilmesi ve/veya üretim açığının kapatılması sorunu, mübadele zaruretini, dolayısıyla mübadele aracı ihtiyacını temsil eden “parasal” fonksiyonlu öğeleri ortaya çıkarmıştır. Bu öğelerin nitelik ve rolleri ise, “bilgi” eksenli sosyo-ekonomik yeniden-şekillenmelere paralel olarak, başkalaşım yaşamıştır.

Yerleşik tarımın gerçekleştirilmesi, giderek zenginliğin artan boyutlara ulaşması, yerleşik toplumları göçebe çoban toplumlarının saldırı ve yağma hedefi haline gelmelerini doğurmuştur. Saldırıların devamlılık kazanması neticesinde yerleşik toplum içinde savaş, giderek kalıcı bir kurum haline gelmiştir. Bir süre sonra da geçici savaş başkanları kral haline gelirken, savunma örgütü de giderek Devlet'e dönüşme yoluna girmiştir. Söz konusu dönüşüm basit bir dönüşüm olmaktan uzaktır ve toplumsal bir muhteva içinde gerçekleşmiştir. Öncelikle askerî ilişkiler içinde doğmuş olan çekirdek kurum, yerleşik tarımının gerçekleştirilmesinde üstlendiği görevle giderek sosyal bir otorite haline dönüşmüştür. Toplumlar arasında var olan çelişki ve çatışmalar içinde söz konusu sosyal otorite giderek siyasî bir hüviyet kazanmış, Devlet'e dönüşmüştür. (Coşkun, 1997:93).

1.2.2. Tarım Devriminin Sonuçları

Tarım Devrimi dönemi insanın sadece doğayı kullanarak yaşadığı, hayvanları ehlileştirip, toprağı işlemesiyle yarattığı devrim sayesinde tüketicilikten üreticiliğe geçtiğı bir dönemdir.

Tarım devrimi döneminde avcılık, toplayıcılık ve hayvancılıkla geçinen ilkel toplumların yerleşik hayata geçmesiyle büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. İnsanlığın bu dönemde kazandığı deneyimlerle, iş bölümü, yeni beceriler kazanma ve uzmanlaşma sağlanmış, yeni aletler icat edilmesiyle tarımdaki geleneksel üretim yöntemleri terk edilmiştir. Bu gelişmelerin etkileriyle toplumda farklı katmanlar ve sınıflar oluşmuş, toplumların ekonomik-sosyal ve siyasi yapısı da değişmiştir. Malların değişimi, emeğin satın alınması, toprağın kiralanması döneminde insanlık para ile tanışmış, ticaretin gelişmesiyle ve kârların artmasıyla bireysellik ön plana çıkmaya başlamıştır.

Merkantilizm olarak adlandırılan bu dönem, ticaret kapitalizmin teorisi ve ideolojisini yansıtan bir politik ve iktisat sisteminin adıdır. Merkantilist düşünce, zaman içinde ve ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle beraber genel ilkelere sahiptir (Ölmezoğulları, 2003:44-46).

Tarım Devrimi döneminde toplumların ekonomik sosyal ve siyasi organizasyonlarında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Sıralamak gerekirse; (Güran, 1995:7)

1. Nüfus artışı
2. Yerleşik hayata geçiş
3. Şehirlerin kurulması ve yayılması
4. Mülkiyet kavramının oluşması
5. Ulus Devlet'lerin doğuşu
6. Ticaretin gelişmesi ve pazar mekanizmasının doğuşu
7. Çeşitli ekonomik organizasyonların oluşumu
8. Teknolojik değişmeler

9. Dinde reform ve Rönesans Hareketleri

10. Matbaanın yaygınlaşması

Buharlı gemilerin yapılması ulaşımı kolaylaştırmış, yeni ticaret yolları uluslararası ilişkilerin artmasını sağlamıştır. Ticaret yollarının güvenli işlemesi pazarların büyümesine, pazarların büyümesi şehirlerin gelişmesine, şehirlerin gelişmesi kültür ve sanatın gelişmesine yol açmıştır. Ticaretin gelişmesi refahın artmasını, refahın artması ise dönemin imparatorluklarının iktisadi, siyasi ve askeri gücünün artmasını sağlamıştır.

Bu özellikleriyle Tarım Devrimi dönemi kapanırken bir yandan da Sanayi Devrimi dönemine geçişin alt yapısı hazırlanmıştır.

1.2.3. Sanayi Devrimi Dönemi

Sanayi Devrimi, 18. yüzyılda başlayan ve emeğin verimliliğini olağanüstü artırıp, kitlesel üretime geçişe imkân veren, insanlık tarihinin en büyük dönüşümlerinden biridir.

17. yüzyılı toprak savaşları ve sömürge elde etmekle geçiren İngiltere, buralardan elde ettiği ucuz hammadde, gıda ve işgücü kaynakları ile her alanda güçlenerek “Güneş Batmayan İmparatorluk” haline gelmiştir.

18. yüzyıl sonunda Buhar makinesinin deniz yollarında faaliyete geçmesiyle birlikte uluslararası pazarlar oluşmaya başlamıştır. Kol gücünün yerini makine gücü almış, telefon, telgraf ve fotoğrafın bulunması haberleşmeyi hızlandırmıştır. Her geçen gün ortaya çıkan yeni teknolojik buluşların sanayiye uygulanması ile yapısal dönüşümler meydana gelmiştir.

Batı toplumları gelişmişliklerini Sanayi Devrimine borçludurlar. 1700’lü yıllarda başlayan sanayileşmede erken mekanizasyon önemli rol oynamıştır. Geleneksel üretim yöntemleri yerini fabrikasyon üretimine bırakmış, bu sayede üretim artmış, nüfus şehirlerde toplanmaya başlamış, bu da giderek modern bir devlet anlayışını doğurmuştur. Üretim-tüketim ve yönetim ilişkileri değişmiş, ticaret

komplike hale gelmiş ve uluslar arası ticaret gelişmiştir. Bu sayede İngiltere kendi parasını dünya parası haline getirmiştir.

Birinci Sanayi Devrimi, buhar makinesinin bulunması ve bunun sanayi, ticaret ve deniz yollarında kullanılması ile başlamıştır. İkinci Sanayi Devrimi döneminde ise içten yanmalı motorların icadı, bunların sanayiye uygulanması, ulaştırma ve haberleşme alanında yaşanan teknolojik gelişmeler, tarihin ve insanlığın akışını değiştirecek kadar büyük boyutlardaki icatların yanı sıra mikrobun bulunması ile kimya-ilaç sanayindeki gelişmeler tetiklenerek salgın hastalıklara karşı büyük ilerleme sağlanmıştır. Pervaneli uçakların yapılması, karayolu araçlarının devreye sokulması, telefon, radyo, elektrik, sinema ve daha birçok benzeri buluşlar sayesinde dünya küçülmüş, haberleşme hızlanmıştır. İçten patlamalı motorlar sayesinde başta otomobil olmak üzere birçok tüketim malının mülkiyete sokulması kitlesel tüketime dönük bir üretimin de başlamasına neden olmuştur.

İngiltere'deki üretim ve ticaret yöntemlerini örnek alan ABD, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin dünya pazarlarında boy göstermeye başlamasıyla İngiltere dünya devleti olma gücünü büyük ölçüde yitirmeye başlamış, bu da yeni bir egemenlik yarışına neden olmuştur. Teknolojik icatlar bu ülkelerde yapısal dönüşümlere yol açarken bazı ülkelerde totaliter rejimler ortaya çıkarmıştır. Batı ekonomisi ticaret kapitalizmine geçecek düzeye gelerek küreselleşmenin yolu açılmıştır. (çevrimiçi)

(www.infoturkish.com/index.php/Sanayi_Devrimi)(15.02.2007).

Küreselleşme açısından olaya bakılacak olursa haberleşme-ulaştırma alanında teknolojinin gelişmesiyle haberleşmenin hızlanması ve Avrupa'nın 1870'lerde yaşadığı Büyük Depresyon sermayenin küreselleşmesine yol açmıştır. Yani küreselleşme yeni bir şey değildir (Kazgan ,2005:7-11).

Tüm ürünlerin artması ve aynı zamanda işgücünün açıkta kalması Sanayi Devrimine yardımcı olmuştur. Bu dönemde endüstride hammaddeye ihtiyaç vardı. Ürünler için pazar gerekiyordu. Fabrika araç ve gereçleriyle binaların finansmanı için

de sermaye gerekiyordu. Hammadde ve pazarın büyük bir kısmını deniz aşırı koloniler sağlıyordu. Bu yüzden, ticaretteki atılım da Sanayi Devriminin yardımcısı olmuştur.

Sanayi Devrimi aile içi üretimi büyük ölçüde etkilemiş, eğirme makinaları el tezgâhlarının, su veya buhar kol gücünün ve hayvan enerjisinin yerini almıştır. 1789'lardaki bu değişim madencilik, mühimmat, tekstil gibi bir kaç endüstri kolunu etkilemiştir.

Demir üreticilerinin artan kömür ihtiyacı yüzünden, kömür madenciliği 18.yüzyılda büyük bir iş alanı idi. Yüzyıllarca bu işte mangal kömürü kullanılmıştı. Ancak bu maliyeti oldukça arttırmaktaydı. Sanayi Devrimi döneminde kok kömürü kullanılarak daha yüksek kalitede demir üretimi gerçekleştirilmiş, askeri ihtiyaçları karşılamak için yeni dökümhaneler ve askeri fabrikalar kurulmuştur.

19.yüzyılda kömür, buharlı makinalar, demiryolları ve dokumacılık sektörlerine dayalı birinci Sanayi Devrimiyle birlikte kapitalizm yayılma aşamasına geçmiş ve bugünkü küreselleşmenin temelleri atılmıştır.

Bu dönemin bir başka özelliği de sermaye birikim modellerinin getirdiği dönüşümler neticesinde borçlanmanın yasallaşp sömürgeciliğin kurumsallaşmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler Az Gelişmiş ülkeleri borç batağına sürüklemiş, sömürgeci politikalar yayılma özelliği göstermiştir. Az Gelişmiş ülkeler kendi sosyo-kültürel ve siyasi yapıları nedeniyle bu süreçten farklı etkilenmiştir. 19.yüzyılda uygulanan köle ticareti, sömürge ülkelerin kâr kaynağı olmasını sağlamıştır. Hammadde, ucuz işgücü ve dış borçlanma yoluyla kaynak aktararak Merkez Ülkeler için kâr ve birikim kaynağı olmuştur. Kısaca bu dönemde Az Gelişmiş Ülkelerde dışa borçlanma ivme kazanmış, bunun getirdiği dış borçlanma krizi 19.yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış, borç verenler, alanları siyasal olarak etkileri altına almışlardır. Yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren rekabetçilik tasfiye edilerek tekelleşme hızlanmıştır.

Dış borçlanma sonucunda Latin Amerika ülkeleri 1820'lerde krize yakalanmışlardır. Kapitalizm krizler sayesinde yapısal dönüşümlere uğramıştır. Kriz öncesi mübadele(mal değişimi) sağlıklı yürümüyordu. 1825'de İngiltere kendi

çıkarlarına uygun olarak Tahıl Yasası'nı çıkarmış, hammaddeler üzerindeki gümrükleri kaldırarak serbest mübadeleyi başlatmıştır. Kriz öncesi tam rekabetin yerini uygulanabilir rekabet almış, bu da giderek tekelliliğe yol açmıştır.

Teknik gelişmeler bütün hızıyla devam etmiştir. Birinci Sanayi Devrim'inden 100 yıl bile geçmeden başlayan ikinci Sanayi Devriminin yaşanması endüstri ve geleneksel yapılarda büyük bir dönüşüme neden olmuştur. Aydınlanma, elektrik, telgraf, telefon ve demiryolu taşımacılığı alanlarında yaşanan gelişmeler toplumsal alanda giderek yayılmaya başlamıştır. Özellikle, Elektriğin Sanayi ve kimya sanayinde uygulaması tüm geleneksel yapıda dönüşüm sağlayarak yeni üretim alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Teknolojik gelişmeler sayesinde üretimde kullanılan yeni teknikler merkezdeki ülkelerde rekabetten tekelliliğe geçişi sağlamıştır. Böylece daha hızlı sanayileşme ve sermaye birikimi yoğunlaşmasına neden olmuştur. Hem sermaye, hem de üretimdeki hızlı yoğunlaşma bankacılık ve sanayi sektörünün birleşmesiyle Mali Sermaye'yi ortaya çıkarmıştır. Bankacılığın sanayi sektörüne hâkim olmasıyla, diğer sektörlerden sanayi sektörüne hem işgücü hem de gerekli sermayeyi sağlayarak ekonominin yeniden yapılanmasına katkıda bulunmuştur.

Tarım Devriminden Sanayi Devrimine geçiş sürecinde işgücünün sanayi sektörüne kayması yoğun bir sömürüye yol açmış, elde edilen artı değer sermaye birikimi yaratarak, sermaye-mal dolaşımının uluslararasılaşmasını hızlandırmıştır. (Sönmez, 2005).

1.2.4. Sanayi Devriminin Sonuçları

Teknolojik icatların sanayiye uygulanması üretim anlayışını değiştirmiştir. Köyden kente göçün hızlanması nüfusun kentlerde toplanmasına yol açmış, bu da giderek modern devlet anlayışını ve ona uygun örgütlenme biçimleriyle yeni organizasyon yapılarını ortaya çıkarmıştır. Sanayi devriminin yaşanması Avrupa'da farklı toplum katmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Nüfusun kentlerde yoğunlaşmasıyla işçi ve işçi hakları ortaya çıkmış, Sanayi Devrimiyle birlikte işçi sınıfı bilinçlenerek sendikalaşma ve diğer siyasal haklar mücadelesi gündeme gelmiştir.

Tarım makineleşmiş ama nüfus arttığı için aynı miktardaki toprak daha fazla insanı beslemek zorunda kalmıştır. Kentlerin oluşması ve makineleşme sayesinde tarım sektörü dışında sanayi sektöründe istihdam yaratarak daha fazla insanı besleyebilir duruma gelmiştir.

Ancak hızlı ve çarpık kentleşme, beslenme, barınma, sağlık gibi önemli sorunlar da beraberinde getirmiştir. Hızlı nüfus artışı kitle toplumu kavramını yaratırken, fabrikaların kentlere yığılması kırsal alanların tahribine ve gıda sıkıntısına yol açmıştır.

“Ekonomi tarihçilerinin sanayi devrimi olarak ifadelendirdiği dönemde sanayi devriminin yol açtığı seri üretimin üretim tarzında meydana getirdiği gelişmeler, yerli ve uluslararası pazarlarda büyük bir rekabeti meydana getirmiştir. Üretim tarzındaki bu gelişmeler müteşebbisleri yeni arayışın içine itmiştir. Üretimin emrine sunulan makineler yeni duruma ayak uyduramayan sanayiciyi rekabet dışı bırakarak yeni bir rekabet türü ortaya çıkarmıştır. Bu yeni dönemde, teknolojik bilginin sanayiye aktarıldığı ölçüde gelişme ve bu gelişmenin kaynağını da bir sistem içinde araştırma-geliştirme faaliyetiyle desteklenmesi sağlar olmuştur. Böylece doğayı, evreni bir bütün olarak kavramayı temel alan bilimsel araştırmanın ortaya koyduğu bulgulara sırtını dayayan teknoloji, artık bu bulgulardan yola çıkarak yaşadığı doğayı değiştirmenin, maddeyi işlemenin bilgisi, deneyimi haline dönüşmüştür. Bu teknolojiyi kullanan toplumlar da refah seviyelerini artırmışlardır.” ((çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek02.pdf>, (16.04.2006)).

“Teknolojik değişim ve dönüşümün ortaya çıkardığı sanayi toplumunu, ulusal sınırlar içinde büyük ölçüde üretim yapan fabrikalar, işbölümü, merkezileşme, üretim ile tüketimin birbirinden ayrılması, sermayenin önemi, daha çok fiziksel gücün hakim(hâkim) olduğu işgücü gibi özellikler karakterize etmektedir. Bu özelliklere sahip olan sanayileşme süreci, elde ettiği teknolojik ve ekonomik ilerlemelerle yaklaşık iki asır kadar bir süre işlevselliğini sürdürmüştür. Ancak, bu zaman aralığında yaşanan krizler ve sıkıntılarla süreç belirli noktalarda tıkanmış ve yeni bir toplumsal sürecin veya yeni bir paradigmanın ihtiyacı

hissedilir olmuştur.” ((çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=195, (18.04.2006)).

Sanayi Devriminin Batı'nın toplumsal sınıf yapısında meydana getirdiği değişimlerle birlikte hızlı sanayileşen ülkeler arasında başlayan rekabet ve gerginlik, ülkelerin doğal kaynak ve pazar kapma yarışına dönüşmüştür. Bu yarış gitgide artan bir hızla, saldırganlık ve sömürgecilikle karakterize olmuş yapısıyla günümüze kadar sürecek bir dönemi de başlatmıştır.

Özetle, kapitalist devletler; sanayileşmenin yarattığı hammadde ihtiyacını karşılamak ve ürettikleri malları satmak için emperyalist politikalara yönelmiş ve yeni pazar arayışlarına girmişlerdir.

1.2.5. Küreselleşme Açısından Ortaya Çıkan Sonuçların Değerlendirilmesi

Sanayi Devrimi, tarım ekonomisinden ve üretim ilişkilerinden makine ekonomisine geçmek demektir. Bu olgu 19.yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde meydana gelmiş ve oradan dünyaya yayılmıştır. Sonuçları bakımından bütün dünyayı altüst etmiş, Avrupa'lıyı güçlü ve zengin kılarken başka milletler ve toplumlar için felaket getirmiştir.

Avrupa'da bilim alanında başlayan gelişme ve önemli buluşların tarihini 19.yüzyıldan çok öncelere götürmemiz mümkündür. Ancak 19.yüzyılla beraber bu buluşların üretime uygulanması gerçekleşmiş ve bunun sonucu olarak artan üretim Avrupa devletlerinin ekonomik refahını çok yükseltmiştir. Ekonomik refah ise başka şeylerin yanında, silah endüstrisinde de büyük gelişmelere yol açarak, Avrupa'nın tüm dünya milletleri üzerinde egemenliğini kurmasını kolaylaştırmıştır.

18.yüzyılın sonlarına kadar ekonomik hayat büyük ölçüde tarıma, küçük el sanatlarına ve ticarete dayanıyordu. Asıl üretim kaynağı olan toprak, soyluların ve kilisenin elindeydi. Bu durumu yalnız liberalizm ve milliyetçilik gibi akımlar yıkmış değildir. Bunlardan daha temel olan ekonomik yapının değişmiş olmasıdır. Kısaca

yeni buluşların üretime uygulanması ve bunların en önemlisi olan buhar gücü ile çalışan makine, makineleşmiş endüstriyi doğurmuş ve bu da Avrupa'da sermaye birikimini arttırmıştır. İşte buna “Sanayi Devrimi” denilmektedir.

Aslında sanayileşme iki aşamalı olarak gerçekleşmiş bir olgudur. Ya da iki ayrı Sanayi Devriminden söz edebiliriz. Bazı kaynaklar ilk aşamaya Sanayi Devrimi, ikincisine bilimsel devrim adını vermektedir. Bir başka görüşe göre ise, 18.yüzyıldan 19.yüzyılın ortalarına kadar olan endüstriyel gelişme “makine devrimi”, 19.yüzyılın ikinci yarısında başlayan ise “teknoloji devrimi” dir. Ancak bu duruma nasıl bakılırsa bakılsın önemli olan iki aşamanın etkilerinin birbirinden farklı olmasıdır.

Yaşamakta olduğumuz teknolojik devrimin içinde geliştiği bir dünyada çok farklı siyasal rejimler ve değişik iktisat politikalarının birlikte yürüyebildiği bir dönemde küreselleşmeyi kavramak için birinci ve ikinci Sanayi Devrimlerinin anlaşılması gerekir.

Bu dönemde yüzyılın yarısı kendi egemenliklerini korumak ve bir güç dengesi oluşturmak adına yarısı savaşlarla geçmiş olmasına rağmen, güç dengesini elinde tutanların ekonomik örgütlenme modelleri ticaretin uluslararasılaşmasına büyük katkı sağlamış ve bir barış yüzyılı olmuştur. Bu barışın sağlanmasında finans tek başına olmasa bile ağırlıklı olarak bir misyona sahiptir.

Uluslararası ticaretin gelişmesi yeni teknolojik gelişmelerle birlikte giderek yaygınlaşmıştır. Yani küreselleşme daha o yüzyılda başlamıştır. Tarihsel olarak ülkelerin kendi ulusal ekonomileri içinde yeni ürün ve üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, ortaya çıkarılıp yaygınlaştırılması da bu dönemde olmuştur. Bunun en iyi örneği 18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyıl başlarında dünya teknolojisinin ve ticaretinin liderliğini yapan “dünyanın atölyesi” ünvanına sahip İngiltere'dir. Kuşkusuz teknolojik başarı tek başına bir faktör değildir. Değişik sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve teknik değişimlerin bileşkesidir.

Küreselleşmeye katkısı açısından bu örgütlenme modeli evrimsel olarak katlanıp bugüne gelmiştir. 1880 ve 1890'larda ortaya çıkan firma örgütlenmeleri ve uygulama biçimleri, üretim, yönetim, finans, teknoloji alanlarındaki uzmanlaşma

diğer ülkeler tarafından kullanılmış, bir anlamda sürekli ve küresel bir süreç olarak devam etmesini sağlamıştır.

Sanayi Devrimi sonuçları bakımından, üretimi arttırması ve uzun dönemde iktisadi refahı, emek verimliliğini arttırması yanında, fiziki sermayenin genişlemesini ve küreselleşmesini sağlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Baines 1770'ler ve 1780'ler deki olağanüstü büyümeyi doğrudan teknolojik buluşlara ve bunların yayılmasına bağlamaktadır (Freeman, 2003:42).

Nikolay Buharin Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi adlı kitabında 19.yüzyıldan I.Dünya savaşına kadar olan dönemde

- Uluslararası Mübadele,
- Uluslararası sermaye hareketleri (Doğrudan sermaye hareketleri / Tahvil ve Bono yani faiz ve kâr getiren sermaye),
- Uluslararası işgücü hareketleri,
- Nüfus hareketleri

ile yapısal değişimlerin ve uluslararası meta hareketlerinin küreselleşmeyi nasıl yaygınlaştırdığını vurgulamaktadır.

Dünya kapitalizminin ana yapısı, savaşlarla egemenliğini artırarak devamını sağlamaktır. Savaşlar kapitalizmin rekabetçi metotlarından biridir.

Bu dönemin karakteristik özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

- Tarım Devriminden Sanayi Devrimine geçişte işgücü talebinin yoğunluğu nedeniyle sömürü artmıştır.
- Az gelişmiş ülkeler borç batağına sürüklenerek, borçlanma yasallaşmış, sömürgecilik kurumsallaşmıştır.

- Bankacılık sektörü gelişmiş, bankacılık sektörünün sanayi sektörüne hâkim olmasıyla Mali Sermaye ortaya çıkmıştır.
- Teknolojik gelişmeler sayesinde, rekabetten tekelliliğe geçilmiş, hızlı sanayileşme ve sermaye birikimi sağlanarak sermaye-mal dolaşımı uluslararasılaşmıştır. Yani sermaye küreselleşmeye başlamıştır.
- Teknolojik gelişmeler tüm geleneksel ve endüstri yapılarında köklü dönüşümlere yol açmıştır.
- Güç dengesi, altın standardı ve liberal sistemin kendi kurallarına göre işleyen bir piyasanın oluşturduğu 19.yüzyıl uygarlığı zaman zaman kanlı savaflara sahne olmasına rağmen genelde bir barış yüzyılı olma özelliğine sahiptir.

Bugünün gelişmiş ülkeleri kalkınmalarını, 18 ve 19. yüzyıllardaki toprak savafları sayesinde kendi sermaye birikimlerini yaratarak, kendi pazarlarını koruyan ve yayan küreselleşme politikalarıyla gerçekleştirmişlerdir.

Dün bilimsel teknolojik icatları bulup bunları sanayide kullanarak dünyayı sömürge ve yarı sömürge haline getiren imparatorluklar bugün de bilişim teknolojisini kullanarak aynı yöntemlerle egemenliklerini sürdürmektedirler.

Sonuç olarak Tarım ve Sanayi Devrimleri döneminde yaşanan gelişmelerin karakteristik özellikleriyle, küreselleşmenin daha o dönemde başladığını, 100 yıl sonra biçim değiştirmiş haliyle tekrarlayarak bugün yaşamakta olduğumuz aşamaya eriştiğini söyleyebiliriz.

1.3. I. VE II. DÜNYA SAVAŞLARI ARASINDA MEYDANA GELEN YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

1.3.1. Büyük Ekonomik Bunalım Dönemi

Dünyayı bu denli etkileyen büyük bunalımı sebep ve sonuçları ile anlayabilmek için öncelikle I. Dünya Savaşı sonrasında dünyada oluşan ekonomik ve sosyal koşulları göz önünde bulundurmak gerekir.

Birinci Dünya Savaşı sonundan 1922'lere kadar süren dönemde savaşı kaybeden ülkeler savaş yaralarını sarmaya çalışmışlar, 1922-1925 yılları arasında ise endüstriyel üretimlerini artırarak ekonomilerinde büyümeyi gerçekleştirmişlerdir. Savaşı en az kayıpla atlatan ABD ve Kanada gibi ülkelerin de üretim kapasitesini artırmaları sonucu uluslar arası düzeyde, toplam üretim, toplam talebi aşarak üretim fazlası oluşmuştur. Bu durumda, üretilen malların ulusal ve uluslararası düzeyde sürümü düşmüş ve 1929 yılının sonbaharında başlayan ekonomik bunalım, kısa sürede işbölümüyle birbirine bağlanmış toplumlara, ülkelere yayılmış ve toplumları derinden sarsmıştır. Bunun sonucunda uluslararası ticaret durmuş ve dünyanın o ana kadar en büyük bunalımına tanık olunmuştur.

“19. yüzyıl uygarlığının can damarı ve temel biçimlendiricisi, kendi kurallarına göre işleyen piyasaydı; emek, toprak ve parayı metalar haline getiren insan ve toplumların uluslararası düzeyde eşi görülmemiş bir kurumsal tekdüzeleşme içinde kendine kayıtsız şartsız bağımlı kılan piyasa sistemi” (Polanyi, 2006:11).

Polanyi'ye göre böyle bir sistem çökmeye mahkûmdu, çünkü kendi kurallarına göre işleyen bir piyasa sistemi insan toplumuyla bağdaşmamaktaydı.

Yüzyıl boyunca toplum dinamiği, onu yayan ve yayılmaya karşı çıkan çift yönlü hareket mantığına göre işlemekteydi. Piyasalar kendi kurallarına göre genişlerken, toplumun korunması adına genişlemeyi belirli alanlarla kısıtlayan bir karşı güçle karşılaşmaktaydı. Bu koruma önemliydi ancak, kendi kurallarına göre işleyen piyasa sistemiyle çelişmekteydi.

Sürekli atılım ve sıçramalarla gelişen sistem; zaman ve mekâna yayılmış banka parasını ortaya çıkararak büyük bir dinamizme yol açmıştı. 1914’de dinamizmin en üst noktasına ulaşan sistem, daha önce benzeri görülmemiş bir yaşam tarzı ve evrensellik iddiasıyla yeryüzüne yayılmıştı. Sadece sermaye düzeyinde hareket eden piyasa, bir yandan yayılmaya aynı zamanda kendini korumaya çalışmanın çelişkisini I. Dünya savaşına kadar sürdürdü. (Polanyi, 2006:22)

1929 ekonomik bunalımı ABD’de doğdu ve oradan bütün dünyaya dağıldı. Bunalımın ilk sebebi 1929 yılında ekonomiyi saran spekülasyon hareketlerdi. 1929 arifesinde borsada fiyat endeksi şiddetle yükselirken, korkunç ve genel bir spekülasyon hüküm sürmeye başladı. Bu spekülasyon hareketi karların yükselmesine paralel olarak ilerlemediğinden böyle sürmesi beklenemezdi. Bütün ülkede çabuk zengin olma düşüncesi bütün normal iş ve bankacılık tedbirlerini alt üst etti. Değeri şüpheli olan yabancı tahviller bankalar tarafından müşterilerinin ellerine tutuşturuluyor ve daha kötüsü bankaların değerli evrak çantalarında saklanıyordu. Buna ilaveten yatırım tröstlerinin ve holding şirketlerinin piramitleri andıran bünyeleri teşebbüslerin üzerinde, oyun kağıtlarından büyük binalar kuruyordu. Bütün bu spekülasyon hareketleri depresyona giden yolu hazırlıyordu. Sonunda hisse senetleri piyasası çökünce, beraberinde kredinin çok çürük olan yapısını da sürükledi. Tahvil almak için büyük borçlara giren ferdi sermayedarlar da komisyonculara olan borçlarından kurtulmak için bu senetleri satmaya çalıştılar. Şüpheli yabancı senetlerle dolan bankalar da birdenbire borçlarını ödeyemez hale düştüler. Bu arada, paniği arttıran diğer bir faktör, izlenen para politikasının banka sistemini zayıflatması olmuştur.

İkinci olarak tarım ürünlerinin talebi imalat sektöründeki ürünlerin talebinden oldukça farklıydı. İmalat sektöründe verimlilik arttığı ve buna paralel olarak üretim masrafları azaldığı için, üretilen malların ucuzlayan fiyatları yeni ve daha geniş piyasalar buluyor, alıcıyı cezbediyordu. Fakat bu durum tarımsal ürünlerde aynı değildi. Yiyecek fiyatları düşünce, halk tüketimini arttırmaya doğru büyük bir hareket göstermedi. Çiftçinin, fiyat değişikliklerine aynı oranda cevap vermeyen talep ile karşılaşması, ürün akışına rağmen, çiftçiyi eskisinden daha kötü

duruma düşürmekten başka bir şeye yaramadı. Tarım sektöründeki asıl sıkıntı, üreticilere tatminkâr bir gelir sağlayacak bir piyasa mekanizmasının bulunmaması idi. Çiftçinin satın alma gücünün az olması sanayi sektörü mallarına olan talebi azaltmakta, böylece tarımsal sektördeki yetersizlik, bütün ekonomide yetersizliğe neden olmaktaydı.

Üçüncü olarak; sanayi sektöründe üretim arttığı halde istihdam aynı hızla gelişmiyordu. İşçi çeken endüstrilerin hepsinde ortak nokta teknolojik ilerlemenin dışında kalmış sektörler olmasıydı. Teknolojik ilerlemenin mevcut olduğu sanayilerde istihdam azalmaktaydı. Kısaca fabrikalardaki yetersizlik istihdam sorununa yol açmış ve büyük bunalımı hazırlayan koşullardan biri olmuştur.

Son olarak; 1929'da gelirlerin adaletsiz bölüşümü iktisadi sarsıntılara karşı sistemi zayıf duruma düşürmüştü. Çünkü üretimden elde edilen gelirlerin hepsi, satın alma güçlerini kullanacak insanlara gitmemekteydi. Çiftçilerin ve işçilerin tüketim arzuları yüksek olmasına rağmen satın alma güçleri zayıftı. Kısaca gelir dağılımındaki bozukluklar ekonomik bunalımı tetikleyen faktörlerden biriydi.

1.3.2. Büyük Ekonomik Bunalım Sonrası

1929 bunalımı ekonomik ve sosyal düzensizliklere ve demokrasinin zayıflamasına yol açmış ve yeni otoriter ideolojileri ortaya çıkarmıştır.

Kapitalizmin serbest piyasa ekonomisi çökmüş, dünya 1980'lere kadar sürecek olan iki kutuplu bir hale gelmiştir.

Bu dönemde uygulanan sosyal politikalar İtalya, Almanya gibi ülkelerde faşizm gibi totaliter rejimler ortaya çıkarırken, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde daha özgürlükçü yönetimler ortaya çıkarmıştır.

Eksik tüketimden kaynaklanan krizden kurtulmak için geniş tüketici kitlelerinin satın alma güçlerini yükseltme yoluyla toplam talebi artırarak sürekli büyümeyi sağlayacak ve devletin ekonomide etkin rol üstlenmesi ile bir döneme

damgasını vuran Keynesyen politikaları ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle sınırsız sermaye hareketleriyle yürüyen serbest piyasa, devlet tarafından kontrol altına alınmıştır.

“1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, ekonomik istikrarsızlıklara karşı piyasa ekonomisinin doğal işleyişinin yetersiz olduğunu göstermiştir. 1929 bunalımının iktisadi etkilerini araştıran İngiliz İktisatçı Keynes 1936 yılında yayınladığı ünlü eserinde devletin ekonomik istikrarsızlıklara müdahale etmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur. Keynes'in fikirleri özellikle 1940 yıllardan itibaren dünyada genel kabul görmüştür. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ekonomik düşüncede büyük bir evrimin oluşmasına ortam hazırlamıştır. ” (Aktan, 2002)

Savaş dönemi baskısıyla yaşanan yeni buluşlar ve teknikler sayesinde ABD, savaş sonrası kurulacak tek merkezli bir dünyanın liderliğine öncülük etmiştir. Bu süreçte dünyanın karar alma sisteminde etkili olan Birleşmiş Milletler(BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD), Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası(GATT) gibi uluslararası örgütlerin kurulması gerçekleşmiştir. Bugünkü küreselleşme mekanizmasının ekonomik kuruluşlarının temeli atılmıştır.

“Modern anlamda sosyal refah devleti İkinci Dünya Savaşının ardından oluştu ve yaygınlaştı. 1929 Büyük Bunalımının ardından, 1930’lu yıllarda ABD’de New Deal dönemi ile başlayan sosyal korumayı ve devletin ekonomiye müdahalesini öngören yaklaşımlar savaş sonrası dönemde Batı Avrupa’da Sosyal Refah Devleti adı altında geniş uygulama alanı buldu. Keynesyen iktisat politikalarının uygulanması, genel olarak kamu harcamaları ve özel olarak ise kamu harcamaları içinde sosyal koruma harcamalarının oranında ciddi artışlar sağlandı ve gelirin yeniden dağılımı iyileşti.

Avrupa ve ABD’de savaş sonrası dönem, kapitalizmin gerçekten işlerliğini gösterdiği bir dönem olarak nitelenmektedir. 19. Yüzyılın sonlarında toplam yüzde 10 civarında olan kamu harcamaları, 1960’larda yüzde 28’e ve 1980’de yüzde 43’e ulaşmıştır. Avrupa ortalaması ise bu oranların üzerinde seyretmektedir. Avrupa ortalaması olarak kamu harcamaları 1960’da yüzde 29.4 iken, bu oran Avrupa dışı gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde yüzde 24.2’dir. 1980’de ise bu oranlar sırasıyla 47.2 ve 37.3 olmuştur.

Kamu harcamalarındaki artışa paralel olarak kamu sübvansiyon ve transferlerinde de büyük artışlar yaşandı. 19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da yüzde 1'e bile ulaşmayan kamu transfer harcamaları günümüzde yüzde 25'in oldukça üzerinde seyretmektedir.

2. Dünya savaşı sonlarından başlayarak, kapitalist ekonomilerin istikrarlı olduğu ve Keynesyen politikaların uygulandığı refah devleti dönemlerinde, 1950 ile 1973 yılları arasında gelişmiş kapitalist ülkelerde kişi başına ortalama gelir önceki 130 yılın ortalamasına göre üç kat daha hızlı artmıştır. Ancak artan bu gelirin görece daha eşit paylaşımı piyasanın ötesinde kamusal müdahaleler yoluyla gerçekleşmiştir.” ((çevrimiçi) www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/B%20ve%20Turkiyede%20Gelir%20Esitsizligi.pdf, 14.03.2006)).

1929 Bunalımı'nın yaygın, derin ve süreklilik gösteren bir nitelikte olması ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini göstermiştir. Ekonomik sistemde büyük yıkımlara neden olan bu bunalım devlet müdahalesinin ve yeni ekonomi politikalarının uygulanmasının zorunlu hale gelmesine neden olmuştur. 1929 Bunalımı, kapitalist sistemin tarihi boyunca yaşadığı bunalımların en şiddetlisi ve en sancılısı olma özelliğini taşımaktadır. 1929 Bunalımı ve yarattığı sonuçlar, kapitalist mekanizmaların kötü işleyişinin ve sistemin iç çelişkilerinin bir ifadesidir.(Maillet, 1983:163).

1.3.3. Küreselleşme Açısından Ortaya Çıkan Sonuçların Değerlendirilmesi

Sanayi Devrimi döneminde yaşanan teknolojik buluşlara elektriğin ve telgrafın eklenmesi küreselleşme açısından çok önemli olan haberleşmeyi kolaylaştırarak dünya pazarlarının bütünleşmesini sağlamıştır. Ancak I.Dünya savaşının etkileri, dünya ekonomisini zayıflatarak mal ve sermaye hareketlerini kısıtlamıştır. Sosyalist sistemin kurulması ve çalışanlarına verdiği sosyal güvenceler batı ülkelerinde sosyal devleti yaratmıştır. Sendikaların gelişmesi, işsizlere sosyal güvence sağlanması gibi...

“Batı kapitalizminde krizlerin geride olumlu miras bıraktığı (Marxist iktisatçılar dışında) kabul edilir. Bir kere rekabet gücü düşük firmalar tasfiye edilmiş, geride yüksek

rekabet gücü olanlar kalmıştır; ikincisi ayakta kalanlar, rekabet güçlerini yükseltecek nitelikte önlemleri devreye sokmuşlardır; öyle ki, firma birleşmeleri ya da zayıfların ele geçirilmesi yoluyla firma ölçekleri giderek büyümüş, yeni pazarlar açılmış, yeni teknolojiler maliyetleri düşürmek, yeni mallar yaratmak ya da yeni tekel – gücü kazanmak amacıyla yaratılmış ve uygulamaya sokulmuştur. Bunun sonucunda rekabet gücü yükselmiş, pazarları genişlemiş olarak ekonomi, yeni bir ivmeyle artık tekrar büyüme sürecine daha güçlü olarak başlayabilir. Bunlara, başta ABD Batılı ülkelerin, dünyayı kendi ihtiyaçlarına uygun düşen yeni kalıplara sokma ve bunlardaki olumsuz etkileri göz ardı edebilme güçleri eklenmelidir. “Küreselleşme” bu bağlamda en yakın örnektir.”((çevrimiçi) <http://kazgan.bilgi.edu.tr/main.asp?p=makaleler>, (15.03.2006))

“19.yüzyılın başında şekillenen endüstri devrimi, geleneksel üretim yöntemlerini ve süreçlerini tamamen değiştirmiş, üretimin daha seri, yoğun ve hacimli bir boyuta geçmesini sağlamıştır. Bunun sonucu olarak, dünya üzerindeki ekonomik sistem yeni bir döneme girmiş, farklı toplumsal katmanlar ve sınıflar oluşmuş, bir sonraki 20.yüzyılı hem ekonomik, hem sosyo-politik, hem de kültürel anlamda kökünden etkilemiştir.”((çevrimiçi)http://www.batitrakya-atilim.com/html/ellen_meiksins_wood-i-.html, (16.03.2006))

Özetle, Sanayi Devriminde yaşanan teknolojik gelişmelerin yarattığı dönüşümler küreselleşmeyi hızlandırırken, 1929 bunalımı ile dünya ekonomisinin depresyona girmesi ve bunun yarattığı sonuçlar küreselleşmeyi yavaşlatmıştır.

19.yüzyıldan bu yana devam eden yapısal dönüşümlerin neticesi olan 1929 Dünya Ekonomik krizi, yeni yapısal dönüşümler yaratarak II. Dünya savaşı ve 1970'lere kadar sürecek olan bir dönemi başlatmıştır.

1.4. II. DÜNYA SAVAŞINDAN 1990'LARA KADAR MEYDANA GELEN YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

1.4.1. Sermaye Birikim Dönemi

İki dünya savaşı arası döneme 1929 mali krizi damgasını vurmuştur. I. dünya savaşı sonrasında dünya ticaret hacmi azalmış, kapitalist ülkelerin parasal genişlemesi sermaye birikimindeki tıkanıklıklar nedeniyle mali krize neden olmuştur.

II. dünya savaşı sonrasında oluşan totaliter ve ırkçı rejimler kendi propagandasını yaparken, batılı ülkelerin ırkçılığa karşı çıkması sömürge ülkelerin bağımsızlık mücadelesine ışık tutmuş, demokrasi ve insan hakları kavramları gelişmiştir. Bu dönemde bazı sömürge ülkeler bağımsızlığına kavuşmuştur. Sosyalist akımın Çin gibi büyük ülkede benimsenmesi, diğer az gelişmiş ülkelerde sempati kazanması, kapitalist blokun yeniden yapılanmasını ve örgütlenmesini sağlamıştır. Uluslararası ekonomik sistemin yeniden yapılanmasında ABD başat rol oynamış, IMF, Dünya Bankası gibi ekonomik kurumlar ortaya çıkmıştır.

Marshall planı sayesinde ikinci savaş sonrası Avrupa'nın yeniden inşasında bu kuruluşlar etkili olurken, Avrupa ülkeleri kendi aralarında ekonomik işbirliği örgütünü(OEEC) kurmuşlardır. ABD, Marshall planı ve teknolojik buluşların sivil sektöre uygulanması sayesinde hem kendi ekonomik ve mali sorunlarını çözmüş, hem de kendi sermaye birikimini artırmış ve Avrupa pazarına egemen olmuştur. Savaş sonrasında kapitalist blokun yeniden yapılanmasında başat rol oynayan ABD, Marshall planı ile Avrupa'ya kaynak aktararak AGÜ'leri(Az Gelişmiş Ülkeler) kendi yanına çekmiş, Sovyetler'den sonra Çin'de de yükselen sosyalist akıma karşı güçlenerek batının lideri olmuştur.

1944'de Bretton Woods'da altına bağlı dolar sistemi yürürlüğe girmiş, 35 dolar bir ons altın olarak kabul edilmiştir. Kurulan bu sistem sayesinde doların uluslararası para egemenliğinin temelleri atılmıştır.

((çevrimiçi)(http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_gultenkazgan.html, (18.03.2006)).

II. Dünya Savaşı, 1929 Bunalımı'nın ekonomik ve sosyal yıkıntıları henüz sarılmadan başlar. II. Dünya Savaşı'nın ekonomik yaşam bakımından önemli sonuçları ortaya çıkar.(Talas, 1976: 60). Ulusal kalkınmacılık akımlarının büyümesinin sonucunda sömürgecilik akımları tasfiye olur. Sosyalist sistem yayılır, fakat bunun yanında planlı ve karma nitelik taşıyan yeni ekonomi politikaları da doğar. Bu yeni gelişmelerin bir sonucu olarak kapitalist sistem saflığını büyük ölçüde yitirir ve müdahaleci ve düzenleyici niteliğini kazanır.

(çevrimiçi(http://www.geocities.com/ceteris_tr3/s_yilmaz.doc)(22.02.2007)

Sosyalist akımın dünyada taraftar kazanmasına karşılık kapitalist blok kendi bünyesindeki insanlarına sosyal haklar vererek sempatinin yayılmasını durdurmaya çalışmıştır. Kısacası uygulanan sosyal politikalar değişmiştir.

1.4.2. Küreselleşmenin Altın Çağı

Üretici güçlerin gelişmesi, üretim ilişkilerini etkilemiş, özellikle teknolojik gelişmeler ekonomik büyümede etkili olmuştur. Devletin ekonomiye müdahalesinin temeli sayılan Keynesyen politikalar sayesinde sermaye birikimi sağlanmıştır.

Sanayi Devrimi ile kazanılan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sanayi ve sivil ekonomiye uygulanması ve yayılmasını sağlayan ABD, uluslararası ilişkileri düzenleme mekanizmasının da önderliğini yapmıştır. Bu sayede üretim ve tüketim modelini ihraç ederek sermaye birikiminin uluslararasılaşmasını sağlamıştır.

Savaş sonrası dönemde ABD kökenli sermaye birikim rejiminin Batı Avrupa ve Japonya'ya aktarılması sermayenin uluslararasılaşmasını sağlamıştır (Sönmez, 2005:95).

Savaş sonrası dünya ekonomisinin hegemonyasını ele geçiren ABD çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ve etkinliği sayesinde gücünü artırmıştır. Oligopol ve tekelci bir yapıya sahip olan ÇUŞ'ler (Çok Uluslu Şirketler) uluslararası iş bölümünde etkin bir role sahip olmuştur. Bu şirketler teknolojik yoğun üretimleri

merkez ülkelerde yaparken, basit ve montaja dayalı üretimi çevre ülkelere bırakmış bu sayede merkeze kaynak aktarılmasını sağlamıştır.

ÇUŞ'in ortaya çıkması "uluslararası norm sistemini burjuvaziye uygulatarak" devletin ekonomideki rolünü değiştirmiştir (Sönmez, 2005:96). Özetle uluslararasılaşma sürecinde Devlet dışarıdaki sermaye ve ÇUŞ'lerle işbirliği yapan bir burjuva sınıfı yaratmıştır.

ÇUŞ'lerle ulusal burjuvazi arasındaki ilişkiler artmış, teknolojik üstünlük sayesinde ÇUŞ'ler AGÜ'leri bağımlı hale getirerek stratejik üstünlük sağlamışlardır.

Gelişmiş ülkelerin kendi aralarında rekabet artmış, Çok Uluslu Şirketlerin ortaya çıkması ile Az Gelişmiş Ülkeler Çekim merkezi haline gelmiştir.

Bağımsızlıklarını kazanan bazı sömürge ülkeler yeniden yapılanma sürecinde planlı ekonomik kalkınma modellerini benimsemiş, sermaye birikim fazlasını merkez ülkelere aktarmışlardır.

Sosyalist blok güçlenmek için AGÜ'lere ikili anlaşmalar ve benzeri cazip teklifler yaparak sempati kazanmış ve AGÜ'lerde sınıf mücadelesi artmıştır.

Özetle bu dönemde ÇUŞ'ler ve Marshall planı ile Avrupa'nın yeniden yapılanması sağlanmış, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kurumlar ortaya çıkmıştır. Ekonomik yapılanma ve karar mekanizmalarının egemenliğini ele geçiren ABD, AGÜ'lerin savaş sonrası oluşan borçları ve bağımlılıkları sayesinde savaşın finansörlüğünü bu ülkelere yüklemiştir.

Bu dönemde dünya ticaret hacmi artmış, gelir düzeyi yükselmiş, yatırım olanakları genişlemiştir. AGÜ'lerin sosyalist blok'un yanında yer almaması için ABD, bu ülkelere kamusal ve özel sermaye ihraç etmiştir. Bu dönem AGÜ'ler açısından yararlı olmakla birlikte, alınan yardımlar ve bağışlar bütün AGÜ'lere aynı oranda yansımamıştır. Ama AGÜ içindeki kişi başına 1000–1500 dolar olan ülkelerdeki büyüme hızı ABD'deki büyüme hızından bile fazla olmuştur. Sosyalist blok'la oluşan gerginliğe rağmen ABD önderliğindeki kapitalist sistem, uluslararası

iş bölümünü pekiştirerek sermaye birikiminde “altın çağı”nın yaşanmasına neden olmuştur (Sönmez, 2005:122).

Özetle, savaş sonrası Fordist üretim yöntemi ve Keynesyen politikalar sayesinde üretkenlikteki artış, sermaye birikimi ve bunun yarattığı sürdürülebilir büyüme ile sermaye birikim modellerinin tekelci düzenleme tarzı sayesinde 1970’li yıllara kadar sermayenin “altın çağını” yaşamasına neden olmuştur.

1970’lere gelindiğinde sermaye birikim modeliyle bunu düzenleyen öğeler arasındaki uyumsuzluk ile buna bağlı olarak birbirini tetikleyen faktörlerin zincirleme reaksiyonu bu saadeti bozmuş ve yeni bir krizin belirtileri ortaya çıkmıştır.

Savaş sonrası yeni teknolojilerin üretkenliğin belirlenmesinde ve uygulanmasında sermaye yoğunluğunu artırması kriz belirtilerinden biridir (Sönmez,2005:148). İkinci Sanayi Devrimindeki itici etkilerin zayıflaması, yani teknolojik ilerlemelerdeki gecikme, kâr oranlarının düşmesine neden olmuş, kârı artırmak için enflasyonist politikalar uygulanmış, bu da işsizliğin artmasına ve istikrarsızlığa neden olmuştur.

Bir yandan sosyalist bloktaki gelişmeler diğer yanda kapitalist bloktaki kârların düşmesi, ABD’nin gücünün zayıflamasında etkili olmuştur(Sönmez, 2005:153).

1.4.3. Petrol Krizleri

II.dünya savaşından beri “altın çağını” yaşayan sermaye, birikim, dağıtım ve düzenleme modellerindeki tıkanıklıklar nedeniyle mutluluk dönemini bitirmiştir. Yaklaşan krizin sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

- Kâr oranlarının düşmesi,
- Vietnam savaşı yenilgisinin etkileri,
- Üretkenlik oranlarındaki düşüş,

-Bretton Woods sistemiyle ayarlanabilir kur sisteminin çöküşü ve buna bağlı olarak doların değer kaybetmesinin yarattığı olumsuz etki nedeni ile ABD'nin gücünün zayıflaması,

-Dalgalı kur sisteminin çöküşünün uluslararası ekonomide ve diğer sanayileşmiş ülkeler arasında olumsuz etki 1. Petrol krizinin nedenleri arasındadır.

“1960 yılında petrol ihraç eden ülkelerin çıkarlarını korumak amacıyla OPEC kurulmuş ve 1969-1973 tarihleri arasında devletler, şirketler ve piyasalar arasında pazarlıklar başlamıştır. Dünya ekonomisinin 1960'lı yıllarda hızlı bir büyüme sürecini yakalaması sonucu petrole olan bağlılığının artması OPEC'in pazarlık payını arttırmıştır.

1973 yılında Arap-İsrail Savaşının etkisiyle ortaya çıkan, ilk petrol krizi dünya petrol güvenlik yapısını ve devlet-şirket-piyasa ilişkilerini değiştirmiştir. Buna bağlı olarak ABD petrol güvenliğini arttırmak amacıyla; petrol talebini kısmak, işbirliği yapabileceği ortaklar aramak ve petrol sektöründe askeri güç kullanarak da etkin olmak düşüncesiyle yeni politikalar izlemeye başlamıştır (Yergin, 2003, 24-50).

1973 yılından sonra, piyasalar ön plana çıkmaya başlamış, petrol şirketleri arama ve üretim faaliyetlerini OPEC dışı sahalara yöneltmiş ve petrol ithal eden ülkeler de alternatif enerji kaynaklarının kullanımına daha fazla önem vermeye başlamışlardır.

1973-1974 petrol krizinin sanayileşmiş ülkelerde yarattığı şok sonrasında, benzer bir kriz döneminde gerekli olan uyum politikalarının hızla devreye sokulması ve özellikle ekonomilerin petrole olan bağımlılıklarının azaltılması için çeşitli önlemler alınmış ve bu çerçevede, OECD Ülkeleri tarafından 15 Kasım 1974 yılında IEA (International Energy Agency: Uluslararası Enerji Ajansı) kurulmuştur (Bayraç, 1999,149).” ((çevrimiçi) <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BAYRAC-ENERGY.pdf>, (22.03.2006)).

OPEC (Petrol Üreten Ülkeler) ülkelerinin petrol fiyatlarını artırması sonucunda oluşan 1.petrol krizi, bu ülkelerde döviz birikimi yaratmış, artan döviz fazlasının daha kârlı finansal kaynaklara yönelmesi yeni bir finansal sistem ortaya çıkarmıştır.

Büyük petrol şirketlerinin uyguladıkları yatırım politikaları, dünya ekonomisindeki dengeleri değiştirmiştir. Çokuluslu şirketlerin yatırım kararları almaları o ülkelerin politik düşüncelerini de etkilemiştir.

Petrol krizi nedeniyle petrol ihraç eden ülkelerin petrol fiyatlarını yükseltmeleri, petrol ithal eden ülkelerin petrole bağımlı olması nedeniyle milli geliri olumsuz etkilemekte, gelir dağılımı bozulmakta, bütün mal ve hizmet sektörleri yükselen fiyatlardan olumsuz etkilenmektedir.

Petrol fiyatlarının yükselmesi enflasyonu, enflasyon bütçe açığını, bütçe açığı ise borçlanmayı doğurmakta, bu da gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Milli gelirin bozulması bundan alınan payları azaltmakta ve gelir dağılımını bozmakta dolayısıyla ülkelerdeki sosyal yaşamlarda olumsuz etkilenmektedir.

1973'te ortaya çıkan ve 1974'te belirginleşen 1. petrol krizi sonrasında ortaya çıkan ılımlı canlanma 1979 da ortaya çıkan 2. petrol krizine kadar sürmüştür.

1974-1975'te gözlenen fiyat artışları ekonomik krizin en önemli ve yeni özelliğidir. Genel fiyatlardaki bu tırmanış işsizliği artırıp üretimdeki verimi düşürmüş, yatırımların gerilemesine, kısaca durgunluk ve enflasyonun bir arada (stagflasyon) yaşanmasına neden olmuştur (Sönmez, 2005:174).

1.Petrol şokundan sonra fiyatların yükselmesine rağmen petrole olan talep %2,7 oranında artmıştır (Sönmez,2005:233).

ABD'de petrol tüketimi özendirilerek petrole olan bağımlılık artırılmıştır. İngiltere, Meksika, Norveç gibi ülkelerin petrol üretimine başlaması OPEC'in pazar payını azaltmıştır. 1979 yılında dünya petrol ihtiyacının %89'unu karşılayan OPEC, ne yazık ki satışların %8'ini denetleyebilmekteydi. Batılı ÇUŞ'ler OPEC'in petrol satışlarının yönlendirilmesinde önemli bir role sahip olmuşlardır.

ABD ve İngiltere'de uygulamaya konan liberal politikaların etkisi, dış borcu ağır olan ülkelerin dış borç erteleme, Amerikan Merkez Bankası FED'in ekonomiyi

canlandırmak için ihracatı desteklemek, yani ekonomiyi canlandırmak için uyguladığı gevşek para politikasının ardından faizleri artırıp sıkı para politikasına geçişi talebi olumsuz etkilemiş, ekonomide durgunluğa ve daralmaya neden olmuştur. İkinci Petrol krizi bu şartlar altında gerçekleşmiştir (Sönmez, 2005:228-229).

“1970’li yıllarda sanayi politikasına damgasını vuran gelişme petrol krizlerinin sanayi üzerinde yarattığı etkiler olmuştur. Petrol fiyatlarının yükselmesi ve Yen’in değer kazanması, enerji yoğun olarak çalışan endüstrilerin rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Kimya, alüminyum, demir-çelik, gemi yapımı gibi olumsuz etkilenen sanayi kolları “yapısal olarak baskı altında olan endüstriler” olarak belirlenmiştir. Bu dönemin diğer bir özelliği de Minamata civa kirlenmesinde (The Minamata Pollution) görüldüğü gibi sanayileşmenin yarattığı çevre felaketlerinin baş göstermesidir. Ayrıca, bir taraftan Yeni Sanayileşen Asya Ekonomilerinin (Asian NIEs) artan rekabet gücü Japon firmaların piyasa payları üzerinde baskı yaratırken, diğer taraftan özellikle tekstil ve demir-çelik sektörü başta olmak üzere ABD ile ticaret anlaşmazlıkları dış ticaret üzerinde etkili olmaya başlamıştır” ((çevrimiçi)<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi9/japonya.htm>, (24.03.2006)).

“1973 ve 1979 yıllarında yaşanan iki petrol krizi, tamamen ithal enerjiye bağlı olan ekonomiler üzerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Yoğun enerji kullanan demir-çelik, gemi yapımı gibi ağır sanayi dallarının ekonomideki ağırlığı, yüksek teknoloji ürünleri gibi daha az enerji kullanan sanayi dallarına doğru bir yönelim olmuştur. Ayrıca, rekabet avantajını korumak isteyen firmalar, enerji tasarrufu sağlayan teknolojiler geliştirmeye yönelmişlerdir.” ((çevrimiçi)<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi9/japonya.htm>, (24.03.2006))

II. Dünya savaşından sonra uygulanan Keynesyen politikaların, yani devletin ekonomiye müdahalesindeki başarısızlığın yol açtığı etkenler, petrol krizleri, enflasyon ve işsizliğin artması, yeni ekonomik modellerin uygulanmasını gündeme getirmiştir. İngiltere’de Teacher, ABD’de Reganist politikalar bu düşüncenin ürünüdür. Monetarist diye adlandırılan bu ekonomik model dünya ekonomisini

durgunluğa sürüklemiş, faizlerin artması, talebin daralmasına ve bütçe açıklarının artmasına neden olmuştur.

1.Petrol krizinden sonra başlayan yoğun dış borçlanma dünya ekonomisindeki bu durgunluk nedeniyle AGÜ'lerin boçlarını ödeyememelerine, yani dış borç krizine neden olurken AGÜ'lerden sermaye kaçıışı olmuştur.

Dış borçlanmanın neden olduğu sorunların çözümü ve yeniden borçlanmanın düzenlenmesi için IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşlarla AGÜ'ler arasında yapısal uyum programları düzenlenmiştir.

IMF'nin Görevleri:

-Uluslararası parasal işbirliğini sağlamak,

-Dünya ticaret hacminin gelişmesini, tüm üye ülkelerin istihdam sorununun çözülerek reel gelir artışıyla üretken kaynakların artırılmasını sağlamak,

-Döviz kurunun istikrarını korumak,

-Uluslararası ödemelerde çok taraflı ödeme sistemlerinin oluşturulması için kambiyo rejimlerindeki kısıtlamaları kaldırmak,

-Garanti karşılığında üyelerin Fon kaynaklarından yararlanarak, ulusal ve uluslararası refahı tehlikeye sokmaksızın cari ödemeler dengesinin giderilmesi ve ödeme süresinin kısaltılarak yoğunluğunun giderilmesini sağlamaya çalışmaktır (Sönmez, 2005:306).

Dünya Bankası'nın Görevleri;

-Üye ülkelerin yeniden inşası için üretime yönelik yatırımları desteklemek ve gelişmesine yardımcı olmak,

-Özel yatırımlara garanti vermek veya kredilere destek sağlamak, üretime dönük olmak koşuluyla kendi öz kaynaklarından veya diğer kaynaklardan AGÜ'lere uygun koşullarda kredi vermek,

-Uluslararası ticaretin uzun vadede dengeli gelişmesine destek vermek, üye ülkelerdeki üretime yönelik kaynakların gelişmesini sağlayarak, çalışma koşullarının iyileştirilmesine ve yaşam düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunmak,

-Uluslararası krediler arasında eşgüdümü sağlamak, yararlı ve ivedi öncelikli projeleri desteklemek,

-Uluslararası yatırımların üye ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkilerini dikkate alarak işlemleri yürütmek ve savaş ekonomisinden sorunsuz şekilde çıkışını sağlamak (Sönmez,2005:313).

Bir hatırlatma olarak Dünya Bankası'na üye olan ülkeler aynı zamanda IMF'ye de üyedirler. Bir ülkenin her iki kuruluşa birden üye olması bu kuruluşlar arasındaki işbirliğinden kaynaklanmaktadır. Bu işbirliğinin 1980'li yıllardan itibaren uyguladığı ekonomik politikalar dünya ekonomisindeki yapısal dönüşümlerin belirleyicisi olması açısından önemlidir. ((çevrimiçi) http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_gultenkazgan.html, (28.03.2006))

ABD, büyük bunalımdan sonra harekete geçerek ekonomik ve teknolojik yeniliklerle kapitalist sistemin üstünlüğünü ele geçirdi. Altına bağlı dolar sistemine geçilmesiyle dolar dünya parası haline geldi. 1970'lerin sonuna doğru Avrupa uyguladığı tarım politikası ile etkili olmaya başlayınca ABD ekonomisi bundan olumsuz etkilenerek pazarlarını kaybetmeye başladı. ((çevrimiçi) http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_gultenkazgan.html, (28.03.2006))

IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi ekonomik kuruluşları kendi ekonomik, siyasi, askeri ve teknolojik çıkarları için kullanarak Sovyet tehdidine karşı üstünlük sağladı. Elektronik alanında sağlanan önemli gelişmelerle, Reagan döneminde başlatılan yıldız savaşları projesi ile Sovyetlere karşı teknolojik üstünlüğünü gösterdi.

IMF ve Dünya Bankası kaynaklarıyla teknolojiye elde edilen gelişme ve yarışmaya Sovyetler Birliği'nin ekonomik gücü yetmedi. Çünkü Sovyetler Birliği sadece petrolden gelir elde ediyor, ama doğu bloku ülkelerine ucuz petrol veriyordu.

Elindeki kaynakları hem kendi yandaş ülkelerini desteklemek, hem de ABD ile girişilen yıldız savaşları projesinde üstünlük sağlamak için askeri harcamalara ayırıyordu.

Bu dönemde iktidara gelen Gorbaçov, ABD'ye yetişmek için politika değiştirerek özgürlük, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine yöneldi. Ekonomik potansiyeli bu dönüşümleri sağlamaya yetmeyince 1989'da başlayan ayaklanma, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasına ve sosyalist blokun çözülmesine neden oldu. Bu ise dünyada yeni bir dönemin başlangıcı oldu. İki kutuplu dünyanın bire inmesi ABD'nin küresel imparatorluğunun yolunu açtı.

1.4.4. Küreselleşme Açısından Ortaya Çıkan Sonuçların Değerlendirilmesi

ABD, büyük ekonomik bunalımın sonuçlarından ders çıkararak ekonomisini canlandırmış, altına bağlı dolar sisteminin kurulmasını ve doların dünya parası haline gelmesini sağlayarak bunları teknolojik buluşlarla desteklemiş ve kapitalist sistemin önderliğini ele geçirmiştir.

- Tüm petrol tüketen ülkelerin ekonomik yükü artmış ve gelir dağılımı bozulmuştur.
- Petrol ihraç edemeyen ülkelerin ticaret hacmi küçülmüştür.
- Petrol tüketen gelişmekte olan ülkelere sermaye akımları olması nedeni ile ekonomileri büyümüş ama dış borçları artmıştır.
- Petrol üreten OPEC ülkeleri yüksek getirili yatırım alanlarını kontrol altına almışlardır

((çevrimiçi))

<http://www.urbanhobbit.net/ppt/kuresellesme.ppt#264,8>,Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Nedenler: Petrol ve Borç Krizleri, (02.04.2006)).

1973 ve 1979'daki petrol krizlerinin etkisiyle savaş sonrası fiyat istikrarının sona ermesine neden olmuştur.

Bretton Woods sisteminin çöküşü ile doların değer kaybetmesi hem ABD, hem de dünya ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

Petrol fiyatlarının yükselmesi ile oluşan ekonomik kriz, bilgi ve teknolojik olanakları kullanarak oluşabilecek yeni krizlere karşı önlemler aldırılmış, bundan etkilenen tüm ülkeleri yeni enerji politikaları ve kaynakları aramaya yöneltmiştir. Bu da yeni bir örgütlenme modeli ve dönüşüme neden olmuştur.

Dünya ticaret hacminde ÇUŞ'lerin ağırlığı ortaya çıkmış, sermaye uluslararasılaşmaya devam etmiş, ÇUŞ'lerin yerli şirketlerle yaptığı ortaklıklar sayesinde iç ticaret hacminde hızlanma olmuştur (Sönmez, 2005:196).

II. Dünya Savaşından sonra, Ortadoğu devletleri arasındaki güç dengesinin değişmesi, İran petrol kaynaklarının millileştirilmesi gibi etkenler nedeniyle büyük petrol şirketlerinin piyasadaki ağırlıkları azalmıştır ((çevrimiçi) <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BAYRAC-ENERGY.pdf>, (04.04.2006)).

Bankaların uluslararasılaşması bu dönemde gerçekleşmiştir. Yabancı ülkelerde kurulan banka şubelerinin sayısı hızla artmıştır. Mali ve parasal piyasanın uluslararasılaşmasında bankaların rolü önemlidir (Sönmez, 2005:199).

“Batı dünyasında 1970’lerde yaşanan ekonomik kriz 1980’lerin başında Neo-liberal iktisat politikalarının devreye girmesiyle sonuçlandı. Neo-liberal yönelişler 1990’larda geçmişe göre en yüksek düzeyine ulaşırken, ekonomi dünyasında da teknolojik gelişmelerin de desteğinde bilişim teknolojisine dayalı sanayi politikaları ile bilişim yatırımlarının çoğaltan etkisinin istihdam ve büyüme üzerindeki olumlu etkileri olacağı beklentisi birçok ülkede yaygınlaşmaya başlamıştır (Söylemez,(2001),s.14vd). Ancak bu yönelişin ve değişimin basit ve kolay bir gelişme olmadığı açıktır. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, bu değişimin başlangıcında 1970’lerde dünya ekonomisinde yaşananlar (petrol krizi v.d.) yer alır. Bu sürecin sonunda Bretton Woods sistemi çökerken, bunun sonucunda uluslararası parasal ve finansal sistem büyük zarar görmüştür. 1970’lerin başlarında

yaşanan gelişmeler sonrasında, daha öncesine göre, gelişmiş ekonomiler yaşanan sorunlar karşısında “ne yapılabilir?” sorusuna yanıt aramaya çalışmışlardır.

Dünya ekonomisinde 1980’lerde başlayan ve 1990’larda görece olarak önem kazanan küreselleşmeye bağlı yeni ekonomi dönüşümünde etkili olan bir diğer etkenin ise gelişmiş ekonomilerde 1980’lerin başlarında gündeme gelen liberalleşme yönelişlerinin olduğu söylenmelidir(Balkanlı,(2004),s.10–11). Daha öncesinde Keynesyen iktisat bağlamında devletin ekonomiye karışımının yüksek olduğu bir ortam vardır. Ve bu ortamda bu iktisat hakim(hâkim) iken, -bu hakimiyetin bir nedeni olarak da- ekonomik hayatta özel girişime ve piyasa mekanizmasına bir güvensizlik vardı. Oysa bu koşullarda 1970’lerin dünya krizine çözüm bulunamaz iken, Keynesyen iktisadın yeri sarsılmaya başlamış ve Liberal iktisatçılar iktisat politikalarının belirlenmesinde Keynesçi iktisatçıların yerini almaya başlamışlardır (Stiglitz,(2002),s.34–35). İktisat düzleminde bu gelişmeler yaşanırken, bu gelişmelerin koşutunda ve hukuk düzleminde de liberalleşme noktasında mevzuat değişikliklerinin ortaya çıktığı görülür (Balkanlı,(2004),s.11). Zaman içerisinde artan serbestleşmenin sadece şirketler için serbestleşme anlamına gelmediği, onların karşısında onların ürettiği malların talep edicisi olan tüketici kitleler içinde serbestleşme anlamına geldiği açıktır. Ortaya konan hukuksal düzenlemeler ile, şirketlerin ve tüketicilerin daha önceki döneme göre hareket kabiliyetlerinin arttığı bir ortam ortaya çıkmıştır. Bu hareket kabiliyetinde teknolojinin imkanları(imkânları) –bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ve internet ortamı- önemli bir destekleyici olmuştur. Özellikle 1970’lerin sonuna doğru bilgisayarda işlem kabiliyeti yüksek işlem kullanılması hukuksal mevzuatın da serbestleştiği ortamda gerek üretici-satıcı olarak ve gerekse istemde bulunanlar-tüketiciler olarak, ekonomi dünyasına günümüzde e-ekonomi, e-dönüşüm ve/veya yeni ekonomi dediğimiz gelişmelere de kapının aralanmasına imkan(imkân) sağlamıştır.

1980’lerde kendini gösteren ve 1990’larda güç kazanan gelişmeleri anlamada bir başka hareket noktası ise çok uluslu şirketlerin bu yıllarda ortaya koyduğu gelişmedir(Balkanlı,(2002)s.15-16). Ancak tabii ki, 1980’lerin değişen dünyasının temel aktörü elbette çok uluslu şirketler değildir. Fakat bu değişimde onların dünyayı bir pazar ve hammadde kaynağı olarak görme istekleri onların buna dönük çabaları finanse ettikleri gerçeği ile örtüşünce, günümüzün gelişmelerinde onların da katkısının olduğu yadsınmamalıdır (Balkanlı,(2004),s.3-4.). Çok uluslu şirketlerin 1970’li yıllardaki etkinlik yükselişi verilerle de desteklenen bir gelişmedir (Alpar,(1980),s.32-33; Kayra,(1970),s.98-99). Onların 1980’lere girerken ortaya koydukları bu gelişme dünya ekonomisini oluşturan

ülkelerin bir birine daha fazla yakınlaşmasını da desteklemiştir. Küreselleşme olarak kendini gösteren bu süreçte W.T.O., Dünya Bankası ve I.M.F. de önemli roller üstlenmişlerdir (Stiglitz,(2002),s.32). Bu yakınlaşma sürecinde sadece mal hareketleri artmamış; aynı zamanda mal hareketleri ile birlikte sermaye hareketleri de artmış; toplumlararası kültür etkileşimleri de yükselmiştir (Naisbitt,(1994),s.10;Barnett;Cavanagh,(1994),s.4.). Dünya ekonomisinde coğrafi sınırların göreceli yakınlaşmasında ve politik-ideolojik ayrımların azalmasında, 1990’larda Sovyetler Birliği’nin çözülmesinin etkilerine de vurgu yapmak gerekir. Ancak, kabul etmek gerekir ki, insanlık için günümüzde küreselleşme dediğimiz olgu, ilk defa karşılaşılan bir olgu değildir. İlk küreselleşmeye bir tarih vermek gerekirse, 13 Ocak 1860’da imzalanan Anglo-Fransız Ticaret Anlaşması sonrası olup, dolayısıyla 1860’lı yıllar günümüz küreselleşmesine benzeri gelişmelerin yaşandığı bir zaman aralığıdır (Gomes,(2003),s.249). Ancak elbette ki, 1860’ların küresel dünyası ile günümüzün küresel dünyası karşılaştırıldığında, çok büyük farklılıklar vardır. Öncelikle, 1860’ların küresel dünyasında, ticaret esasen altına (değerli madene) dayalı para etrafında gerçekleşir iken, günümüzün ticaretinde (giderek artan ölçüde) elektronik para da (e-money) diyebileceğimiz hesaplar arasındaki hareketlerdir(Balkanlı,(2004),s.12). Bu işlemler ise bir yerden bir yere (bölgeler/ülkeler arası) internet/intranet aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu alanda da artık tüm dünyada birçok kesimin ortaya çıktığı görülmektedir.” ((çevrimiçi) <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/04-02.pdf>, (11.08.2006)).

1974–1990 yılları arasında yavaşlayan ama olgunlaşan dünya ekonomisi, 1973–1979 arası yaşanan petrol krizlerinin etkisi ile enerjide dışa bağımlılığın arttığı bir dönemi yaşamış, enerjide tasarruf sağlayan teknolojik gelişmelere yönelmiştir.

Özetle, sanayileşme sonucu yaşanan petrol krizleri bilgi toplumunun ve bugün yaşamakta olduğumuz bilişim devrimi sürecinin temellerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

1970–1980 yılları arasında, merkezdeki ülkeler GOÜ’leri disipline etmek için liberal politikaları uygulamaya koyarak, bugün yaşanmakta olan küreselleşmenin o günkü adıyla yenedünya düzeninin temellerini attılar.

1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla netleşmeye başlayan yeni Dünya düzeni iki kutuplu dünyayı sona erdirerek imparatorluğunu ilan etti. Artık küreselleşmenin önündeki bütün engeller sona ermişti.

2.1. BİLİŞİM DEVRİMİ ÇAĞI

Bugünün gelişmiş toplumları tarihsel koşullar içinde bilim ve teknolojiye gereken önemi vererek ona uygun davranan toplumlardır. 19.yüzyılda Sanayi Devrimini gerçekleştirenler, teknolojik gelişmeleri kullanıyorlardı. Bunun sonuçlarını aldıkça bu sihirli kavrama sahip çıktılar. Teknolojik gelişmelerin getirdiği üstünlüğü fark ederek gereken hamleyi yapmak isteyen ama ekonomik olarak bunun altından kalkamayan Sovyetler Birliği dağılmaya maruz kalırken, siyasi olarak tek kutuplu hale gelen dünya, teknolojik olarak da batının egemenliğine boyun eğmek durumunda kalmıştır. Denilebilir ki batı dünyası, özellikle ABD bugün de aynı yöntem ve araçlarla teknolojik üstünlüğünü sürdürmektedir.

İnsanlık tarihindeki bütün dönüşümlerin temelinde teknolojik gelişmeler vardır. Bilgi teknolojilerinin değişimi ve gelişimi ekonomiden sosyal alanlara kadar bir dizi şeyi değiştirerek insanın verimliliğini ve refah düzeyini etkileyen tüm sosyal yatırımları, toplumların kültür düzeyini ve hatta siyasi gücünü etkisi altına almaktadır. Bu gelişmeler bir zincirin halkaları gibi dünden bugüne hızlanarak gelmiştir. Teknolojik icatların gelişmesinde nasıl ki insan faktörü önemliyse, toplumların ilerlemesi için de bu icatları kullanacak bilgili insan önemlidir. Bu nedenle teknolojik ilerlemeyi sağlayacak toplumların öncelikle bilgi toplumuna dönüşmesi gerekmektedir. Bugün yaşanmakta olan İletişim-Bilişim teknolojisindeki gelişmeler önceki dönemlerde yaşananlara oranla daha etkindir. İletişim teknolojisinin gelişmesi, daha fazla insana ulaşmakta ve kullanılmakta, bu da toplumların değişip dönüşmesinde kolaylık sağlayarak etkili olmaktadır. Kısaca etkilediği alanlar giderek genişlemektedir.

Ekonominin amacı, kıt kaynakları verimli bir şekilde kullanarak insan refahını artırmaktır. Teknolojik gelişmelerin ekonomi üzerinde yarattığı olumlu etki konusunda birçok iktisatçı ortak görüşe sahiptir.

"Günümüzde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin ve bu teknolojilerin kullanımının yaratacağı etkilerin tamamının anlaşıldığını ve tanımlandığını söylemek oldukça güçtür. Hiç kuşku yok ki, bilgi ve iletişim

teknolojileri çok önemli iktisadi ve sosyal yararlar sağlayabilecektir. Yeni teknolojiler, ekonominin etkinliğini artırmaya, yeni iş imkânlarının yaratılmasına, teknik ilerlemelerin ve fikirlerin daha kolaylıkla yayılmasına, farklı ülkeler ve bölgelerde yaşayan insanlar ve kurumlar arasında eş zamanlı iletişimin kurulmasına yardımcı olacaktır. Bilimsel ilerlemeleri teşvik edecek ve insanların seçim alternatiflerini zenginleştirecektir. Bilgi ve iletişim teknolojileri aynı zamanda, teknolojinin evrensel boyutlarda baş döndürücü bir hızla yayılmasının verdiği ivmeyle Amerika ekonomisinde gerçekleşen şaşırtıcı büyüme performansını “yeni ekonomi” kavramıyla açıklamaya çalışan paradigmanın da nüvesini oluşturmaktadır.”(çevrimiçi(<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>),22.02.2007)

Ortaya çıkmaya başlayan bilgi toplumunda yüksek hızlı iletişim ağları ve bu ağlar üzerinde taşınan bazı temel hizmetlerin geliştirilmesi süreci yaşanmaktadır. Bu hizmetler, geleneksel ses, veri, video hizmetleri olabileceği gibi multimedya hizmetlerini de içerebilir. Böylesine ağa dayalı bir ekonomide ekonomik büyüme ve kalkınmanın itici gücü, doğal kaynaklar veya fiziki mallar yerine, bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır (OECD,1997a: 9).

Hemen her alanda hızlı ve sürekli dönüşümün yaşandığı bir dünyada yerimizi alabilmemizin yolu, bilgi ve beceriye sahip nitelikli insanlardan oluşan, teknoloji üretebilen bir nesil yetiştirmekten geçer. Ulusların ekonomik olarak kalkınması, refahın ve verimliliğin artması, büyüyerek gelişmesi bilim ve teknolojiden etkin biçimde yararlanmalarına bağlıdır.

2.2. BİLİM VE TEKNOLOJİ KAVRAMLARI

Bugüne kadar bilimin ortak ve kesin bir tanımı yapılamamıştır. Bunun sebebi bilimde sürekliliğin oluşu ve kesin sınırlar çizilememesi özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım, 2002:16–18).

Bilimde ortak bir tanıma varılamamasına rağmen, rasyonel, güvenilir, bağımsız, tarafsız, yöntemsel, eleştirel olmak gibi ortak özellikler herkes tarafından

kabul edilmektedir. Ancak yapılan tanımlar yinede eksiktir. Tanımlamadaki eksiklik, insanın doğayla sürekli etkileşim içinde olması nedeniyle yeni tanımlamalara açık olmasından kaynaklanmaktadır. Aşkın, binlerce yıldır milyonlarca insan tarafından tanımlanmasına rağmen, günümüzde ve bundan sonrada tanımlanmaya devam edileceği gibi, bilimde yeni tanımlamalara açıktır. Evrenin sürekliliği içinde doğanın gizli gücü keşfedildikçe yapılan bilim tanımlarına yenileri eklenecektir.

TDK Sözlüğü'nde Bilim:

“Evrenin ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlerle ve bir gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi”,

“Genel bir gerçeklik ve kesinlik gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi.”

“Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkarak, belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntem araştırma süreci.” olarak tanımlanmaktadır.

Değişik tanımlamalardan bir örnek vermek gerekirse;

Albert Einstein'ın “Her türlü düzenden yoksun duygu verileri ile mantıksal düşünme arasındaki uyum sağlama çabası”, ile Bertrand Russel'in “Bilim gözlem ve gözleme uygun mantık yoluyla dünyaya ait olguları ve bunları birbirine bağlayan yasaları bulma çabası” tanımlamaları gösterilebilir (Baloğlu, 1997:3).

Bilim, insanın doğayı keşfetme ve doğa olayları karşısındaki korkularını yenerek ona hükmetme arzusundan ve merakından kaynaklanmaktadır. Bu merak, araştırma bulgularına dayanarak, neden-sonuç ilişkisi içinde çözümlenip genellemelere ulaşan sistematik bilgi bütünlüğüne dönüştüğünde bilim ortaya çıkmaktadır. Bunu yaparken bir görüşü ortaya koyarak, bunu veri ve deneylerle kanıtlayacak bir yol izler.

Teknoloji tanımında birden çok görüş mevcuttur. Freeman'a göre Teknoloji kavramı, genellikle üretim tekniklerindeki bilgilerimizi düzene koyma biçimimizdeki değişim çabasıdır (Freeman,2003:4).

En basit tanımıyla teknoloji "Mal ve hizmet üretimi için gerekli olan bilgi ve deneyimlerdir." (Demir, 1986; Karluk, 1986; DPT, 1988; Goulet, 1989; Williams and Gibson, 1990; Seyidoğlu, 1990; Aggarwal, 1991; Chen, 1994; Karluk, 1998). "Dunning ise, bu tanımlamayı biraz daha genişleterek teknolojiyi, "var olan malların ve hizmetlerin üretim ve pazarlama etkinliğini iyileştirmek ve yeni mal ve hizmetler yaratmak için uygulanan bilgi kaynağı" olarak tanımlamıştır (Dunning, 1982: 10). Daha yakın tarihte ise, teknolojiyi "maddi ve gayri maddi kaynakları yarı mamul, mamul ve hizmetlere dönüştüren teknolojik ve örgütsel kapasite çıktısı" olarak tanımlamıştır (Dunning, 1992: 287). Bu tanımlara göre, teknoloji her tür üretim bilgisini kapsamaktadır.

Başka yazarlar ise, teknolojiyi daha spesifik olarak tanımlamaya çalışmaktadır. Howells'a göre, teknoloji, "yenilik" veya her türlü bilimsel ve teknik değişim olarak algılanmalıdır (Howells, 1997: 13). Teknoloji makine ve donanım olduğu kadar, girdileri ürünlere (mal ve hizmet) dönüştüren, bilgi ve örgütlenme yöntemlerinin bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Dahlman, 1989). Bir başka tanıma göre ise, "belirli bir amaca yöneltilmiş çeşitli teknikleri işin ilk aşamasından son aşamasına kadar toplu olarak gösteren usullere teknoloji denir. Kısaca, kullanılan teknikleri gösteren bilgi dalı anlamına gelir. Aynı amaca yöneltilen teknikleri içine alır"(Canatan,1975:26)." ((çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/teknoloji.htm>, (08.04.2006)).

"Diğer tanımlamalara gelince, "Teknoloji; bilimsel yöntemleri kullanarak gerçek hayat problemlerinin çözülmesinde bir köprü oluşturmaktır". Bir diğeri ise "Teknoloji; insanın bilimi kullanarak doğaya üstünlük kurmak için tasarladığı rasyonel bir disiplindir". Bir diğeri "Teknoloji; bilimin uygulamalı bir sanat dalı haline dönüşmesidir". Ve bir diğeri "Teknoloji; sistemler, işlemler yönetim ve kontrol mekanizmalarıyla hem insandan hem de eşyadan kaynaklanan sorunlara, bu sorunun zorluk derecesine, teknik çözüm olasılıklarına ve ekonomik değerlerine uygun çözüm üretebilmek için bir bakış açısıdır." Ve son olarak gelen tanım hepsinden daha ilgi çekici, "Teknoloji aslında çalışmayan şeydir, bir şey artık nasıl çalışılacağını öğrenmeyi gerektirmiyorsa o teknoloji olmaktan çıkar". Görüldüğü gibi teknolojinin tek bir tanımı yoktur ve bu tanımların hepsi doğrudur. Teknoloji olgusu kendi içinde bir dinamiğe sahip olup sürekli değişim, gelişim göstermektedir. Teknoloji hayatımızın içinde her yerdedir. Teknoloji bize yaşadığımız dünyayı daha iyi kontrol edebilme olanağı tanır, hayatı kolaylaştırır, yaşam kalitesini artırır.

İnsanlar teknolojiyi iş yapabilme yeteneklerini artırmak için kullanırlar. Daha iyi iletişim kurabilmek için, daha iyi ve kaliteli ürünler üretmek için, daha sağlam ve ergonomik yapılaşma için, daha hızlı ve rahat seyahat ortamı sağlamak için. Bu örnekler saymakla bitmez. Teknoloji hayatımızın içinde her yerdedir. Teknoloji bize yaşadığımız dünyayı daha iyi kontrol edebilme olanağı tanır, hayatı kolaylaştırır, yaşam kalitesini artırır. Bana soracak olursanız ister geliştirelim, ister uygulayıcı olalım, teknoloji sürdürülebilir hayat köprüsüdür.

Bilim ve teknoloji kavramları hep karıştırılmaktadır. Teknoloji genellikle uygulamalı bilim olarak adlandırılrsa da, bu doğru değildir. Bilim dünyanın doğası ile ilgilidir. Teknoloji ise evreni yöneten doğa kanunları ile ilgilidir. Bilim bize objelerin yeryüzüne düştüğünü, yerçekimi kuvvetini anlatır. Neden bazı bölgelerde bazı bitkilerin yetiştiğini, bitkilerin ekolojisini açıklar. Bilim bize petrolün neden belli kaya formasyonlarında bulunabileceğini, oksijene maruz kalan çeliğin neden paslandığını izah eder. Teknoloji ise insan-yapımı dünyayla ilgilenir, bize doğal ve insan yapımı dünyayı nasıl kontrol edeceğimizi anlatır. Bu bilim ve teknolojinin birbirinden bağımsız olduğu anlamına gelmez. Bilim “anlama” ile ilgiliyken, teknoloji “yapılan” ile ilgilidir.”

((çevrimiçi)http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060382, (12.04.2006)).

Bilim toplumu, yeni bilginin bilimsel kriterlere uygun biçimde kullanılması ve yayılmasıdır (Freeman, 2003:17).

İki milyon yılı aşan dünya deneyiminde başka çok sayıda varlık yok olurken insan, fizyolojisi yanında kendisini, toplumu, dünyayı ve evreni anlama, açıklama ve denetleme kabiliyetinin sonucu edindiği ve aktarım mekanizmaları geliştirdiği “bilgi” sayesinde var olmaya devam etmektedir. Edebi, medyatik, pratik vs gibi farklı bilgi türleri söz konusudur. Nesnel, nedensellik içeren, ampirik ve sistematik nitelikleri ile bilimsel bilgi diğerlerinden ayrılır.

Temel işlevleri, anlama, açıklama ve kontrol olarak özetlenen bilimsel bilgi üretimi, bir yönüyle, teknoloji geliştirme sürecidir. Teknoloji ise, genelde, üretim faaliyetinin yürütülmesi için gerekli mekanik donanım-makineler ve süreçlere dair bilgi şeklinde tanımlanır. Çok daha geniş anlamda teknoloji, “faydalı şeyler yapma, kullanma ve geliştirme yetenek, bilgi ve prosedürlerini”, piyasa faaliyetleri kadar

piyasa-dışı faaliyetlerde kullanılan yöntemleri de içermekte; üretilen şeyin doğası ve özellikleri –ürün dizaynı- yanında, üretim biçimini de anlatmaktadır.

Teknoloji, bir teknikler dizisinden oluşmakta, doğrudan üretimde kullanılanlardan başka pazarlama, yönetim gibi teknikleri de kapsamakta; dolayısıyla, imalat ve tarım sektörleri ile birlikte hizmet sektörlerine –yönetim, eğitim, bankacılık, vs- de sirayet etmektedir.

Teknolojik bilginin gelişimi tartışmasının odağında, mekanik unsurlar ve donanım (hardware) başat görünmekle birlikte, bunlarla sosyo-ekonomik yapı (software) arasında yakın bir ilişki vardır. Ateşin bulunması, taşın kesme fonksiyonunun anlaşılması, tekerleğin icadı gibi modern insana çok basit gelen teknolojik bilginin üretimi ve üretim sürecinde kullanımı, kümülatif olarak sosyo-ekonomik dönüşümler eşliğinde gelişmektedir.

2.3. BİLİŞİM TEKNOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bilişim teknolojisi kısaca, “Ana sistemlerden mikrobilgisayarlara kadar bilgisayar temelli tüm bilişim sistemleri” (Powell vd, 1997:376) veya “Bilgisayarlar aracılığıyla bilgilerin elde edilmesi, işlenmesi saklanması ve gerekli yerlere dağıtılması” (Bennet, 1994:263) olarak tanımlanabilir.

Bilişim, bilgi ve iletişim ve teknoloji olanaklarının bir arada kullanılmasını ifade eder. Bilişim, verilerin yararlı, anlamlı ve organize edilmiş hali, bilgi ise bir bilişim grubu ve bu bilişimin en uygun şekilde nasıl kullanılabileceğinin anlaşılabilmesi demektir (Senn, 1995:12).

Genel bir ifadeyle bilişim teknolojilerini bir bilginin toplanmasını, bu bilginin işlenmesini, bu bilginin saklanmasını ve gerektiğinde herhangi bir yere iletilmesi ya da herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini bugün için elektronik, optik vb. tekniklerle otomatik olarak sağlayan teknolojiler bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Burada bilgi 0 ve 1 haline dönüştürülmüş veri, ses, görüntü, video vs. her şeyi ifade etmektedir (Ceyhun vd, 1997:16–17).

Bilgisayar teknolojisinin iletişim teknolojisi ile birleşmesi, günümüzün artan küresel rekabet ortamında hem ulusal hem de uluslararası iletişimde devrim niteliğinde değişikliğe sebep olmuştur. Bugün, birçok firma, kişisel bilgisayarlar yerine bunların birbirlerine değişik şekillerde bağlanmalarıyla oluşturulan ağlardan yararlanmaktadır. Çok yakın bir zamanda bu ağları kullanmayan firmaların azınlık haline geleceği öngörülmektedir. Bilişim teknolojisi kullanan birçok firmada yöneticiler coğrafi olarak nerede konumlandıkları önemli olmaksızın ağlar aracılığıyla birbirine bağlı proje ekiplerinde görev almaktadırlar. Böylece, nerede olurlarsa olsunlar hem meslektaşlarına hem de kendilerine gereken bilgiye ulaşabilmektedirler (Heller, 1996:8).

Teknolojik yenilik, maliyetler, yatırımın getirisi, piyasa yapısı, büyüme hızı ve muhtemel yararların bölüşümü gibi, sürecin iktisadi cephesiyle ilgilidir.

Ekonomik-sosyal, siyasal ve kültürel alanda köklü dönüşümlere neden olan Sanayi Devriminin yerini bugün bilgi ve iletişim teknolojileri almıştır. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler hayatın tüm alanlarında daha hızlı ve daha etkili dönüşümler yaşanmasına neden olmakta ve sektörlerin rolleri değişmektedir. Sosyal alanda nitelikli, sağlıklı, verimli ve refah düzeyi yüksek insan faktörü öne çıkarken bilginin önemi artmakta bu da kültür yapısını değiştirerek siyasal alanda etkili olmaktadır.

İnsanın dünyayı anlama ve değiştirme çabası hep var olmuştur. Tekerleğin icadı ile başlayan gelişmeler, 1765’de buhar makinesinin bulunması, arkasından elektrik ve benzin motorları gibi teknolojik icatların birbirini izlemesiyle Sanayi Devrimine geçilmiştir. Atomun parçalanmasıyla elde edilen atom enerjisi, tepkili uçaklar, atom denizaltıları, elektronikler yoluyla Sanayi Devrimini geliştirmeye devam etmiştir. Günümüzde yaşanan bilişim devriminin temelleri bu dönemde atılmıştır. Teknolojinin ortaya çıkışı içinde bulunduğu koşullarla ilgilidir. Doğa zorlayıcıdır, insan yaratıcı. İnsanın kendi doğasından kaynaklanan bu yaratma isteği teknolojideki gelişmelerin esas sebebidir. İlk zamanlarda avcılık ve tarım için alet yapan insanın elde ettiği becerilerin bilgiye dönüşmesi uzun zaman almıştır.

Teknolojik yenilikler, insanın doğaya daha fazla hükmetmesini sağlamış, üretim, tüketim ve sosyal ilişkilerini değiştirmiştir.

Özellikle soğuk savaş döneminde teknoloji, istihdam, yatırım ve ekonomik büyümenin sağlanmasında etkili olmuştur. Teknoloji olmadan iktisadi gelişmenin olamayacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Sanayi Devrimi dönemindeki dönüşümler teknolojiyi, teknolojik gelişmeler de dönüşümleri tetiklemiştir. Sanayi Devrimine kadar olan teknolojik gelişmeler, deneme yanılma ve usta çırak ilişkileri ile gelişirken, Sanayi Devrimi döneminde teknolojik icatlardan yararlanıldığı anlaşılmıştır.

“Teknoloji insanoğlunun hayatına nasıl girdi? Taş Devri, insanların yaşamlarında metal kullanımı başlamadan önceki, araç, gereç ve silahların taştan yapıldığı döneme denk gelmektedir. Başlangıçta avlanma ve besin toplama amacıyla kullanılan araçlar oldukça ilkel. Genellikle yontulmuş çakıl ve taşlar kullanılmaktaydı ihtiyaçları karşılamak için. Bronz çağında ise, bronzdan yapılmış alet ve silahlar taşın yerini almıştır. 1960 yılı itibarıyla gerçekleştirilen arkeolojik buluşların bakır ve bronz teknolojilerinin orijinleri üzerine geliştirildiği söylenir. Ham bakırın araç ve süslemelerde kullanımının M.Ö. 10.000 yılında başladığı; bronz kullanımının ise Orta Doğu bölgesinde başladığı ve bronz teknolojisinin kullanımının M.Ö. 4.500 yıllarında başladığı söylenmektedir. Ham bakır ve bronz kullanımı dünyanın değişik bölgelerinde farklı tarihlerde gerçekleşmiştir. Örneğin Çin’de bronz çağı M.Ö. 1.800’de henüz başlamamıştı. Amerika’da ilk Kolombiya toplumu 1.000 yılına kadar herhangi bir bronz teknolojisine sahip değildi.

Demir Çağı, teknolojide gelişme çağı olarak işaret edilmekte olup, araç ve silahlarda bronzun yerini demirin aldığı devirdir. Bu devirde, bu metalin yüksek ergime sıcaklığına kadar ısıtılabilen fırınlar geliştirilmiştir. Zaman zaman öngörülemeyen kurşun zehirlenmesi problemleri yaratması ile birlikte tabaklarda, tencerelerde metal kullanılmaya başlanmıştır. Demir teknolojisi M.Ö. 500 yılında dünya çapında yaygınlaşmıştır. Aynı dönemde yaşanan en büyük gelişmelerden biri de, Romalılar tarafından yapılan su kemerleri, kanalizasyon sistemleriydi. Romalılar bu dönemde geliştirmiş oldukları dayanıklı çimento ve beton yapıları günümüzde hâlâ kullanılmaktadır.

Tarihin belli dönemlerinde, teknolojideki yenilikler öyle büyük adımlarla gerçekleşti ki, bu dönemler endüstriyel devrim dönemleri olarak adlandırılmaktadır.

Teknoloji yolculuğunda endüstriyel devrim, 1750–1830 yıllarında İngiltere’de köylerde yaşayan kırsal nüfusun tarıma dayalı bir yaşam tarzından, kasaba merkezli fabrika tarzı bir yaşam tarzına geçtiği dönem olarak adlandırılmaktadır. İlk fabrikalar, tekstil ağırlıklı olarak 1740 yılında İngiltere’de devreye girmiştir. Uzay mekiği, tarak makinesi ve iplik eğirme makinesi buluşları entegre edilerek o dönem için yeni bir güç kaynağı olan buhar makinelerinin buluşuna kadar gitmiştir. 19. ve 20. yüzyılın buluşları arasında telefon, gramofon, kablosuz radyo, film makinesi, otomobil ve uçak ön sıralarda yer almaktadır.

Teknolojik gelişmeler bazen küçük adımlarla, bazen de dev adımlarla dünyamızı hızla değiştirmiştir. Hatta büyükannelerimizin, büyükbabalarımızın çılgın rüyaları teknoloji sayesinde gerçek olmuştur. Her yeni proses, her yeni buluş daha fazla gelişmek için yeni bir basamaktır. Sizinle çıktığımız teknoloji zaman yolculuğunda, gördük ki teknoloji her dönemde insanlığın hayatını kolaylaştırmak için hep var olmuş ve görünen o ki olmaya devam edecek. Bizlerin çılgın rüyaları torunlarımızın hayatında gerçek olmayacak mı? Olacak, kesinlikle olacak; çünkü teknoloji sürdürülebilir hayat köprüsüdür.” ((çevrimiçi) http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060382, (28.04.2006))

200 yıl önce Sanayi Devriminin yarattığı dönüşümlerin etkileri bugün de iletişim-bilişim devrimi ile yaşanmaktadır. Sanayi Devriminde yaşanan kitlesele-seri üretim ve makineleşme gibi süreçler ekonomik, siyasi ve sosyal yapıların dönüşümünde nasıl bir etki yaptıysa, teknolojik devrimde günümüzde yeni ekonomi, e-ticaret, elektronik-iş, online yaşam gibi süreçler üzerinde etkili olacak bir yapı sergilemektedir.

Tarihsel süreç içinde her teknolojik buluş hayatımızı kolaylaştırmakta ve bir sonraki buluşlar için köprü olmakta, başdöndürücü hızla gelişen bu teknolojinin nereye gideceği bugünden kestirelemese bile teknolojinin tarih boyunca izlediği gelişmeler bugün geldiğimiz noktada anlam ve önemini kanıtlamaktadır.

2.4. BİLGİ TOPLUMU VE YENİ EKONOMİ

Bilgi, tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi toplumundan günümüze kadar yaşanan binlerce olayın, binlerce yıldan beri süregelen birikimlerin ürünüdür. Bilgi toplumuna geçişin temeli sanayi aşamasıdır. Sanayi aşaması aynı zamanda

otomasyon devrinin de başlangıcıdır. Bunun çarpıcı örneği ise kol gücünün yerini makinelerin almasıdır.

Ekonomik-sosyal, siyasal ve kültürel alanda köklü dönüşümlere neden olan Sanayi Devriminin yerini bugün bilgi ve iletişim teknolojileri almıştır. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler hayatın tüm alanlarında daha hızlı ve daha etkili dönüşümler yaşanmasına neden olmakta ve sektörlerin rollerini değiştirmektedir. Sosyal alanda nitelikli, sağlıklı, verimli ve refah düzeyi yüksek insan faktörü öne çıkarken bilginin önemi artmakta bu da kültür yapısını değiştirerek siyasal alanda etkili olmaktadır.

Teknolojik gelişmeler sayesinde ortaya çıkan otomasyon, sanayileşmeyi hızlandırdığı gibi ekonomiden siyasete, sosyal yaşamdan kültüre kadar geniş bir alanda köklü yapısal dönüşümlere neden olmakta ve gelişmekte olan ülkelerin esas politikası haline geldiği gözlemlenmektedir.

Dünyadaki dönüşüm süreçlerine baktığımızda; ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, ekolojik, demografik biçimlerde ortaya çıktığını görürüz. Bilişim devriminin ortaya çıkmasıyla bilgi ve malzeme teknolojisindeki gelişmeler, telekomünikasyon alanındaki yenilikler, organizasyonların yapısı, sistem ve süreçlerini yeniden yapılandırmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu da işgücü piyasalarında işe alma ve işten çıkarma şartlarının esnekleştirilmesi, işyerinde işgücünün esnek kullanımı, çalışma sürelerinin esnekleştirilmesi, ücret esnekliği gibi konularda giderek “esnekleşme” ve kalite güvence sistem standartları (ISO-9000) ve çevre yönetimi standartları (ISO-14000) yani “standartlaşma” denilen değişimlere neden olmaktadır.

Bilişim çağının hızının 15-20 yıl sonra neler getireceği tam olarak tahmin edilemese bile dünyayı her açıdan yeniden dönüştüreceği artık kabul görmektedir. Sanayi Devrimi ile kıyaslandığında aradaki fark anlaşılacaktır (Tablo-1).

Tablo.1. Sanayi ve Bilgi Toplularının Karşılaştırılması

		Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Yenilikçi Teknoloji	Öz	Buhar Makinesi	Bilgisayar
	Temel Fonksiyon	Fizik, emeğin ikamesi	Zihni emeğin ikamesi
	Üretim Gücü	Maddi üretim gücü	Enformasyon üretme gücü
Sosyoekonomik Yapı	Ürünler	Faydalı Mallar ve hizmet.	Enformasyon teknoloji bilgi
	Üretim Merkezi	Modern Fabrika	Enformasyon hizmetleri,
	Piyasa	Yeni dünya, sömürgeler, tüketici satın alma gücü	Bilgi sınırlarında ve enformasyon alanında artış
	Lider Endüstriler	Bilgi sınırlarında ve enformasyon alanında artış	İmalat endüstrisi, mak. kim.end.
	Endüstriyel Yapı	Entelektüel endüstriler, Bilgi, enformasyon end.	Matrix endüstriyel yapı ayrıca dördüncü end.
	Ekonomik Yapı	Mal ekonomisi (İşbölümü, üretim ve tük. ayrımı)	Sinerjik enerji (ortak üretim ve faydalanma)
	Sosyoekonomik Prensip	Fiyat prensibi	Amaç prensibi
	Sosyoekonomik Özne	Teşebbüs	Gönüllü topluluklar
	Toplum Şekli	Sınıflı toplum	Fonksiyonel toplum
	Ulusal Hedef	Kaba ulusal hedef	Kaba ulusal tahmin
	Hükümet Şekli	Parlamentar demokrasi	Katılımcı demokrasi
	Sosyal Değişmede Güç Merkezleri	İşçi hareketleri grevler	Vatandaş hareketleri
	Sosyal Problem	İşsizlik, savaş, faşizm	Terör, gelecek şoku,
En İleri Aşama	Kitle tüketimi	Yüksek kitle bilgi üretimi	
Değerler	Etik değerler, Değer Ölçüleri	Maddi değerler, temel insan hakları, insancılık	Zaman değeri; Self disiplin, sosyal katkı
	Zamanın Ruhü	Rönesans (Bireyin özgürleşmesi)	Globalizm (insan ve doğa ortak yaşamı)

Kaynak: Veysel Bozkurt, **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, s.43

“Bilgi toplumu, 1950 ve 1960’lı yıllarda A.B.D., Japonya, Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanımıyla ortaya çıkmış bir aşamadır. Gelişmiş ülkelerde şekillenen bu aşamanın en önemli özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmetler sektörlerinin yanısıra eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılabilir olmasıdır. Bu nedenle, bilgi toplumundaki gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliği artırmasına yol açmakta ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de teşvik etmektedir. Bilgi toplumundaki tüm bu gelişmeler diğer dünya ülkelerini de kısa zamanda etkisi altına almış ve uluslararası alanda ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda entegrasyonu beraberinde getirmiştir.

Enerji dönüşümünün kas gücünden buhar gücüne ve makine gücüne geçişini simgeleyen sanayileşme sürecinde çeşitli olumsuzluklar sonucu büyümenin endişe verici bir hal almasıyla ortaya çıkan bilgi toplumu aşaması birçok değişimi beraberinde getirmiştir. 1951 yılında A.B.D.’de mavi yakalı olarak adlandırılan, sendikaların ağır kütesini oluşturan işçi sayısı, bütün çalışanların yüzde 50’sini oluşturmuş iken, daha sonraları yüzde 20’ye düşmüştür ve istihdam içinde mavi yakalıların payının gittikçe azalacağı da öngörülmüştür. Bilgi toplumunda aktif nüfus içinde tarım ve sanayinin payı azalmakta, hizmetler sektörünün payı artmakta ve bilgili, nitelikli insana gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca, araştırmaya, bilim ve teknolojiye yatırım en karlı yatırım şekli sayılmaktadır. Günümüzde sosyo-ekonomik gelişme sürecini hızlandırıcı, üretimi, verimliliği şimdiye kadarki teknolojik gelişmelerden daha hızlı ve daha etkin bir şekilde artırması, aynı zamanda insana yatırımın sürekliliği sayesinde sosyal ve kültürel gelişme üzerine olumlu etkilerinden dolayı yeni temel teknolojilerin ve bilgi toplumunun tanımlanması ve içeriğinin anlaşılması gerekmektedir.” (çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-ekonomi/bilgi-toplum-dogusu.htm>, (05.05.2006))

Kalkınma ekonomisi literatüründe, bir ekonomik yapı, birincisi tarım, ikincisi imalat ve sanayi ve üçüncüsü hizmetler olmak üzere üç sektörün bileşimi şeklinde mütalaa edilir. Kalkınma sürecinde, tarımın yerini sanayi ve hizmet sektörleri almakta, bilim ve teknolojinin başat rol oynadığı sanayi yapısının dönüşümüyle bilgi toplumu ortaya çıkmaktadır. ((çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=148, (10.05.2006)).

“Ortaçağdan bu yana ekonomik paradigmaların, her biri ekonominin ana belirleyici sektörünü tanımlayan, üç ayrı süreçten geçtiğine dair büyük bir fikir birliği vardır. Bunlardan birinci paradigmada tarımsal üretim ekonomiye hakimdir(hâkimdir); ikincisinde sanayi ve dayanıklı mallar üretimi ayrıcalıklı konumdadır; üçüncü ve aynı zamanda mevcut paradigmada, hizmet sağlama ve enformasyonun biçimlendirdiği ekonomik üretim, en önemli unsurdur. Tarımdan sanayileşme sürecine geçiş “ekonomik modernleşme”, sanayileşmeden bilgi toplumuna geçiş “ekonomik postmodernleşme” veya “enformatikleşme” süreci olarak nitelendirilmektedir. (HARDT, 2001, sh: 293)

Toffler, bu aşamaları “ üç dalga” olarak verir ve bu aşamaların oluşmaları için geçen süreyi belirler: tarım devrimi bin yılda, sanayi devrimi üç yüzyılda ve son devrim olan bilişim ise yüzyıldan daha kısa sürede gerçekleşmiştir.(TOFFLER, 1981, sh:28)

İnsanlığın 5000 yılda tecrübe ederek ürettiği bilginin, son 30 yılda üretilmesi (DAĞ, 2001, sh: 23) yaşadığımız sürecin diğerlerinden daha hızlı şekillenmesine neden olmuştur. Bunun yanında, teknolojinin yenilenme hızının yüksekliği ve bu yeniliklere insanların çok çabuk uyum göstererek karşılık vermesi, bilgi toplumunun oluşum sürecine ivme katmıştır.” .

((çevrimiçi)http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=195#_ftn1, (12.05.2006))

Bilgi toplumunda bilginin en önemli üretim faktörü olarak ortaya çıktığı günümüz dünyasında, modern iletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler yoğun olarak bir yandan yeni bilgi üretimini teşvik ederek kolaylaştırmakta, öte yandan da bu yeni bilgilerin dünyanın dört bir yanına kısa sürede ulaşımını sağlamaktadır.

Bilgiye dayalı ekonomi, bilginin üretimi, dağıtım ve kullanımına doğrudan dayalı bir ekonomi olarak tanımlanmaktadır. Bilgi ekonomik büyüme açısından eskiden beri oldukça önemli bir faktör olmasına karşılık, günümüzde iktisatçılar bilgi ve teknolojiyi daha doğrudan şekilde teori ve modellerine dahil etmenin yollarını keşfetmektedirler. Bu kapsamda “yeni büyüme teorisi”, bilginin ve teknolojinin verimlilik ve ekonomik büyüme artışı sağlamadaki rolünü anlama çabası olarak değerlendirilmektedir (OECD, 1996:7).

Mikroelektronik ve iletişim olanaklarının artan gelişme hızıyla ivme kazanan bilgisayar gücünün evlerimizde gündelik yaşamımıza girmesiyle, bilişim toplumu ortaya çıkmıştır. Bu yeni toplum biçiminde, bir toplumun kültürünü oluşturan bütün kurumlar değişime uğramakta, her bir toplum için bu kurumların sürekli etkileşiminden oluşan ve değişen ulusal kültürlerle birlikte uygarlık yeniden biçimlenmektedir.

Bilgiyi üretme, kullanma ve yayma yeteneği olarak tanımlanabilecek teknolojik yetenek uluslararası rekabet gücünün ve ekonomik büyümenin, dolayısıyla toplumların refahının en kritik belirleyicisi haline gelmiştir(OECD,1999:7).

Bilgi toplumunda, tarım ve sanayinin payı giderek azalmakta, bilgili ve nitelikli insanın önemi artmaktadır. Bilim ve teknolojiyi ekonomik kalkınma politikası haline getiren toplumlar araştırma-geliştirme(Ar-Ge)'ye daha fazla kaynak ayırarak ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda üstünlük sağlamaktadırlar.

Bilgi ve iletişim teknolojileri aynı zamanda, teknolojinin evrensel boyutlarda baş döndürücü bir hızla yayılmasının verdiği ivmeyle Amerika ekonomisinde gerçekleşen şaşırtıcı büyüme performansını “yeni ekonomi” kavramıyla açıklamaya çalışan paradigmanın da nüvesini oluşturmaktadır ((çevrimiçi)<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>, (20.05.2006)).

Yeni ekonomi, bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanan bir ekonomidir. Ekonomik başarı için sermayenin yanına bilgi unsuru gelmiş, üretimde kol gücüne dayalı model yerine bilgiye dayalı nitelikli işgücünün önemi artmıştır. Bu nedenle arz ve talepte önemli değişimler olmuştur.

Yeni ekonomi, yada dijital ekonomi olarak adlandırılan ekonominin Tapscott tarafından ifade edilen 12 maddesi şöyledir (Akın, 1999:67-75):

1.Yeni ekonomi bilgi ekonomisidir. Bilişim teknolojileri bir ekonominin bilgi temelli olmasına imkân sağlamaktadır. Bilgi ekonomisinde bilginin yaratılması hem bilgi işçilerine hem de bilgi tüketicilerine yani insanlara aittir. Mal ve

hizmetlerin içeriği müşteri fikirleri tarafından belirlenirken, bilişim teknolojisi mal ve hizmetlerin bir parçası haline gelecektir.

2. Yeni Ekonomi Dijital Bir Ekonomidir: Yeni ekonomide bilgiler tamamen 1 ve 0'dan oluşan veri formlarında iletilmektedir. Günümüzde her türlü bilgi, ses, yazı, görüntü, hareketli obje v.s bilgisayar ağları tarafından iletilmektedir.

3. Yeni Ekonomide Sanallaşma Önemli Rol Oynamaktadır: Bilginin analogdan dijitale dönüşmesi, fiziki varlıkların sanal hale gelmesine imkân vermektedir. Söz konusu sanallaşma ekonominin yapısını, kurumların türlerini ve aralarındaki ilişkileri, dolayısıyla ekonomik faaliyetin bizzat kendisini değiştirmektedir.

4. Yeni Ekonomi Moleküler Bir Ekonomidir: Eski büyük işletme yapıları ayrımakta ve dinamik birey ve kurumların oluşturduğu ekonomik faaliyet temelli gruplar halinde yeniden ortaya çıkmaktadır. İşletmenin ortadan kalkması, yani kaybolması değil dönüşmesi söz konusudur.

5. Yeni Ekonomi Bir Ağ Ekonomisidir: Yeni ekonomi iletişim ağlarıyla bütünleşen bir ekonomidir. Analog hatlar yerine dijital iletişim ağlarının oluşması ve klasik ana bilgisayar sisteminden web tabanlı sisteme doğru gerçekleşen kayma iş dünyasında önemli dönüşümlere neden olmaktadır. Yeni teknoloji ve iletişim ağları küçük ölçekli işletmelere büyük ölçekli işletmelerin sahip olduğu ölçek ekonomileri ve kaynağa ulaşma gibi ana avantajlara sahip olma imkânı sunmaktadır.

6. Yeni Ekonomide Aracılar Büyük Ölçüde Ortadan Kalkacaktır: Özel ve kamu sektöründe birçok kurum tüketicileriyle ağlar aracılığıyla doğrudan temas kuracaklar ve aracılarını büyük ölçüde elimine edeceklerdir.

7. Yeni Ekonominin Hâkim Sektörü Üçlü Bir Oluşumdur: Sanayi ekonomisinde otomotiv anahtar sektör konumundayken, yeni ekonomide hâkim ekonomik sektör diğer tüm sektörlerin refah yaratmasına giden yolu teşkil eden bilgisayar, iletişim ve eğlence sanayilerinin bütünleşmesiyle oluşan yeni medya sektörüdür

8. Yeni Ekonomi Yenilik Temelli Bir Ekonomidir: Yeni ekonominin ilkesi “kendi ürününün modasını kendin geçir” olacaktır. Eğer yeni ve başarılı bir ürün geliştirilmiş ve piyasaya sürülmüşse, hedefin bu ürünün daha gelişmişinin ortaya çıkarılması ve ilk ürünün modasının geçirilmesi olması gerekir.

9. Yeni Ekonomide Üretici ve Tüketici Farkı Belirsizleşmektedir: Kitle üretiminin yerini büyük miktarlarda müşteri isteklerine göre üretimin almasıyla birlikte, üreticiler bireysel tüketicilerin zevk ve ihtiyaçlarına uygun özel mal ve hizmetler oluşturmak zorunda kalmışlardır. Yeni ekonomide tüketiciler fiilen üretim sürecine katkıda bulunabilmektedirler.

10. Yeni Ekonomi Bir Hız Ekonomisidir: Dijital veriler üzerine kurulmuş bir ekonomide, işletme başarısı ve iktisadi faaliyetler açısından hız anahtar bir değişkendir.

11. Yeni Ekonomi Küresel Bir Ekonomidir: İki kutuplu dünyanın ayrışmasından sonra, iktisadi duvarların önemli ölçüde ortadan kalktığı, dinamik, yeni ve değişken küresel bir çevre ortaya çıkmıştır.

12. Yeni Ekonomi Bazı Sosyal Problemleri Beraberinde Getirmiştir: Yeni bir ekonominin eşliğinde, güç, güvenlik, eşitlik, kalite, iş hayatı kalitesi ve demokratik sürecin geleceği gibi bir takım sorunları beraberinde getiren yeni bir politik ekonominin başladığı da görülmektedir.

2.5. E-EKONOMİ KAVRAMI VE YARARLARI

Tarihsel olarak bakıldığında, Tekno-ekonomik paradigma değişikliği olarak da nitelendirilen BİT’ler özellikle 1950’lerin ikinci yarısından itibaren yazılım, bilgisayar, mikroelektronik, TV vs. endüstrilerinin yükselişiyle ekonomide gittikçe belirginleşen etkiler meydana getirmeye başlamışlardır. Bu teknolojilerin, buhar gücü ve elektrik gibi yaygın etkileri olan teknolojilerden farklı olarak, çok daha geniş yelpazeye dayanan etki alanları bulunmaktadır (Freeman ve Soete, 1997:397-398). Ortaya çıkan teknik gelişmeler, BİT sektörü sermaye mallarının fiyat-performans oranında hızlı iyileşmeler sağlayarak, BİT sektörü sermaye mallarının maliyetini

diğer sermaye mallarına göre düşürmüştür. (Schreyer,2000:6). Bu ise, BİT sermaye mallarının daha fazla kullanılmasını ve dolayısıyla ekonomideki etkilerinin daha da artmasını beraberinde getirmiştir. Böylece, Meares ve Sargent (1999: 5)'in de ifade ettiği gibi, bu teknolojiler yaşamımızı ve çalışma biçimimizi değiştirirken, ekonomiyi de temelinden dönüştürmektedir.

(çevrimiçi(http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=Bilgi_ekonomisi_ve_istihdam.pdf))(11.02.2007)

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin yayılması, üretim biçimleri, tüketim paternleri ve ekonomilerin yapısı üzerinde de önemli etkiler meydana getirmektedir. Bu teknolojiler, OECD ülkelerindeki sanayiye dayalı ekonomik yapıdan bilgiye dayalı ekonomik yapıya dönüşüm sürecinde anahtar rol üstlenmektedir. OECD ülkeleri zenginleştikçe, tüketimin ve üretim faaliyetlerinin gittikçe artan bölümü hizmetler sektöründe gerçekleşmektedir. Bilişim teknolojileri kullanımıyla yeni hizmetlerin gelişimi kolaylaşmakta ve bundan daha da önemlisi, ekonomi çapında üretkenlik artışları yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. Böylece yüksek gelir düzeyleri daha da farklılaşarak hizmete dayalı tüketim kalıplarını imkan dahiline sokmaktadır(OECD 1998: 36).

Bilişim ve İletişim Teknolojileri sadece pekçok yeni ürünün üretilmesine yol açmamakta, aynı zamanda maliyetlerde önemli düşüslere yol açarken, ekonominin diğer sektörlerinde önemli ölçüde performans artışını da beraberinde getirmektedir(Singh, 1994:167).

“1990'lı yıllarda, bazı gelişmiş ülke ekonomilerinin daha hızlı büyümesinin ve verimlilik artışının nedeni, bu ülkelerde başta internet olmak üzere Bilgi ve İletişim Teknolojilerine (BİT) yapılan yatırımlardır. Büyüme, BİT, insan kaynakları, yaratıcılık ve girişimcilik alanlarında gelişmeyi destekleyecek politikaların tutarlı bir şekilde geliştirilmesine ve uygulanmasına bağlı bulunmaktadır. Büyümede gelişmiş ülkeler lehine oluşan farkın dengelenebilmesinin yolu, az gelişmiş ülkelerdeki BİT yatırımlarına bağlıdır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, tarihsel bağlamı ile ilişkili olarak e-ekonominin içerisinde uygulama pratiği bulduğu bilgi toplumu kavramını, birbirleriyle ilişkili bir dizi dinamik gündeme taşımıştır. Bunlar;

1. Matematik İletişim Kuramı
2. BİT ve telekomünikasyon alanında yaşanan teknolojik gelişmeler ve bunların toplumsal yaşamın tüm alanlarına girmesi
3. Gelişme yazınında (Kalkınma Kuramları) BİT'nin etkisiyle ortaya çıkan tanım değişiklikleri
4. BİT alanında yaşanan gelişmelerin etkisi ile ekonominin enformasyonla iç içe geçişi
5. BİT'in üretim teknolojilerine ve küreselleşmeye yaptığı katkı
6. BİT'in (iletişim ağları) ortaya çıkardığı değişikliklerle, sermayenin akışkanlık kazanması ve firma yapılarını değiştirmesi
7. Enformasyon şebekelerinin oluşması
8. 1970'lerde telekomünikasyon teknolojisi ile bilgisayarların yöndeşmesi
9. İletişim Ağları (Internet örneği) yapılanması üzerine kurulu ekonomik etkinliklerin yani e-Ekonominin gelişmesi
10. Uluslararası örgütlerin, batılı endüstrileşmiş ülkelerin denetimine geçmesi
11. Enformasyon otobanlarının göreceli de olsa herkesin küresel piyasa alanına katılabilmesine olanak sağlaması
12. Yeni ticaret rejiminin BİT alanında altyapı inşası için önemli ve temel nitelikte değişiklikler getirmesi

e-Ekonominin sunduğu olanaklar, genel olarak, ürün ve hizmetlerin üretim ve dağıtım maliyetlerini azaltmak, iletişim ve işbirliğini hızlandırmak ve artırmak,

şeffaflığı ve rekabeti artırmak, yeni şirket modelleri yaratmak, müşterilere sunulan seçenekleri ve müşteri memnuniyetini artırmak şeklinde özetlenebilir.”(çevrimiçi(http://www.bilisimsurasi.org.tr/e-turkiye/docs/tbs_e-ekonomi_nihai_taslak.doc)).(18.02..2007)

Sonuç olarak denilebilir ki, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte bilgi ve bilgili insan yeni bir sermaye kaynağı olarak önem kazanmaktadır. Bilgi ekonomisi ve diğer alanlardaki dönüşümün sağlanabilmesi, bilgi toplumu kriterlerine uygun politikalar geliştirilmesine bağlıdır.

2.6. BİLGİ TOPLUMUNUN ÖZELLİKLERİ

Bilgi toplumu, ham bilginin toplanıp sistematik bir şekilde işlenerek dağıtılmasını sağlayan bir toplumdur ve belirli parametreleri vardır. Bilgi toplumun temeli yeni teknolojilerin kaynağı olan araştırma-geliştirmeye dayalı ve nitelikli insan gücünün ürettiği bilgidir. Bilgi toplumunda Ar-Ge'ye ayrılan parasal kaynak yüksektir. Üretimi artırdığı için istihdam da artmakta ve bilgi sektörünün ekonomideki payı yükselmektedir.

Bir toplumun sanayi toplumundan bilgi toplumu aşamasına geçtiğini saptayabilmede iki temel ölçüt vardır. Bunlardan birincisi ekonomide bilgi kesiminin GSMH'daki payının boyutu ve bunun gelişim eğilimidir. İkinci ölçüt ise bilgi kesiminde çalışan işgücünün toplam nüfusa oranıdır (Bensghir, 1996:12).

Bilgi toplumu olmayı hak eden toplumlar, bilginin ve bilgi toplumun gelişmesini ölçen araştırmalar yaparak başka ülkelerle karşılaştırmak için çeşitli parametreler ve endeksler geliştirmişlerdir. Japon Haberleşme ve Ekonomi Araştırma Kurumu(RITE) tarafından geliştirilen bilgi oranı, bilgi için yapılan harcamaların(konut, gıda, giyecek gibi kalemler hariç) toplam harcamalar içindeki payını hesaplamaktadır (İto, 1981:674).

Gelir seviyesi yüksek olan toplumların bilgiye ve araçlarına ayırdığı kaynak artmakta, gelir seviyesi düştükçe ayrılan pay azalmaktadır. Engel oranı denen bu

oranı belirleyen gelir seviyesi olmakla birlikte toplumların zevk ve tercihleri de bunda etkili olmaktadır. (İbid)

Yine RITE tarafından geliştirilen bilgi endeksi, bilginin miktarını, kalitesini, bilgi oranını ve haberleşme araçlarının dağılımını hesaplamaktadır. Bu hesaplamanın amacı ABD, Almaya, Fransa ve İngiltere gibi diğer gelişmiş toplumların bilgi toplumu olma yolunda Japonya karşında gösterdikleri ilerlemeyi ölçmektir. Japonya bilgi endeksine bakarak, geleceğe ilişkin tahminler yapmakta ve kendini yeniden yapılandırarak zirve yarışını sürdürmektedir(Tablo-2).

1986 yılında Japon Bilgi İşleme ve Geliştirme Merkezi(Japan Information Processing and Development Center-JIPDEC) tarafından geliştirilen(donanım-bilgisayarın fiziksel bütün unsurları, yazılım-belirli işleri belirli kurallar içinde yerine getiren komutlar topluluğu ve iletişimden oluşan) endeks ise bilişim sektörünün gelişmişliğini ölçmektedir. Bu endeks'teki Donanım oranı; bir endüstrideki bilgisayar donanım oranının, orada çalışan işgücü sayısına bölümünden elde edilen orandır. Yazılım oranı; bir endüstrideki son beş yıldaki kullanılan yazılım programlarının değerinin, orada çalışan işgücüne bölünmesiyle hesaplanır. İletişim oranı ise; çalışanla arasındaki bilgi akışının(bilgi taşıma kapasitesinin), çalışan nüfusuna oranıdır. (Monk,1989:65).

Bilgi akışını(gönderen ve alan arasındaki iletişimi oluşturan semboller) ölçmek için “kelime” birim olarak alınmış, farklı türdeki bilgileri ölçmek içinse dönüştürme oranları geliştirilmiştir. Örneğin, bir dakikalık renkli televizyon yayınındaki 1320 kelime, bir dakikalık siyah-beyaz televizyon yayınındaki 920 kelimeye denk geldiği kabul edilmiştir (İto, loc. cit., s.680).

Tablo.2. Bilgi Endeksi Parametreleri

TEMEL GRUPLAR	HER BİR GRUPTA YER ALAN PARAMETRELER
Bilgi Miktarı	-Kişi başına yıllık telefon konuşmalarının sayısı -Her 100 kişiye düşen günlük gazete sayısı -Her 1000 kişiye düşen yayınlanmış kitap sayısı -Nüfus yoğunluğu*
Haberleşme Araçlarının Dağılımı	-Her 100 kişiye düşen telefon alıcısı -Her 100 aileye düşen radyo sayısı -Her 100 aileye düşen televizyon sayısı
Bilgi Faaliyetlerinin Kalitesi	-Hizmet sektöründe istihdam edilenlerin toplam nüfusa oranı -Öğrencilerin öğrenim çağındaki nüfusa oranı
Bilgi Oranı	-Bilgi harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı

*Nüfus Yoğunluğu, kişiler arası iletişimin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir.,

Kaynak: Yoichi İto,"The Johoka Shakai Approach to the Study of Communication in Japan", Mass Communication Review Yearbook, ed. Cleveland Wilthoit and Harold de Block, California: Sage Publication, 1981, s.676.

Bilgi toplumundaki bilgi akışı ile bilginin ne kadar arz edildiği, ne kadar tüketildiği hesaplanarak, kitap, dergi, gazete ve benzeri bilgi kaynağı araçlarının üretiminin istenen oranda yapılması sağlanmıştır. Sonuç olarak, yukarıda sayılan bilgi toplumu parametreleri ile gelişmiş ülkelerin sahip olduğu kitle iletişim araçları ve haberleşme araçları arasında doğru orantı mevcuttur.

Tablo.3. Teknolojik Başarı Endeksi: Seçilmiş Ülkelerin 2001 TBE Puanları

Teknoloji Yaratma		Eski inovasyonların yaygınlaşması			Eski inovasyonların yaygınlaşması			İnsan sermayesi	
Teknolojik Başarı Endeksi (TBE)	Ülke içindekilere verilen patentler (milyon kişi başına) 1998	Lisans ödemeleri (1 000 kişi başına ABD\$) 1999	İnternet host sayısı (1 000 kişi başına) 2000	Yüksek ve orta düzey teknoloji ihracatı (toplam ihracatın % olarak) 1999	Telefon (sabit ve mobil)(1 000 kişi başına) 1999	Elektrik Tüketimi (kişi başına kilowatt-saat) 1998	Ortalama okul süresi (15 yaş ve üstü) 2000	Ülke genelinde eğitime katılım oranı (%) 1995-1997	
Liderler									
Finlandiya	0.744	187	125.6	200.2	50.7	1 203	14 129	10.0	27.4
ABD	0.733	289	130.0	179.1	66.2	993	11 832	12.0	13.9
İsveç	0.703	271	156.6	125.8	59.7	1 247	13 955	11.4	15.3
Potansiyel Liderler									
İspanya	0.481	42	8.6	21.0	53.4	730	4 195	7.3	15.6
İtalya	0.471	13	9.8	30.4	51.0	991	4 431	7.2	13.0
Çek Cumhuriyeti	0.465	28	4.2	25.0	51.7	560	4 748	9.5	8.2
Dinamik Uygulayıcılar									
Uruguay	0.343	2	0.0	19.6	13.3	366	1 788	7.6	7.3
GüneyAfrica	0.340	..	1.7	8.4	30.2	270	3 832	6.1	3.4
Tayland	0.337	1	0.3	1.6	48.9	12.4	1 345	6.5	4.6
Marjinalize Olanlar									
Nigaragua	0.815	..	..	0.4	3.6	39	281	4.6	3.8
Pakistan	0.167	..	..	0.1	7.9	24	337	3.9	1.4
Senegal	0.158	..	0.0	0.2	28.5	27	111	2.6	0.5

Kaynak: www.undp.org

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği Dijital Erişim Endeksi (Digital Access Index) (DEE) ile ülkeler için iletişim teknolojileri ve kalkınma bağlantısını göstermek istenmektedir. DEE beş alanda 8 değişkeni dikkate almaktadır: Altyapı (telefon aboneleri ve mobil hat aboneleri), erişim maliyeti (internet tarifesi), eğitim (okur-yazarlık oranı, ilköğretim, lise ve dengi okullara kayıtlılık oranı), iletişim teknolojileri hizmet kalitesi (uluslararası internet band genişliği) ve internet kullanımı (internet kullanıcı sayısı). Öncelikle, eğitim dışındaki bütün göstergelerin internet ve bilgisayarla ilişkisini vurgulamak gerekmektedir. DEE (Digital Access

Index), ülkeleri internete erişim düzeylerine göre dört grupta toplamaktadır: En yüksek erişim, yüksek erişim, orta erişim ve düşük erişim.

Bilgi toplumunun bir özelliği de yeri geldiğinde eski teknolojileri kullanabilmesidir. Bilgi İşlem Teknolojilerinin(BİT) eski ve yeni doğruları vardır. Rekabet ortamına giren her ulus ezilmemek ve yeni dünyanın nimetlerinden yararlanmak için bu doğruları bilerek, yenisini kendi düşüncesine ve yaşayış biçimine uydurmakta geri kalmamak zorundadır.

Tablo.4. Bilgi Çağının Paradigmaları

ESKİ DOĞRULAR	YENİ DOĞRULAR
Entegrasyona dayalı büyüme, gelişme	<i>Her biri bağımsız olan kâr merkezlerine dayalı büyüme, gelişme</i>
Büyüklikle sağlanan güç ve başarı	<i>Esneklik ve dinamizm ile sağlanan başarı ve yüksek performans</i>
Kararlı ve tutarlı bir ortamda başarılı olan yapı	<i>Değişim ve fırsatlardan istifade etmeye dönük yapı</i>
Devlet gibi yönetilen şirket	<i>Şirket gibi yönetilen ekonomi</i>
Fonksiyonel organizasyon/ fonksiyonel yönetim	<i>Bütünleşik yapı (tüm fonksiyonları kendi içinde toplayan faaliyet birimleri)</i>
Çok çalış-çok kazan!	<i>Akıllı çalış-çok kazan!</i>
“Niş” (niche) üreticisi	<i>Sürekli yeni nişlerin yaratılması</i>
Müşteri (pazar) odaklı yönetim	<i>Şirket yeteneklerine dayalı ürün geliştirip, bu ürüne pazar yaratan yönetim</i>
Personel Yönetimi	<i>Yetenek yönetimi</i>
Pozisyona göre ücret	<i>Kişiyeye göre ücret</i>
Üretim ve satış primi	<i>Kâr ortaklığı</i>
Mesleki eğitim	<i>Temel eğitim</i>
Tek dalda uzmanlık	<i>Geniş uzmanlık</i>
İşleri sürekli hale getirerek yönetmek	<i>Gelişmeleri projelendirerek sıçramaları yönetmek</i>
İhtiyaç duyuldukça yapılan pazar araştırması	<i>Pazarın sürekli araştırılması</i>
İcra-Kurmay ayrımı	<i>Kurmay gibi planlayıp icra etmek</i>
Optimum stok	<i>Sıfır stok</i>
Optimum kalite (AQL)	<i>Sıfır hata (% 100 Kalite)</i>
Planlı bakım	<i>Bakım gerektirmeyen planlama</i>
Masraf merkezlerine dayalı maliyet muhasebesi	<i>Faaliyetlere dayalı maliyet muhasebesi</i>
Veri depolayan bilgi sistemleri	<i>Bilgi depolayan istihbarat sistemleri</i>
Kontrolle sağlanan kalite	<i>Kontrolsüz gerçekleştirilen kalite</i>
Rekabete dayalı satın alma	<i>İşbirliğine dayalı satın alma</i>
Büyük partilerle üretim	<i>Farklı ürünlerin tek tek üretimi</i>

Kaynak:(çevrimiçi)http://www.bilisimsurasi.org.tr/gelisim/docs/bilisim_sektorunun_gelisimi_taslak_raporu_20040218.doc, (20.06.2006))

Bilgi toplumunda eski yeni doğrular kadar eski ve yeni anlayışlar da değişmiştir. Bu anlayışı yansıtan tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo.5. E-Dönüşüm Paradigmaları

Klasik Ekonomi	Yeni-Ekonomi (E-Ekonomi)
Düzenli, öngörülebilir işler	Serbestlik
Ölçek ekonomisi	Bire bir ilişkiler
Stabilite, coğrafi bağımlılık, kapital	Hareketlilik
Pozisyonlandırmak	Değer yaratımı
Uzun dönem planlamak	Çeviklik (gerçek zamanlı icra)
Ürün, Pazar ve kanalları korumak	Yok edip , daha iyilerini yaratmak
Geleceği öngörmek	Geleceğe süreki uyum sağlamak
Sınanmışı tekrar etmek	Denemek
Detaylı eylem planları	Seçeneklerin yönetilmesi
Düzenli formal işbirlikleri	Dağıtık ve çoklu informal birliktelikler
Başarısızlıktan kaçınmak	Risk almak ve gerçekleştirmek
Çıktı ve ödüllerin kopukluğu	Çıktı ve ödüllerin direk ilişkisi

Kaynak:((çevrimiçi)http://www.bilisimsurasi.org.tr/gelisim/docs/bilisim_sektorunun_gelisimi_taslak_raporu_20040218.doc, (22.07.2006))

2.7. AR-GE'NİN DOĞUŞU

İcat ve yenilikler üzerinde araştırma yapan kurum olarak Ar-Ge, 1870 yılında Almanya'da bir sanayi kuruluşunun, yeni ürünlerin daha sistematik bir biçimde üretilmesi için araştırılma yapılmasına karar vermesiyle ortaya çıkmıştır(Freeman,2003:344). Bu sayede Alman kimya sanayi I.Dünya savaşı öncesi ve sonrasında oldukça gelişmiş ve gelecekte binlerce bilim adamı ve mühendisin istihdam edilmesinin yolunu açan Ar-Ge'nin öncüsü olmuştur.

19.yüzyılın başlarından itibaren kimya ve elektrik sanayileri için büyük A&G laboratuvarlarının kurulması sağlanmıştır (Freeman,2003:344). Bu laboratuvarlarda, savaş sırasında kullanılan, bilgisayar, roket, patlayıcılar icat edilmiş, daha kötüsü insanlık için çok büyük zararları olan Atom bombasının Hiroşima'ya atılması Ar-Ge laboratuvarlarındaki bilimin gücünden kaynaklanmıştır. Savaştan sonra Ar-Ge'nin önemini kavrayan birçok ülke zincirleme olarak Ar-Ge laboratuvarları kurmaya başlamıştır. Bilim ve teknolojinin bugün geldiği noktanın izleri, geçmişte bu Ar-Ge laboratuvarlarında atılmıştır.

Yeniliklerin sadece Ar-Ge'den kaynaklanmadığı, eğitim, öğretim, üretim mühendisliği, tasarım ve kalite kontrolünün de bunda payı olduğu, OECD ülkeleri tarafından belirtilmiş ve A&G işlemleri standart hale getirilmiştir.

19.yüzyıldan itibaren kendi ulusal ekonomileri için daha iyi, daha yeni ürün ve üretim teknolojilerini geliştirerek dünyaya yayılması için örgütlenen ülkeler, ticaret ve teknoloji liderliğini ele geçirerek “dünyanın atölyesi” haline gelmişlerdir. Bunu yaparken ekonomik, sosyal değişimlerle teknolojik gelişmelerin hepsinden yararlanmışlardır.

Gelişmiş toplumların gelişme motoru Ar-Ge'dir. Bilgi toplumunda bilginin önemi arttıkça bunu üreten kişi ve kuruluşların da(Üniversiteler ve diğer araştırma kurumları) önemi artmakta, buna bağlı olarak eğitim ve öğretim de önem kazanmaktadır. Bu faaliyetlerin GSMH'daki oranları bilgi üretimi hakkında bilgi vermektedir. 1993 yılında ABD'nin GSMH'dan A&G'ye ayırdığı pay %2,9, Japonya'nın ise %3'dür. Aynı yıl bu ülkelerde GSMH'dan eğitime ayrılan pay ABD'de %5,3 iken Japonya'da %4.7'dir.

Bugün ileri teknoloji kullanan ve pazarlayan ülkelerin geçmişlerine bakıldığında A&G faaliyetlerine ne kadar önem verdikleri ortadadır. Aşağıdaki tablo gelişmiş ülkelerin A&G'ye ayırdıkları payları göstermektedir.

Tablo.6. GSMH'nin Yüzdesi olarak Araştırma ve Geliştirmeye Yapılan Gayri Safi Harcamalar (GERD /GNP Oranları) 1934-83 Tahmini

	1934	1967	1983	1983 (sadece sivil A&G)
ABD	0.6	3.1	2.7	2.0
AB*	0.2	1.2	2.1	1.8
Japonya	0.1	1.0	2.7	2.7
SSCB	0.3	3.2	3.6	1.0

* 12 AB ülkesinin ağırlıklı ortalamaları

Kaynaklar: Bernal (1939) tahminlerinin “Frascati” tanımlarına (1963) uyarlanması, OECD istatistikleri ve Freeman ve Young’a (1965) dayanarak Sovyet istatistiklerinin düzeltilmiş sonuçları (Freeman, 2003:346).

2.8. KÜRESELLEŞME AÇISINDAN ORTAYA ÇIKAN SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsanlığın günümüzde yaşadığı yapısal dönüşümleri daha önce yaşadığı dönüşümlerden ayıran en önemli fark; bilgi ve teknoloji ile yoğrulan tekno-ekonomik sürecin küreselleşme, dijitalleşme, insan kaynakları ve ar-ge gibi itici güçlerle desteklenerek, etkileşim sınırlarının ve hızının geçmiş dönemlere kıyasla daha hızlı olmasıdır ((Can; Vural, www.ceterisparibus.com; www.disticaret.gov.tr, (14-18.09.2004)).

Teknolojik gelişmelerin yarattığı değişimler, işgücünün yapısını da değiştirmektedir. Mavi yakalı işçiler yerlerini özel bilgilere sahip "beyaz yakalı-bilgi işçisine" bırakmakta, bilgi işçileri (altın yakalı işçiler) profesyonel özelliklerine göre gruplanmakta ve çalışmanın küreselleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Bilişim Devriminin etkileriyle küreselleşme hızlanarak yaygınlaşmıştır. Son yirmi yılda yaşanan teknolojik gelişmelere bakıldığında, sermayenin zamanı ve mekânı daha verimli kullanma, küreselleşmeyi denetim altına alma konusunda başat rol oynadığı söylenebilir.

Bilişim teknolojisi hızla dolaşan sermayenin bir parçası haline gelmiştir. Sermayenin ekonomik hareketi, diğer bir ifadeyle, para, mal, bilgi, işgücü ve işgücü akımı bilişim teknolojileri sayesinde tüm dünyayı birbirine bağlamıştır. Bugünkü küreselleşme sürecinde sermaye sadece para veya mal değil, küresel ağlarla birbirine bağlı bir dünyada bilgi, işgücü, karşılıklı ilişkiler bütünüdür. Sermaye, hızla yayılma etkisi ve küreselleşmenin iç dinamikleri ile kendini koruma adına egemenliğini dayatarak dünyayı şekillendirmektedir.

“Bilgi ve iletişim teknolojileri arasındaki karşılıklı bağ sıklıkla vurgulanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, iletişim hızını artırıp maliyetini düşürerek, daha hızlı ve ucuz etkileşim sağlayarak, birçok ürünü ve faaliyeti bölgeselleştirip entegre ağlar sayesinde dağıtımını kolaylaştırarak küreselleşmeyi mümkün kılmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri doğrudan ve hızlı iletişim bağları kurarak, ekonomik uzaklıkları azaltmış, iş dünyasının faaliyetlerinin koordinasyonu için gereken zamandan tasarruf sağlamış, değişim maliyetlerini düşürmüş ve finans pazarlarını ülkeler ve kıtalar boyutunda 24 saat faal konuma getirmiştir. Gümrük uygulamalarına ilişkin elektronik raporlama ve dokümantasyon uygulamaları sayesinde uluslararası alandaki birçok teknik engelin kaldırılması mümkün olmuştur. Sözün özü, bilgi ve iletişim teknolojileri dünya ekonomisinin entegrasyonu lehine çalışan güçlü bir faktördür.

BİT ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi çift yönlü bir yola benzetebiliriz. Uluslararası çok taraflı anlaşmalarla (GATT/WTO) giderek daha da serbestleşen ticaret, yatırım ve özel ulusal politikaların bir sonucu olarak varsayabileceğimiz küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişip yayılması için uygun bir atmosfer yaratmıştır. Ulusal sınırların giderek daha fazla açılması ticareti, doğrudan yatırımları ve portföy yatırımlarını teşvik etmiş, bu faaliyetlerin gelişmesi de daha etkin yönetim, danışmanlık ve teknik hizmetleri zorunlu kılmıştır. Şehirleşme, tüketim kalıplarının benzeşmesine yardımcı olmuş, bilgi ve iletişim teknolojilerinin uygulama alanlarını genişletmiştir.

Ancak küreselleşme gerçek anlamıyla küresel değildir, daha doğru bir ifadeyle küresel olmaktan ziyade bölgeseldir. Doğrudan yatırımlar ve bilgi teknolojileri için uygun politikaları uygulamayan, kurumsal ve fiziki altyapısını geliştiremeyen ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımların, ticaret genişlemesinin ve uluslararası üretimin yararları da sınırlı olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin Batı Avrupa’da, Kuzey Amerika’da ve Doğu ve Güneydoğu Asya’da yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Afrika’nın büyük bir bölümünün, Güney ve Batı Asya’nın ve Doğu Avrupa’nın çeşitli nedenler dolayısıyla küreselleşme sürecinin ve bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla entegre olan dünya ekonomisinin yarattığı

nimetlerden yeterince yararlandığını söylemek oldukça zordur. Buna karşın bu bölgeler yine de küreselleşmenin yarattığı para krizleri, ürün fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalar gibi olumsuzluklardan kaçamamaktadırlar. Bu nedenledir ki anılan bölgelerin, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerdeki refah düzeyini yakalamaları ve BİT'teki gelişmelerin yarattığı artı değerden arzulanan ölçüde pay almalarını sağlamak için ihtiyaç duyulan politikalar belirlenmeli, vakit geçirilmeden tasarlanarak uygulamaya konulmalıdır.

Küreselleşmenin nimetlerinin eşitsiz dağılımı hakkında doğrudan yabancı yatırımlar bize açık bir fikir verebilir. 1998 yılında 644 milyar dolar tutarındaki toplam yabancı sermaye yatırımlarından, aslan payı olarak kabul edilebilecek bir oran olan %71.5'i gelişmiş ülkelere, %25.8'i gelişmekte olan ülkelere ve sadece %2.7'si geçiş dönemindeki ülkelere gitmiştir. Gelişmekte olan ülkelere baktığımızda da, bu grubun payına düşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından yarısından fazlasının Güneydoğu Asya ülkelerine gittiği görülmektedir. Afrika ile Batı ve Merkezi Asya ülkelerinin toplam payı %10 civarında kalmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bilgi ve iletişim teknolojilerinin uluslararası transferinde temel araç olduğu düşünülürse, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapısı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve uygulamalarının ülkeler arasında ne kadar adaletsiz dağıldığını göstermektedir. ”

(çevrimiçi(<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>))(11.02.2007).

Özetlemek gerekirse; BİT'ler küresel bir özelliğe sahip olması nedeniyle dünya ekonomisinde önemli bir rol oynamakta, e-ticaret uygulamaları giderek yaygınlaşmakta ve daha karmaşık işlemler bu sayede gerçekleşmektedir.

Ülkeler ve bireyler arasında BİT'ler giderek yaygın bir şekilde kullanılmakta ve erişim oranı artmaktadır. Hatta devletler bunu teşvik ederek e-devlet hizmetlerini ulusal politika haline getirmektedirler.

Ürünler ve bilgiler internet üzerinden tanıtılmakta, pazarlanmakta ve teslim edilmektedir.

BİT becerileri ekonomide daha önemli rol oynamakta, bu özelliği ile nitelikli insan gücü öne çıkmaktadır.

Gelişen yeni teknoloji uygulamaları, BİT'lerin gelecekte ekonomi üzerine daha fazla katkıda bulunmasına zemin hazırlamaktadır.

BİT'lerin büyüme, istihdam, verimlilik üzerindeki katkısı her geçen gün artmaktadır.

Küreselleşme ve bilişim devrimi, zamanı ve mekânı radikal bir biçimde sıkıştırarak, insanlığı geçmişinden ekonomik, siyasi ve kültürel olarak hızla koparıyor ve yepyeni bir gelişme hatta toplumsal evrim sürecine sokuyor. Bu açıdan olaya bakıldığında, gelecek daha şimdiden belli. Tek bir birim olarak örgütlenmiş küresel ekonomi ve network'lere bağlanmış, özgürce bilgi alış verişi ve üretimi içinde yaşayan bir insanlık. Bu gelecekte ulus devletlere, sınıf ayrımlarına, dolayısıyla sınıf çatışmalarına, ideolojilere, siyasi liderlere, hareketlere yer yok. Bu gelecek içinde neredeyse siyasi iradeye yer yok! İnsan yaşamı, serbestçe dolaşan, bilgilenen ve rasyonel davranan bireylerin karşılıklı etkileşimi, bunun çerçevesini ve zeminini oluşturan ve kendi kendine, hiç bir siyasi müdahaleye, toplumsal mühendisliğe gerek duymadan düzenleyen bir serbest piyasa tarafından şekillendirilip yönetilecek. Böyle bir dünyada doğal olarak savaşımlara da yer yok: kalıcı bir barış, demokrasi ve bireysel özgürlükler dünyasından içeri adım atmak üzere. Diğer bir deyişle insanlık ütopyasına ulaştı bile. Francis Fukuyama'nın dediği gibi "tarih bitti".

(çevrimiçi(http://www.ttb.org.tr/eweb/2020/ergin_yildizoglu.doc)).(14.05.2006)

3.1. BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ

“Sanayi Devriminden bugüne teknolojiye büyük dönüşümler meydana gelmiştir. Sanayi dönemindeki teknolojik gelişmeler(Radyo, TV gibi) nasıl bilgi edinmenin maliyetini düşürmüşlerse, bugünkü teknolojiler(Bilgisayar, internet) de benzer şekilde maliyetleri düşürmekte ve daha çok insana ulaşmasını sağlamaktadır. Bilgi toplumuna geçilmesiyle birlikte teknolojik bilgiyi kullanan insanın önemi artmış, bilgi teknolojilerinden daha fazla yararlanmasıyla üretim biçimi değişmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler firmaların mal ve hizmet talebindeki değişmelere daha hızlı cevap vermesini de sağlamıştır. Bu bağlamda bilişim teknolojisinde ortaya çıkan yenilikler, firmaların mal stoklarını kısa zamanda azaltmasını ve böylece ekonomik büyümenin artmasını sağlamıştır (Cecchetti, 2002: 3-8). Bilişim teknolojisinde ortaya çıkan yeniliklerin iktisadi faaliyetlerin verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi uyarması, bundan yaklaşık 60 yıl önce büyümeyi “yaratıcı yıkım süreci” olarak tanımlayan Joseph Schumpeter’in bu tanımlamasının aslında günümüz ekonomilerine ne kadar da uygun düştüğünü göstermektedir (Plosser, 2001:170).

Böylece insanlar daha fazla bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşma olanağı elde etmişlerdir. Bilişim sektörü ürünlerine yönelik talep artışı ise, bu sektöre yapılan yatırımların artmasına yol açmıştır. Bilişim sektörüne yapılan yatırımlardaki artış beraberinde rekabeti, rekabet ise bilişim alanında yeni buluşları ve kalite ile verimlilik artışını getirmiştir. Bu da, bilişim ürünlerinin maliyetlerini düşürmeye devam etmektedir. Bilişim sektöründe ortaya çıkan düşük maliyetler ve yüksek karlar ise, ülkeleri bilişim sektörlerini giderek daha fazla liberalleştirmeye yöneltmektedir.” (Plat ve diğerleri, 2001: 8-21).

(çevrimiçi(<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/08-01.pdf>) (21.02.2007)

Bu nedenle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin ekonomi üzerinde iki önemli rol oynadığı söylenebilir. Öncelikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler, üretim faaliyetlerinin verimliliğini artırmış

ve buna paralel olarak da üretimde büyük çaplı yükselmeler meydana getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılması ise, doğrudan doğruya bilgi ve iletişim teknolojilerinin maliyetine bağlıdır. Bu maliyetlere örnek olarak hardware ve software yazılım programlarına ulaşma maliyeti, bilgisayar fiyatları, internet erişim ücretleri ve modem-faxs-telefon gibi haberleşme cihazlarına ödenen ücretler verilebilir. Ancak, bilişim endüstrisindeki uluslararası rekabet sayesinde son yıllarda söz konusu bu maliyetlerde önemli ölçüde azalmalar ortaya çıkmıştır. Bu da insanların bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerine yönelik taleplerini artırmıştır.

3.1.1. Verimlilik

En genel anlatımıyla, üretim sürecine sokulan çeşitli faktörlerle (girdiler) bu sürecin sonunda elde edilen ürünler (çıktılar) arasındaki ilişkiyi ifade eden verimlilik, savurganlıktan uzak, kaynakları en iyi biçimde değerlendirerek üretmek demektir.(çevrimiçi(<http://www.mpm.org.tr/verimlilik/>))(22.02.2007)

OECD'nin 2004 Yılı Bilişim Teknolojisi Tahmin Raporunda BİT'lerin dünya ekonomisinde merkezi bir rol oynadığı, BİT sektörünün ekonomik faaliyetlerdeki payının arttığı, dolayısıyla performansı artırdığı ifade edilmektedir.

Yine aynı raporda; OECD ülkelerinde BİT sektörünün payının ticari GSMH içindeki oranının her geçen gün arttığı, emek verimliliği ve istihdamı artırarak büyümeyi sağladığı vurgulanarak, sektörün gelişmesinde Ar-Ge'nin önemine dikkat çekilmektedir.

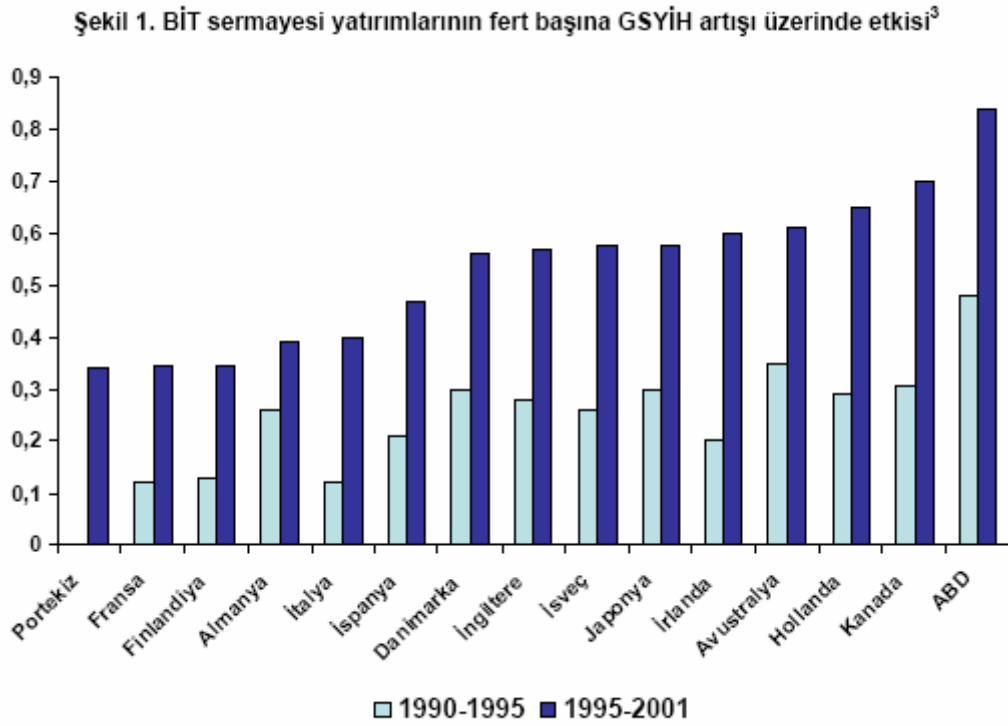
Bilişim teknolojisinin faydalarının anlaşılması bu konudaki yatırımları teşvik etmektedir. Yapılan araştırmalar OECD ülkelerinin bu konuda daha fazla yatırım yaptığını göstermektedir. BİT üreten sektörler verimlilik artışına katkı sağlamaktadır. BİT kullanan firmalar, sürekli ve ömür boyu eğitimle kazandıkları beceriler sayesinde nitelikli işgücünü artırmakta ve yeni organizasyonlara gitmektedirler. BİT'ler sayesinde üretim biçimi değişmekte, ürün çeşitliliği artmakta, pazarlama araçlarının gelişimiyle yeni pazarlara ulaşım kolaylaşmaktadır. BİT'lerin

kullanım alanlarının artması ve iş süreçlerine sağladığı yararlar verimlilik üzerinde olumlu etki yapmaktadır.

(çevrimiçi(<http://www.oecd.org/dataoecd/33/6/33986884.pdf>).(22.02.2007)

BİT'lerin verimlilik artışı üzerine etkisi üç şekilde incelenmektedir:

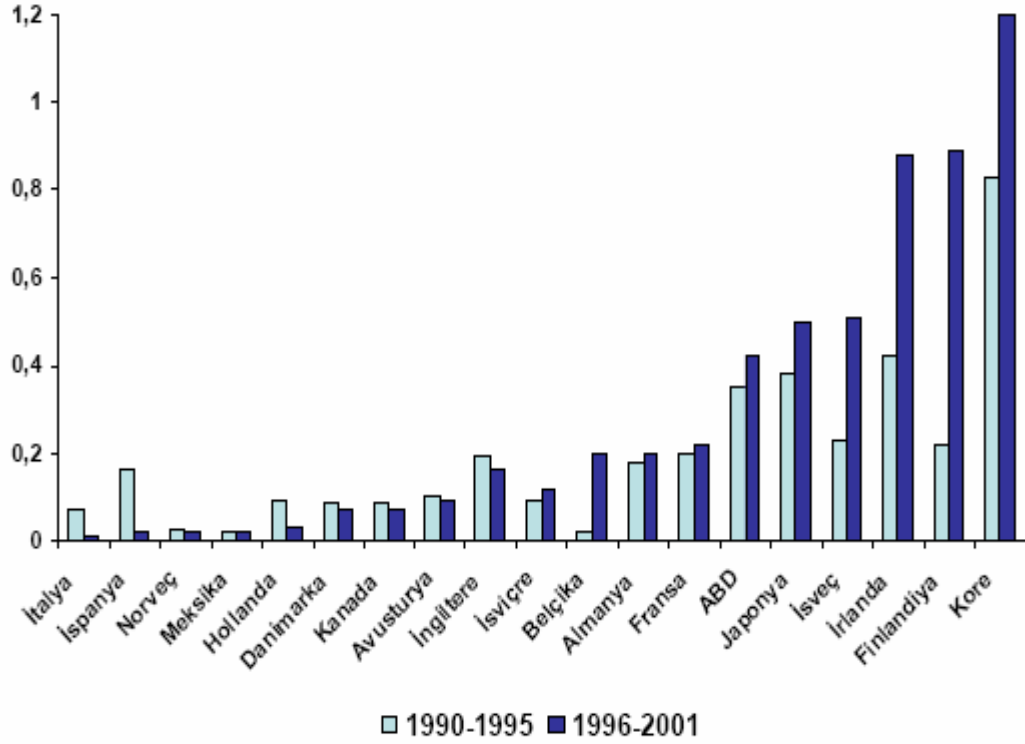
1. BİT yatırımlarının artması nedeniyle kişi başına düşen sermayenin ve işgücünün artması. Gelişmiş ülkeler üzerinde yapılan araştırmalar BİT sermayesinin kişi başına GSMH'yı artırdığı yönündedir.(Şekil.1)

³ OECD : *ICT and Economic Growth*, 2003

2. Toplam Faktör Verimliliği. BİT teknolojilerinin üretim ve kullanımının yaptığı etki olarak tanımlanmaktadır. BİT üreten sektörlerin işgücü ve verimlilik artışı yarattığı gözlenmekte, bu da doğal olarak ekonominin bütünü açısından verimlilik artışı sağlamaktadır.(Şekil.2)

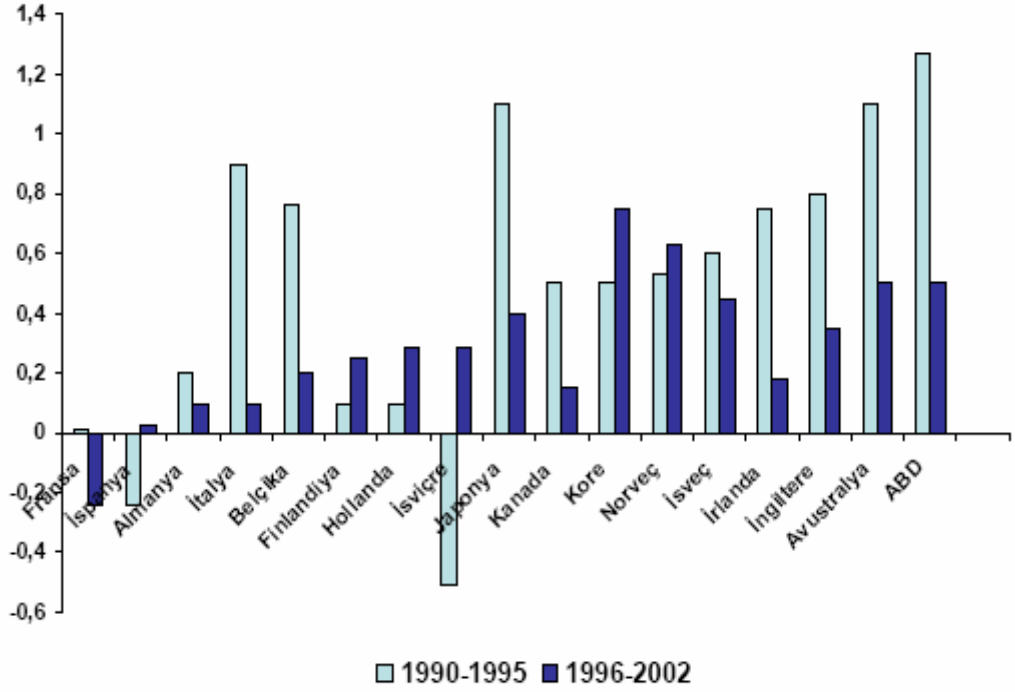
Şekil 2. BİT üretiminin yıllık ortalama işgücü verimliliği artışına katkısı⁴

⁴ OECD : *ICT and Economic Growth*, 2003

3. BİT kullanımının tüm sektörlerde yaygınlaşması sonucu hizmet süreçlerinde iyileşme sağlanarak toplam işgücünün verimlilik artışına katkısı olmaktadır.(Şekil.3).

Şekil 3. BİT kullanan sektörlerin toplam işgücü verimliliği artışına katkısı⁵

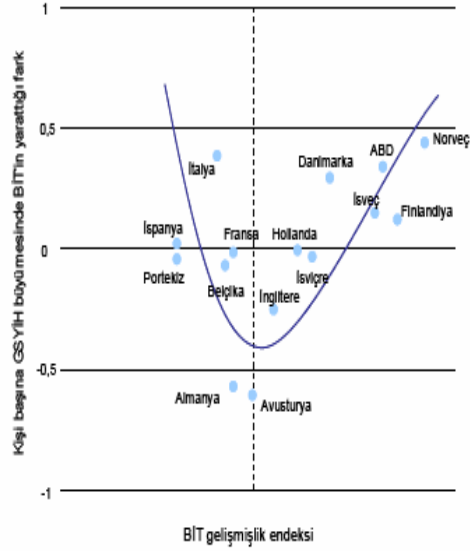

⁵ OECD : *ICT and Economic Growth*, 2003

Yukarıdaki araştırmalardan da anlaşılacağı gibi BİT yatırımları gelişmiş ülkelerde daha fazla olup BİT gelişmişliğinin kişisel refah artışı dolayısıyla verimlilik ve büyüme üzerindeki etkileri bu ülkelerde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır.(Şekil.4)

Şekil 4. BİT gelişmişliği⁶ - BİT'in refah artışına etkisi ilişkisi⁷

⁶ Ülkelerin BİT gelişmişlik seviyesinin belirlenmesinde sabit ve geniş bant hat sayısı, mobil telefon ve bilgisayar sayısı, İnternet kullanıcı sayısı gibi sayısal faktörlerin yanı sıra İnternet kullanım yetkinliği, e-İş gelişmişlik seviyesi, İnternet bağlantı kalitesi gibi sayısal olmayan faktörler de göz önüne alınmıştır.

⁷ Economist Intelligence Unit,, 2004

3.1.1.1. BİT Yatırımlarının Etkilerinin Ölçülmesi

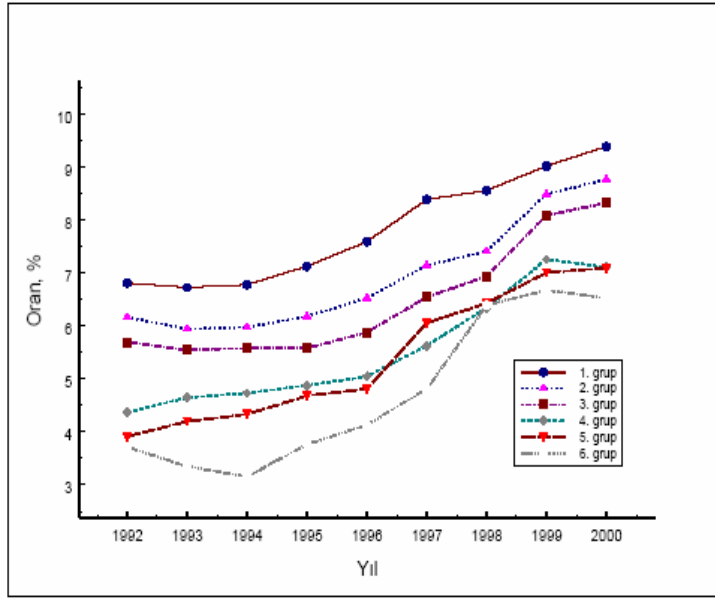
BİT yatırımlarının verimlilik, üretim ve istihdam gibi makroekonomik etkilerini ölçmenin iki yolu vardır:

1. BİT yatırımlarının ekonometrik çalışma ile ölçülmesi. Bu durum eldeki verilerin yeterince güvenilir olmasını gerektirir.
2. Ekonomik ve teori bazlı ölçülmesi. Bu tür ölçüm eldeki verilerin yeterince güvenilir olmadığı durumlarda kullanılır.

BİT yatırımlarının makroekonomik ölçümünde temel değişken “BİT Yatırım Harcamaları / GSMH” oranıdır. Bu oranın zaman içinde yükseldiği ve gelişmiş ülkelerde daha az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 5.'de eldeki verilere göre 1992-2001 yılları arasındaki “BİT Yatırım Harcamaları / GSMH” oranları verilmektedir. Araştırmaya katılan 36 ülkenin çoğu OECD ülkesidir. Gelişmişlik ve BİT harcamaları için ülkeler insani kaynaklarına göre 6 gruba ayrılmış ve zenginlik durumuna göre sıralanmıştır.

Şekil 5 – BİT harcamaları / GSMH oranı

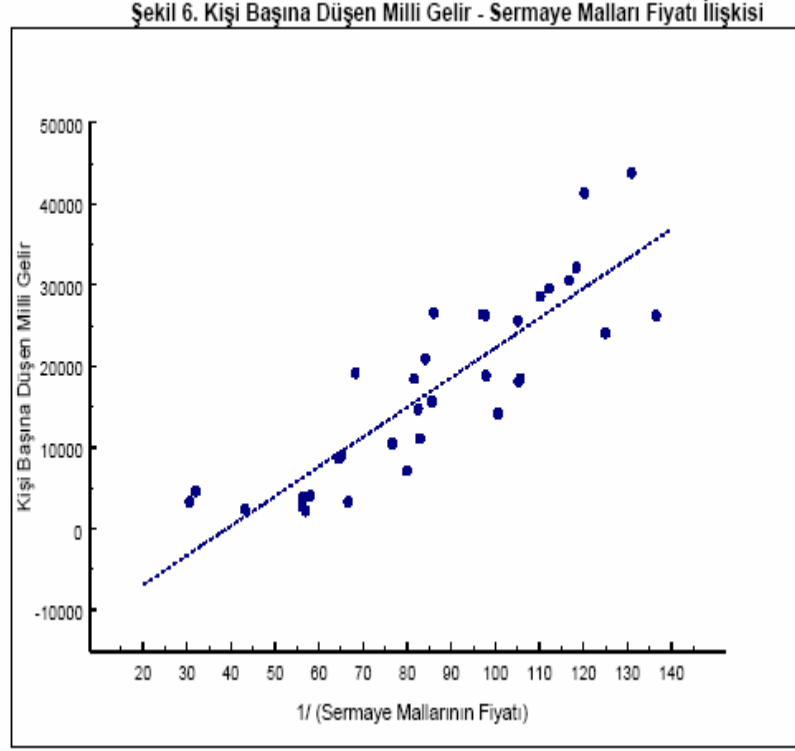
Yukarıdaki şekilde dikkat çekici iki nokta; zengin ülkelerin BİT'lerine daha fazla yatırım yapmakta olduğu, diğer bir özellik ise zengin fakir farkının zaman içinde kapanmakta olduğudur.

“BİT Yatırım Harcamaları / GSMH” oranını en iyi açıklayan Human development index, ülkelerin ortalama eğitim seviyeleri, sağlık şartları, AR-GE yatırımı gibi göstergelerden Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulmuş bir indekstir.

3.1.1.2. Sermaye Malları ve GSMH

Sermaye Malları(makine, üretim ekipmanı, BİT sermayesi) gibi bileşenlerden oluşmaktadır ve milli gelirle yakından ilişkilidir.

Şekil 6.'da çoğu OECD ülkesi olan 36 ülke arasında yapılan araştırmada sermaye mallarının GSMH ilişkisi açıklanmaktadır.

Yukarıdaki şekilde, fakir ülkelerdeki sermaye mallarının, fakir ülkelerde sermaye mallarına uygulanan yüksek vergiler, insani kaynakların yetersiz olması ve rekabet koşulları nedeniyle daha pahalı olduğu, bu nedenle daha az tüketildiği gözlenmektedir. Bu ise Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliği ortaya koymaktadır.

((çevrimiçi)<http://akgul.bilkent.edu.tr/btstrateji/BTS%20-%20Makroekonomik%20Etki%20Analizi%20-%20Nihai.pdf>(22.02.2007)

Sonuç olarak günümüzde verimlilik; üretilen mal ve hizmetlerde hız ve kalitenin artırılması, doğal yaşamın korunarak daha iyi bir yaşam standardı sağlanması, çevre faktörleriyle teknolojik, ekonomik ve örgütsel yeteneklerin birleşmesi olarak tanımlanabilir. Toplam verimliliğin artması, ülke ve kişisel refahı

artırarak büyümei sağlayacaktır. Zira, gelişmiş ülkelerin büyümelerini verimlilik nedeniyle ve teknolojik ilerleme ile sağladıkları bugün bilinen bir gerçektir.

3.1.2. Büyüme

Büyüme, iş gücü, doğal kaynaklar ve donanımda, kişi başına bir yıldan geçen yıla oranla daha yüksek bir gelir sağlayacak şekilde kaydedilen artış olarak tanımlanmaktadır. İktisadi büyüme, kişi başına ulusal gelirin ya da mal ve hizmet üretiminin artması. GSMH cinsinden ölçülür. İktisadi büyüme, artan üretimin nasıl ve kimler tarafından kullanıldığına bağlıdır.

((çevrimiçi)(<http://www.ekonomist.com.tr/apps/dictionary.app/dictionary.php/es.dict/büyüme>))(23.02.2007)

Kişi başına üretim veya gelirin kalıcı biçimde artışı olarak tanımlanabilen iktisadi büyüme ülkelerin zenginlik ve yoksulluğunu açıklayan bir kavramdır. Dünya tarihinde birçok iktisatçı ve düşünür toplumların zenginliğini çeşitli biçimlerde açıklamaya çalışmışlardır. Yaşanan dönemler itibariyle bu kavram değişmektedir. Sanayi Devrimi döneminde, teknolojik gelişmelerin ivme kazanması ve seri üretime geçilmesiyle kişi başına düşen üretim ve gelir artmıştır. Nüfusun kentlerde toplanmasıyla, tarım ekonomisinden makine ekonomisine geçilmiş, yatırımların ve verimliliğin artması sağlanmıştır. Bu dönemdeki iktisadi büyüme, teknolojik gelişmeler ve yatırımlar sayesinde gerçekleşmiş, sanayileşme süreciyle bütün dünyayı etkilemiştir. İktisadi büyüme, ekonominin temel değişkenlerinden biridir ancak tek başına belirleyici bir unsur değildir. Büyüme ile birlikte, gelirin bölüşümü, yaşam beklentisi, eğitim, sağlık gibi boyutları içeren insani gelişmeyi de dikkate almak gerekir.(Şevket, Pamuk; Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi, 2007,sayı:1040).

Bilgi birikimi büyüme sürecinde hayati bir rol oynamaktadır. Bilgi teknolojik gelişmenin en dinamik unsurudur. Teknolojik gelişme olmaksızın, sermaye birikimi sürdürülemez, marjinal verimlilik azalmaya başlar, bu da kişi başına gelir artışını düşürür. (Freeman,2003:336).

“Bilişim ve iletişim teknolojilerinin büyüme sürecine katkısı genel olarak iki kanaldan gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi, bu teknolojilerin sermaye birikimine veya yatırımlarına olan katkısıdır. İkincisi ise toplam faktör verimliliğine olan katkısıdır. Bilişim ve iletişim teknolojileri hem kendi sektörlerinde hem de bu teknolojiyi kullanan diğer sektörlerde önemli şekilde yatırım artışlarına yol açmaktadır. Bu durum ise sermaye birikimine ve dolayısıyla büyüme hızına önemli katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde, bilişim ve iletişim teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan toplam faktör verimliliği artışı hem bilişim ve iletişim teknolojileri sektörlerinin kendi içerisinde hem de bunu kullanan sektörlerde ortaya çıkmaktadır (Saygılı, 2001: 211-212).

Yapılan hesaplamalara göre önemli OECD ülkelerinin İş(business) sektörü katma değerlerinin yüzde 50’sinden fazlasının bilgiye dayalı olduğu tahmin edilmektedir (OECD, 1999b:9, Tablo 1). Yapılan bazı araştırmalara göre ise, BİT’lere yapılan yatırımlar bazı OECD ülke ekonomilerinin (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, Avustralya ve Finlandiya) büyüme performanslarına,1995-1999 döneminde yüzde 0,3-0,9 puan katkıda bulunmuştur(OECD,2001:20).”(çevrimiçi(http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=Bilgi_ekonomisi_ve_istihdam.pdf))(23.02.2007)

İnsanın üretmeye başlamasıyla ortaya çıkan büyüme kavramı dönemler itibariyle farklılıklar göstermiş, uzmanlar tarafından değişik büyüme modelleri geliştirilerek kişi başına düşen gelir farklı yöntemlerle ölçülmüştür.

Klasik büyüme modeli, Ricardo tarafından geliştirilmiştir. 19. yüzyıl başındaki koşullar ve sorunlardan yola çıkarak geliştirilen bu modelde 2 görüş öne çıkmaktadır. Birincisi; toprak sahiplerinin toplam hasıladan aldığı pay, ikicisi ise geriye kalan hasılanın ücret ve kar olarak nasıl dağıtılacağıdır.

Harrod-Domar modeli; Büyümenin milli gelirdeki artışla ölçüldüğü ve büyüme sürecindeki arz-talep dengesinin, yatırım tasarruf eşitliğiyle sağlanmasını savunur.

Solow modeli büyümede ise dışa kapalı bir ekonomide, tek bir malın üretimi ve onun gelişimini inceleyen bir yaklaşım söz konusudur.

Büyüme modelleri arasında, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarını temel alan Rostow yaklaşımı ayrı bir öneme sahiptir. Toplumların ekonomik gelişmesini tarihsel evrelere ayıran Rostow ;

- a. Geleneksel Toplum,
- b. Kalkışa (take-off) geçiş aşaması,
- c. Kalkış aşaması,
- d. Olgunluk aşaması,
- e. Kütle tüketim çağı.

Aşamalarından söz ederek her aşamanın sosyal, siyasal, ekonomik özelliklerini içinde barındırdığını savunur.

1980'lerden sonra başlayan yeni büyüme modellerinde teknolojik yaklaşımlar öne çıkmıştır. Buna en iyi örnek Schumpeter'in "Yenilik Modeli"dir. Bunalıma takılmadan sürekli gelişimin sağlandığı savunulan bu modelde esas rolü girişimciler ve teknolojik yenilikler üstlenmektedirler. Yine bu yaklaşımda insan kaynakları optimum kullanılarak büyüme ve verimlilik artışı sağlandığının tecrübelerle kanıtlandığı ifade edilmişse de teorik olarak modelleştirilememiştir. Günümüzde kabul gören yenilikçi yaklaşımlara ilişkin iktisadi çalışmaların devam ettiği bilinmektedir.

Yeni iktisadi büyüme modellerinde bilginin önemi vurgulanmakta, bilginin kullanıldıkça ve yaygınlaştıkça verimin artacağı ileri sürülmektedir. Yani bilgi, üretim faktörlerinin aksine paylaşıldıkça artan bir özelliğe sahiptir.

Yukarıdaki büyüme modellerinin hepsindeki ortak özellik, sermaye ve işgücü gibi temel faktörleri içermesidir.

(çevrimiçi)(<http://www.dtm.gov.tr/DUNYA/buyumod.htm>)(23.02.2007)

Makroekonomik düzeyde üretim ölçeğinin genişletilebilmesi bir uzun dönem meselesidir. Çünkü işgücü, fizikî ve beşeri sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji gibi üretim faktörlerinin miktarları ancak (çok) uzun dönemde arttırılabilir, kaliteleri ancak (çok) uzun dönemde iyileştirilebilir. (Aykut Kibritçioğlu, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1998, Cilt 53, No. 1-4, s. 207-230. (çevrimiçi)<http://129.3.20.41/eps/dev/papers/0505/0505009.pdf>) (23.02.07)

Sanayi Devrimi sonrasında, ÇUŞ'ler teknolojik ilerlemeler sayesinde dünyayı egemenlikleri altına almışlardır. Yaşamakta olduğumuz çağda bilgi ve iletişim teknolojilerinde sağlanan gelişmelerle, uluslararası network ağlarıyla donatılmış bir dünyada, deniz aşırı ortaklıkları olan ÇUŞ'ler, sınırlar ötesi teknoloji, üretim, finansman, pazarlama ittifakları kurmakta, buda tüm dünyada kalkınma ve büyüme performanslarının birbirine yakınsamasını sağlamaktadır. Bu bir ülkenin uluslararası rekabetçiliğinden çok küresel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.3. İstihdam

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler çalışmanın niteliğini değiştirmiş, sanayi ve hizmetlerin işlevlerini derinden etkilemiştir. Mikro elektroniğin bilgisayar ve haberleşme maliyetlerini azaltmasının enflasyonist etkileri çok geniş alandaki mal ve hizmetlerin daha etkin yapılmasını sağlamıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı dönüşümler istihdam artışını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bilgi ve beceri isteyen nitelikli işgücünün öne çıkması, geleneksel sektörlerde iş kaybı endişesi yaratmaktadır.(Freeman, 2003: 460-464).

BİT becerisi işyerinde gitgide zorunlu hale geliyor. Toplam istihdamın %5 kadarı BİT uzmanlık mesleklerinde ve yaklaşık %20'si BİT kullanan mesleklerdedir. BİT sektörü OECD ülkelerinde doğrudan 14.5 milyon kişi istihdam ediyor.

(çevrimiçi) (www.oecd.org/dataoecd/15/30/37826938.pdf) (24.02.2007).

Yeni ekonomi, birçok fırsat yaratmakla beraber olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler arasındaki eşitsizlik nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde emek üzerinde ağır baskı oluşturmakta, iş güvencesi, sosyal hak kayıplarına yol açmaktadır.

“Yeni Ekonomi yoğun rekabete neden olmaktadır. Kas gücüne dayalı emeğin verimliliğinin düşük olması, yönetim etkinliğinde ortaya çıkan sorunlar, yatırımın işgücü tasarrufu sağlayan yüksek teknoloji alanlara kaymasına neden olmuştur. İstihdam alanlarının değişimi ile çalışanlarda aranan niteliklerde değişime uğramıştır. Yeni Ekonomi ile çalışanlarda iletişim kurma becerisi, iş zekası, özgüven, sorumluluğu kabul etme, insiyatif, esneklik, analitik düşünce yeteneği, enerji düzeyi, hayal gücü, kendini keşfetmek, başarı dürtüsü, ekibe uygunluk, adanmışlık, verimlilik, hayat boyu öğrenme gibi özellikler aranmaktadır. Yeni Ekonomi ile yeni istihdam kapıları açılırken, teknoloji eğitimi almış personel ihtiyacı artmaktadır. Yeni iş olanakları artarken, eğitilmiş eleman arzı aynı hızla büyümektedir. Fakat ortaya çıkan bu açık kısa zaman içinde kapanmaktadır.”
(çevrimiçi)http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=270#_ftnref10,
(21.08.2006))

Bilişim teknolojilerinin ulusal ve uluslararası genişleme etkisi göz önüne alınırsa, istihdamda artış sağlanması BİT yatırımlarının yüksek olduğu, verimliliğin hızlı arttığı yerlerde sektörlerle teknoloji arasındaki uyuma bağlı olacaktır.

Yani bilgi ve iletişim teknolojileri, toplumsal ve ekonomik politikalar olarak benimsendiğinde, istidam, verimlilik, gelir artışı ve büyüme sağlanabilecektir.

3.1.4. Dış Ticaret

Uluslar arası ticaret kalkınmanın lokomotiflerinden biridir. Ticaretin serbestleştirilmesiyle dünya ticaret akımları, 1950-1975 yılları arasın %500 den fazla artarken dünya geliri de %200 oranında artmıştır(Freeman,2003:384). Bu artıştaki en büyük pay teknolojik gelişmeleridir. Küresel firmalar arasında kurulan stratejik ortaklıklar uluslararası rekabeti artırmaktadır. Başka bir ifadeyle ÇUŞ’ler bilişim rüzgarında arkasına alarak küresel olarak büyümektedirler.

Son yıllarda bilim ve teknolojik gelişmelerin, dış ticaret ve yatırımlar arasındaki etkileşimi artırmakta olduğu görülmekte ve büyüme performansını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.(Freeman,2003:336).

Yeni ekonomi ve küreselleşme ile coğrafi sınırlamalar da ortadan kalkmıştır. Bu süreç içinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları hız kazanmıştır.

“Ticaret alanında, perakende satıştan internet üzerinden satışa geçilmesi ile tüketiciler ürün taraması açısından zaman kazandılar, üreticiler ve dağıtımçılar stokları azaltma imkânı buldular. Bankacılık, eğlence, turizm gibi hizmet sektörleri B to B ile teknolojinin en fazla kullanılan sektörleri haline geldiler ve hızlı, etkin iletişim, etkileşim ağı kurabildiler. Elektronik pazarların şeffaf olması nedeni ile fiyatı düşen ürünlere ve ürünlerin teknik özelliklerine dair bilgiler kolaylıkla elde edilmeye başlandı. Yeni ekonominin getirdiği bu dönüşümler dış ticareti daha cazip ve olanaklı bir hale getirmiştir.” ((çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=270#_ftnref10, (25.08.2006)).

“Gerek dış ticaret ve taşımacılıkta kullanılan konvansiyonel prosedür ve belgelerin (faks, telefon, sipariş formu, fatura, irsaliye, teslim belgesi) basitleştirilmesi, gerek elektronik ortamda derlenmesi, sunumu, iletimi ve işletimini içeren otomasyon teknolojilerinin maliyetlerinin giderek düşmesi sayesinde, eski prosedürlerle yürütülen işlemlere sarf edilen süre ve çeşitli ödemelerde (APS dahil) tasarruf sağlanmaktadır. Bilgi ve haberleşme teknolojisi imkânlarından yararlanılarak geleneksel belgelerde çoğu kez tekrar eden bilgilerin ayıklanması ve bürokrasi/kırtasiyeciliğin önlenerek, mal dağıtımının kolaylaştırılması ile rekabet ve istihdamın yüksek katma değerli yeni mal ve kesintisiz hizmet türlerine kaydığı ve bu yolla artan istihdamın ekonomik refah ve büyümeyi sağladığı görülmektedir.

Geleneksel yöntemlerle yürütülen ticari temaslarda karşılaşılan bilgi eksikliği ve bürokratik işlemlerin fazlalığının yanında bilgiye zamanında erişilememesi ile yetersiz pazarlama, depolama ile tanıtımın optimal koşullarda yapılamaması, özellikle KOBİ’lerin ihracat imkanlarını rasyonel olarak

değerlendirememelerine yol açmaktadır.”
(çevrimiçi(<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan99/bilgi.htm>)).(23.02.2007)

3.2. BİLGİ ÇAĞINDA ELEKTRONİK TİCARET

“Yirminci yüzyılın özellikle son yirmi yılında bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler toplumların bütün kesimlerini etkilemiş, e-ticaret, yeni ekonomi, bilgi toplumu, e-iş vb. gibi yeni kavramları ortaya çıkarmıştır. Ekonomik gelişme ve rekabet avantajı elde edilmesinde teknoloji ve e-ticaret stratejik önem kazanmıştır. Artık günümüzün küreselleşen dünyasında, teknolojik gelişmeleri takip eden, bunları iş süreçlerine uygulayan, hayatın tüm alanlarında teknolojiyi kullanan toplumların, bu hızla gelişen ve değişen süreçte söz sahibi oldukları görülmektedir.

Dünyanın gelişmiş ekonomilerinin son yıllarda beklentilerin üzerinde gerçekleştirdikleri büyüme oranlarında şüphesiz ki bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanma ve internetin her alanda kullanılması önemli rol oynamıştır.

3.2.1. E-Ticaret Araçları

Birbirleriyle ticaret yapanların ticari işlemlerini kolaylaştıran her türlü araç(telefon, faks, televizyon, bilgisayar, multimedya teknolojisi, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri, elektronik veri değişimi sistemleri (Electronic Data Interchange- EDI), internet) e-ticaret araçları olarak tanımlanmaktadır.

EDI, ticaret yapan iki kuruluş arasında, insan faktörü olmaksızın bilgisayar ağları aracılığı ile belge ve bilgi değişimini sağlayan bir sistem olarak elektronik ticaretin önemli bir aracıdır. EDI, 1970’lerin başından beri kullanılmasına rağmen, e-ticaret ve internetin gelişimi ile yaygınlaşmıştır. EDI firmalar açısından maliyetlerin azalması, doğru ve hızlı işlem yapabilme avantajını taşımaktadır.

Elektronik ticaret açısından en etkin araç olarak kabul edilen bilgisayar ve özellikle yeni internet teknolojileri, ses, görüntü ve yazılı metni aynı anda, daha hızlı ve güvenli bir şekilde iletebilmektedir. Bir hizmetin üretiminin, reklamının, satın alınmasının, ödemesinin ve teslimatının yalnızca internet aracılığıyla yapılması mümkündür. Diğer

yandan, internet aracılığıyla yapılan bu işlemlerin maliyeti diğer araçlara oranla önemli ölçüde düşüktür.

Ticari faaliyetlerde en fazla kullanılan araçlardan esnek ve interaktif olan telefon, çok yaygın ve özellikle reklam faaliyetlerinde çok başarılı sonuçlar alınan fakat tek yönlü iletişim sağlaması önemli bir dezavantaj olan televizyon, tek yönlü iletişimi ortadan kaldırmakta, web TV, internet TV ve interaktif TV gibi gelişmeler TV'nin geleneksel yapısını değişime zorlamakta ve e-ticarete daha elverişli bir sistemi destekleyen, dijital TV teknolojisinde uydu aracılığıyla çok net görüntü ve CD kalitesinde ses yayını izleyiciye ulaştıran multimedya teknolojisi, yazılı iletişimde hız ve zaman problemini ortadan kaldıran faks, nakit ödeme sisteminin alternatifi olarak e-ticaretin kökleşmesinde çok önemli rol oynayan kredi kartları e-ticaretin önemli araçlarıdır.

3.2.2. E-Dönüşüm

Bilgisayar ve internet teknolojilerinin yarar sağlayacağı tüm iş süreçlerini e-iş süreçlerinde uygulamak olarak tanımlanabilir. E-dönüşüm bilgi ve iletişim teknolojilerinin yanında insanların yaşam anlayışının değişimini, dijital hayata geçişi simgelemektedir.

E-dönüşüm, satıştan insan kaynaklarına, üretimden pazarlamaya satış sonrasına kadar bütün iş akışını tamamen değiştiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketicilerin, firmaların, kamu kesiminin yaşamını her yönüyle etkileyen, kolaylaştıran, devletin vatandaşına sunduğu hizmetleri farklı bir boyuta taşıyan yepyeni bir anlayıştır. Bu haliyle devlet, özel sektör ve bireyler bu değişimin bir parçası olmaktadır.

3.2.3. Uluslararası Kuruluşlar

Elektronik ticaret konusunda, dünya genelinde yaşanan gelişmelere paralel olarak birçok ülke ve uluslararası kuruluş elektronik ticaret ve onunla bağlantılı konuları gündemine almıştır. Dünya Ticaret Örgütü (WTO), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Dünya Ticaret Noktaları Federasyonu (WTPF), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletlere bağlı Birleşmiş Milletler Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma İşlemlerini Kolaylaştırma Merkezi (CEFACT), Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Kanunu Komisyonu (UNCITRAL) gibi kuruluşlar ile Uluslararası Haberleşme Birliği (ITU) ve Dünya Bankası'nın son yıllarda ticarete etkinliğin

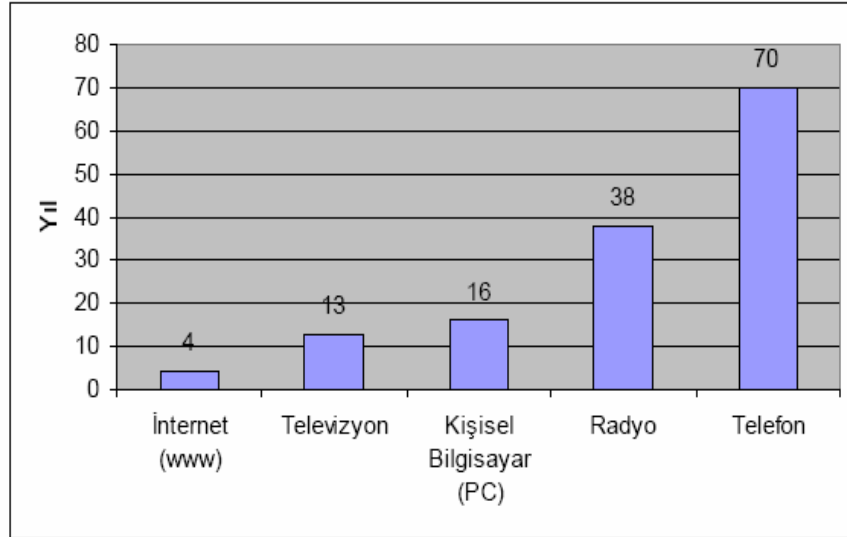
sağlanması amacıyla, elektronik ticarete ilişkin konularda yoğun olarak çalışmaya başladıkları gözlenmektedir.

3.2.4. E-Ticaretin Ekonomik Boyutu

E-ticaretin gelişim sürecinin, doğal olarak, internetin gelişimine paralel olduğu gözlenmektedir. Çünkü, e-ticaret kavramı genel olarak; herkese açık elektronik ağ üzerinden gerçekleştirilen ticari faaliyetleri ifade etmektedir.

1990'lara kadar askeri ve akademik çevrelerin kullandığı internet günümüzde küresel olarak yaygınlaşmış ve oldukça ticari bir hale gelmiştir. İnternet diğer haberleşme araçları içerisinde en hızlı şekilde dünya genelinde yayılmış olanıdır. Şekil 3.1.den de görülebileceği gibi telefonun 50 milyon kullanıcıya ulaşması 70 yıl, radyonun 38 yıl, kişisel bilgisayarların 16 yıl, televizyonun 13 yıl almışken internetin söz konusu kullanıcı sayısına ulaşması sadece 4 yıl almıştır. (ITU)

Şekil 3.1 Bazı haberleşme araçlarının 50 milyon kullanıcıya ulaşması için geçen süre

Kaynak: ITU International Telecommunications Union (ITU), 1999, Challenges to the Network: Internet for Development Geneva, p.11

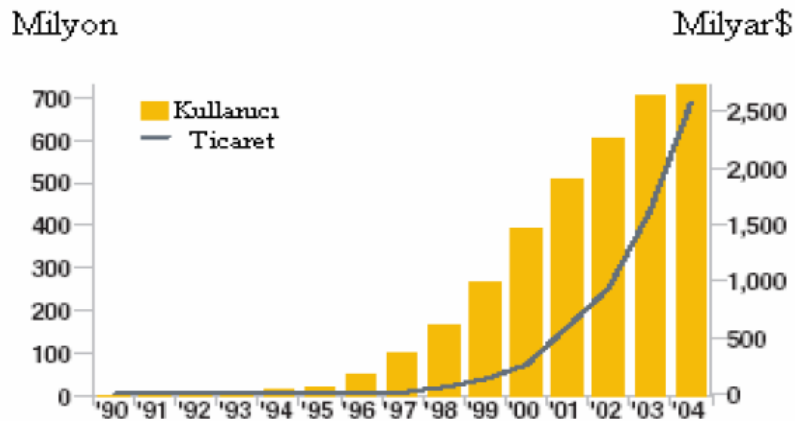
Küresel e-ticaret hacmi hakkında çeşitli tahminler bulunmaktadır. 2003 yılı için bu tahminler 1.4 Milyar \$ ile 3.9 Milyar \$ arasındadır. Firma –tüketici arası e-ticarette (B2C), resmi rakamlara göre ABD’de 2002 yılı için 43.5 Milyar \$ (US Bureau of the Census), AB

için 30 Milyar \$ (Forrester Research), Doğu Avrupa'da 400 Milyon \$ (IDC 2003), Asya Pasifik'te 26 Milyar \$ (eMarketer 2002) ki bu yaklaşık olarak firma-tüketici arası ticaretin %10'na tekabül etmektedir. B2C Latin Amerika'da 4.5 Milyar \$ (E-consulting 2003), Afrika'da 70.6 Milyon \$ (Forrester Research 2003) olduğu açıklanmaktadır.

Küresel e-ticarette firma-firma arası (B2B) yapılan e-ticaret rakamları ise ABD'de 995 Milyar \$ (US Census Bureau 2003) ki bu rakam ülkedeki e-ticaretin %93.3'ne denk geliyor, AB'de bu rakam 520 Milyar \$ (Forrester Research 2003), bu rakamın AB'de 2004 yılında 995 Milyar Euro, 2006 yılında 2.219 Milyar Euro'ya ulaşması tahmin edilmektedir.

B2B e-ticaretin Orta ve Doğu Avrupa'da 4 Milyar \$ (IDC 2003), Asya Pasifik'te 2002'de 120, 2003 de 200 Milyar \$ olduğu, 2004 ise 300 Milyar \$ olacağı tahmin edilmektedir (eMarketer 2002). Latin Amerika'da B2B e-ticaret, 2002' de 6.5, 2003'de 12.5 Milyar \$ olduğu tahmin edilmekte (Econsulting 2003), Afrika'da bu rakam 2003 yılı için 900 Milyon \$ olarak açıklanmaktadır (Forrester Research).

Şekil 3.2 Dünya İnternet kullanıcı sayısı ve e-ticaret hacmi

Kaynak: IDC

Çizelge 3.1 Dünya geneli e-ticaret gelirleri ve tahminleri (milyar\$)

Şirket Adı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Bileşik Büyüme Hızı
Forrester			2.293,50	3.878,80	6.201,10	9.240,60	12.837,30	%53,81
IDC	354,90	615,30				4.600,00		%66,93
eMarketer	278,19	474,32	823,48	1.408,57	2.367,47			%70,80

Kaynak: eMarketer (2002a), Forrester (2001), IDC (2002a) ve UNCTAD hesaplamaları (United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2002, E-Commerce and Development report 2002, p. 3-7)

Çizelge 3.2 Dünya Bölgesel İnternet Kullanıcıları 2000-2002 (Bin)

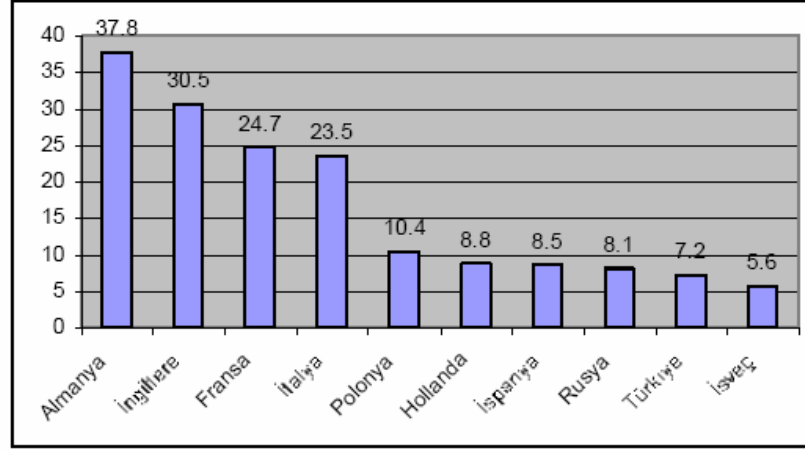
	2002	2001	2000	%değişiklik 2001-2002	%değişiklik 2000-2001
Afrika	7943	6510	4559	22.0	42.8
Asya	201079	150472	109257	33.6	37.7
Avrupa	166387	143915	110824	15.6	29.9
Latin Amerika&Karibiyen	35459	26163	17673	35.5	48.0
Kuzey Amerika	170200	156823	136971	8.5	14.5
Okyanusya	10500	9141	8248	14.9	10.8
Gelişme Yolundaki Ülkeler	189882	135717	93161	39.9	45.7
Gelişmiş Ülkeler	401686	357307	294371	12.4	21.4
Dünya	591567	493024	387531	20.0	27.2

Kaynak: ITU 2003 ve UNCTAD

Yaklaşık olarak 600 milyon civarında olan dünya internet kullanıcıları artışı, yıllık olarak %27.3 den %20 oranlarına gerilemiştir. İnternet nüfus artışı yalnızca Okyanusya'da %10.8 den %14.9 a çıkmıştır. Dünya internet kullanıcılarının %32'si gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır.

EMarketer tarafından gerçekleştirilen 'European Online' araştırması, Türkiye'nin henüz AB içinde olmamasına rağmen internet kullanıcı sayısı bakımından ilk on ülke arasında yer aldığını göstermektedir. Araştırmaya göre, Avrupa'daki internet pazarının yüzde 79'unu kapsayan bu on ülkenin toplam hacmi 165 milyon kullanıcıya denk gelmektedir. Genellikle Batı Avrupa ülkelerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmekte, AB üyesi olmayan Türkiye ve Rusya gibi ülkeler ilk on içerisinde yer alarak dikkat çekmektedirler. 7 milyonu aşkın internet kullanıcısıyla 9'uncu sıradan ilk 10'a girmeyi başaran Türkiye, internet pazarında önemli potansiyele sahip bir ülke olarak gösterilmektedir.

Şekil 3.3 Avrupa İnternet Pazarının ilk 10'u İnternet Kullanıcı Sayısı (Milyon Kişi)

Kaynak: eMarketer, Şubat 2004

E-ticarette e-posta çok önemli kolaylıklar getirmektedir. IDC'ye göre yalnızca ABD'de günlük gönderilen e-posta sayısı 2003 yılında 9 milyara ulaşmıştır.

Çizelge 3.3 Dünya e-posta mesajı;

Yıl	e-posta (günlük)	e-posta (yıllık)
1999	5 milyar	1,4 trilyon
2000	10 milyar	
2002	14,9 veya 30 milyar	4 trilyon
2006	60 milyar	

Kaynak: IDC, Channel one market overview

3.2.5. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Küresel Boyutu

BİT'in küresel yayılışına baktığımız zaman özellikle İnternet kullanıcıları sayısı ile cep telefonu abonelerinin sayısında çok büyük artışlar olduğu görülmektedir. Yaklaşık 6.2 milyarlık dünya nüfusunda her üç kişiden birinin cep telefonu abonesi olduğu, bu oranın 3 yıl önce 1/12 oranına tekabül ettiği görülmektedir. Yine aynı şekilde dünyada her on kişiden birisi internet kullanıcısı durumundadır, yine bu oranda 3 yıl önce 1/22 oranında olduğu görülmektedir.

1999 yılından 2002 yılına kadar üç yıllık periyotta cep telefonu abonelerinde çok büyük bir artış görülmüş ve üç yıllık periyotta 662 milyon ek cep telefonu abonesi, internet

kullanıcılarında da 329 milyonluk bir artış meydana gelmiştir. Diğer bir önemli gösterge kişisel bilgisayar sayısında meydana gelmiş, 3 yıl içinde 157 milyon adet kişisel bilgisayar sayısı artmıştır.

Televizyon da en yaygın iletişim araçlarından bir tanesi olarak, üç yıl içerisinde %13'lük, 202 milyon adetlik bir artış görülmektedir. 2002 yılına gelindiğinde artık her üç evden birinde TV alıcısı bulunmaktadır.

Çizelge 3.4 BİT'in Küresel Yayılışı 1999-2002

	1999 (Milyon)	2002 (Milyon)	1999-2002 Artış (Milyon)	1999-2002 Artış (%)
Nüfus	5,962	6,192	229	4
Hane halkı	1,484	1,552	68	5
İnternet Kullanıcıları (Tahmin)	276	605	329	119
Kişisel Bilgisayar	394	550	157	40
Sabit Telefon	906	1,098	192	21
Cep Telefonu Aboneleri	493	1,155	662	134
TV Alıcısı	1,573	1,775	202	13
Kablo TV Abonesi	288	359	71	25
Uydu Anteni	78	97	19	24

Kaynak: World Economic Forum, Global IT Report 2003-2004 p.24

Çizelge 3.5 En yüksek İnternet Penetrasyon oranları 2002

Ülke	Nüfusun %'si
İzlanda	61
Lichtenstein	58
İsveç	57
Kore Cumhuriyeti	55
Singapur	54
ABD	54
Hollanda	53
Finlandiya	51
Norveç	50
Yeni Zelanda	48

Kaynak: ITU, World Economic Forum

Çizelge 3.6 En yüksek Kişisel Bilgisayar oranları 2002

Ülke	Nüfusun %'si
ABD	62
Danimarka	58
İsveç	56
Kore Cumhuriyeti	56
İsviçre	54
Lüksemburg	51
Avustralya	51
Norveç	50
Singapur	50
Bermuda	49

Kaynak: ITU, World Economic Forum

Çizelge 3.7 En yüksek Cep Telefonu aboneliği 2002

Ülke	Nüfusun %'si
Tayvan	106
Lüksemburg	101
İsrail	95
Hong Kong	93
İtalya	93
İzlanda	89
İsveç	89
Çek Cumhuriyeti	85
Yunanistan	85
Finlandiya	85

Kaynak: ITU, World Economic Forum

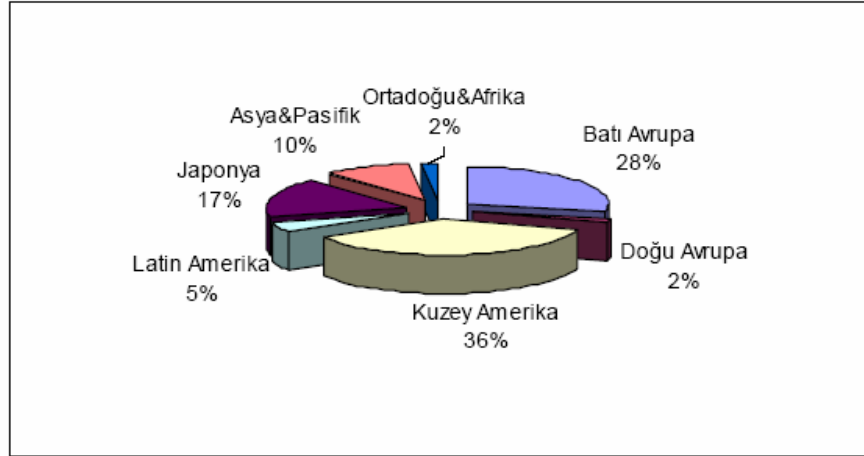
İnternet penetrasyonunda İzlanda'nın en yüksek orana sahip olduğu görülmekte, onu Lihtenstein, İsveç ve Kore Cumhuriyeti takip etmektedir.

Kişisel bilgisayarda ABD'nin liderliği görülmekte, onu Danimarka ve İsveç ile Kore Cumhuriyeti izlemektedir. Cep telefonu aboneliğinde Tayvan %106 ile önde olmakta, Lüksemburg ve İsrail onu izlemektedir

3.2.6. Dünya Bilgi ve Bilgisayar Teknolojileri Piyasası

2001 yılı verilerine göre Dünya bilgi ve bilgisayar teknolojileri piyasasının bölgelere göre değerlerine bakıldığında %66'sını Kuzey Amerika ve Batı Avrupa, %17'sini Japonya, %10'unu da Asya/Pasifik ülkeleri oluşturmaktadır.

Şekil 3.4 Dünya Bilgi ve Bilgisayar Teknolojileri Piyasası 2001

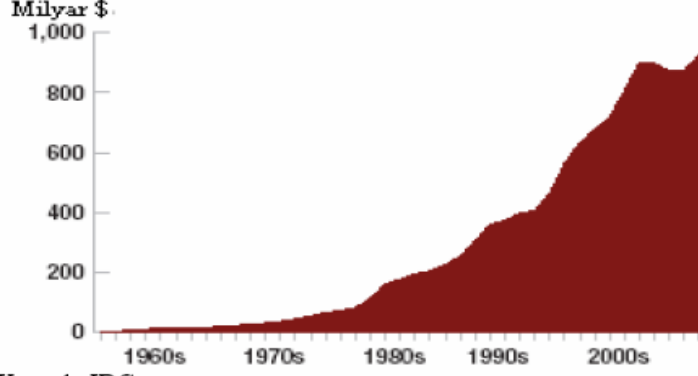

Kaynak: WITSA (The World Information Technology and Services Alliance), Digital Planet 2002

Dünya bilgi teknolojileri harcamaları özellikle son kırk yılda büyük bir ivme kazanmıştır. Ülkeler bir taraftan bilgi teknolojilerine büyük harcamalar yaparak bilgi toplumu olma yolunda önemli aşamalar kaydederken, diğer taraftan da Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki teknoloji harcamalarını artırıp, teknolojinin sunduğu olanaklarla verimlilik yolunda önemli gelişmeler kaydetmişlerdir.

Ülkelerin yaptığı bilgi teknolojileri (BT) harcamalarına baktığımız zaman, gelişmiş ülkelerin payının daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Bu yapılan harcama oranında, ekonominin çarpan etkisiyle büyük oranlarda ekonomik katma değer yaratılmaktadır.

Şekil 3.5 Dünya Bilgi Teknolojileri Harcamaları

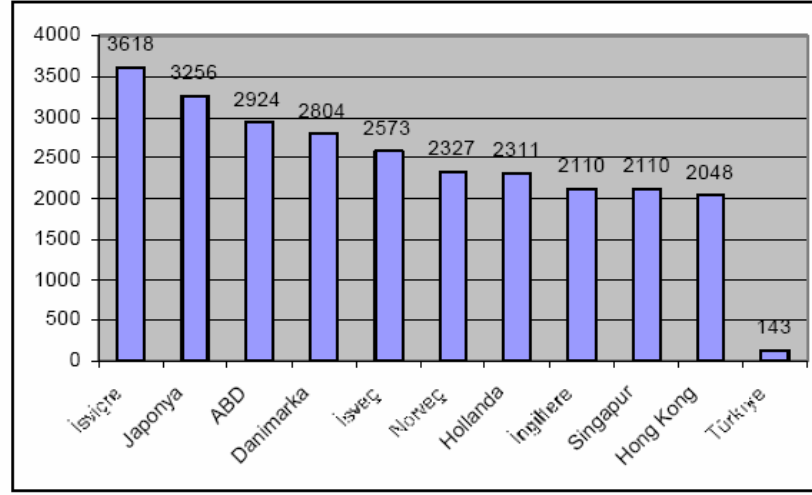
Çizelge 3.8 Ülkelerin Yıllık olarak BİT Harcamalarının GSMH'ye Oranı (1993-2001)

Ülke	%	Ülke	%	Ülke	%	Ülke	%
Yeni Zelanda	10.3	Kolombiya	7.0	Şili	5.5	Slovenya	3.7
İsveç	8.8	Fransa	6.9	Slovakya	5.5	Meksika	3.5
Avustralya	8.7	Çek Cumhuriyeti	6.8	Brezilya	5.4	Türkiye	3.3
İsviçre	8.4	İsrail	6.6	Portekiz	5.3	Bulgaristan	3.1
Singapur	8.3	Belçika	6.5	Vietnam	4.7	Filipinler	3.1
Birleşik Krallık (UK)	8.0	Finlandiya	6.4	İtalya	4.6	Tayland	3.1
ABD	7.8	Almanya	6.2	Tayvan	4.6	Rusya Federasyonu	2.9
Kanada	7.7	Macaristan	6.2	Yunanistan	4.4	Hindistan	2.7
Hollanda	7.5	Norveç	6.1	İspanya	4.2	Mısır	2.2
Danimarka	7.3	İrlanda	5.8	Venezuela	3.9	Endonezya	2.1
Hong Kong (Çin)	7.2	Kore Cumhuriyeti	5.8	Arjantin	3.7	Körfez Ülkeleri	1.8
Japonya	7.1	Malezya	5.8	Çin	3.7	Romanya	1.5
Güney Afrika	7.1	Avusturya	5.6	Polonya	3.7		

Kaynak: Pohjola 2003 Pohjola M (2003). The adoption and diffusion of ICT across countries: Patterns and determinants. In: The New Economy Handbook. Academic Press.

2001 yılında kişi başına bilgi ve bilgisayar teknolojileri harcamalarında Dünya ortalaması 395,3 \$'dır. Harcamada önde gelen ülkeler, İsviçre 3618 \$, Japonya 3256 \$, ABD 2924 \$, Danimarka 2804 \$ iken, ülkemizde yalnızca 143 \$ ile dünya ortalamasının çok altındadır.

Şekil 3.6 Kişi Başına Bilgi ve Bilgisayar Teknolojileri Harcamalarında İlk 10 Ülke ve Türkiye, 2001 (Dolar)

Kaynak: WITSA (The World Information Technology and Services Alliance), Digital Planet 2002

Çizelge 3.9 BİT Yayılışında Potansiyel Pazarlar, 2002

Nüfus (milyon)	Ülke	İnternet Kullanmayan Nüfus (milyon)	Bilgisayarı olmayan nüfus (milyon)	Sabit telefonu olmayan nüfus (milyon)	Cep telefonu olmayan nüfus (milyon)	TV alıcısı olmayan nüfus (milyon)	Kablo TV aboneleri olmayan nüfus (milyon)
1,285	Çin	1,225	1,260	1,070	1,078	875	1,188
1,042	Hindistan	1,025	1,036	1,000	1,029	957	1,002
288	ABD	133	110	98	148	21	215
212	Endonezya	204	210	204	200	180	212
174	Brezilya	160	161	135	139	114	172
149	Pakistan	147	148	145	148	127	149
147	Rusya Fed.	141	134	111	129	68	135

Kaynak: ITU, World Telecommunication Indicators

Çizelge 3.9'da görüldüğü gibi BİT'de dünyanın en büyük 7 ülkesinin değerleri alınmış ve bu ülkelerin çok önemli pazarlar olduğu gerçeği rakamlarla gösterilmiştir.

Nüfuslarına göre dünyanın en büyük ülkesi olan Çin'de internet kullanmayan 1 milyar 225 milyon insan, bilgisayarını olmayan 1 milyar 260 milyon insanın olması ve diğer parametrelere baktığımız zamanda milyarlık rakamlarla ifade edilen çok büyük bir potansiyel pazarın olduğu gözlenmektedir.

Hindistan, ABD, Endonezya gibi dünyanın en kalabalık diğer ülkelerinde halen nüfusun büyük çoğunluğunun BİT araçlarına sahipliklerinin düşük düzeyde

kalması, bu ülkelerin pazar potansiyelleri hakkında bilgi vermektedir.” ((çevrimiçi) <http://www.igeme.gov.tr/tur/haber/uzmantez/bilgicagi.pdf>, (14.09.2006)

3.3. YENİ EKONOMİNİN DÜNYA VE TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Son yirmi yılda hızla gelişen Bilgi İletişim Teknolojileri ekonomide temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda internet yeni ekonominin en temel bileşenidir. İnternet üzerinden yapılan e-ticaret hacmi hızla artmaktadır. OECD'nin e-ticaret tahmin raporları 2002-2003 yıllarında e-ticaret cirosunun 1 trilyon doları aşacağı yönündedir. (Yahyagil,(2001),s.19/64-65).

Gelişmiş ülkelerde, e-ticaretin GSYİH'ya katkısının yüzde 1.2, enflasyon düşüşüne katkısının ise yüzde %0,5-0,8 arasında olacağı öngörülmektedir. (<http://members.lycos.co.uk>(14,28.09.2004)).

Bilgisayar ve internet kullanımı sağlam ve güvenilir bir alt yapı gerektirir. Gelişmiş ülkelerin bu konuya verdikleri önem bilinmektedir. 2000 yılı mart ayı verilerine göre ABD'de milyon kişi başına 17.044 adet güvenli sunucu düşerken, bunu milyon kişi başına 55 adet güvenli sunucu ile İngiltere, milyon kişi başına 48 adet güvenli sunucu ile İrlanda izlemektedir. (Yahyagil,(2001),s.12-13, (Tablo 1))

Sonuç olarak, internetin toplam arz ve toplam talep üzerinde etkili olduğu ve büyümeyi uyararak ekonomiyi istikrarlı büyüme trendine yönlendirmekte olduğu söylenebilir. (Zikreden Soyak,(2004))

“Dünyada son 10 yıl içinde A.B.D. ve Güney Kore örneklerinin dışında, İrlanda ve Hindistan'ın nereden nereye geldiği gözler önündedir. Birbirinden çok farklı bölgeler ve ekonomik koşullara rağmen, küresel pazarlarda rekabet üstünlüğünü sağlayabilmek için yeni ekonomiye ağırlık verme noktasında bu iki ülkenin benzer stratejilere yöneldikleri görülmektedir. Oysa, Türkiye için yeni ekonomi ve buna bağlı internet ekonomisinin geliştirilmesi olgusunun bu ülkelere göre nisbeten yeni olduğu, pazarda firma sayısının ve

maliyetlerinin görece olarak yüksek olması nedeniyle yeterince yaygınlaşamadığı görülmektedir. Bu nedenle de, Türkiye'de e-ticaret ve diğer e-etkinlikler yeterince gelişmemektedir. Türkiye'deki bilgisayar kullanıcılarının çok düşük bir kısmının internet kullanması da (%30'u) bunun bir göstergesidir. Diğer taraftan nüfusun ancak yüzde 6'sının internete bağlandığı düşünülürse, Türkiye'nin yeni ekonomi koşullarına ne düzeyde uyum sağlayabildiğini göstermektedir. Ancak bu demek değildir ki, Türkiye'de bu alanda gelişme düşük düzeydedir. Aksine, yüksek düzeydedir. Örneğin, internet kullanıcı sayısı 1998 yılında 293 bin kişi iken, 1999 yılında 580.000 kişi, 2000 yılında 1.250.000 kişi, 2001 yılında 1.900.000 kişi, 2002 yılında ise (tahminen) 2.660.000 kişi olacağı öngörülmektedir. 2000(2000) yılı nüfusuna göre Türkiye'de yüzde 0.02, 2002 yılında ise yüzde 4 dolayındadır. (Yalçın; Demircioğlu, (2002), s.113, (Şekil 1)). Oysa Hindistan'da internet kullanıcı sayısı 2004 yılında 50.000.000 kişi olacağı öngörülmektedir. ([http://turk.internet.com](http://turk.internet.com;); (28.09.2004)). Hindistan'ın toplam nüfusu 1 milyar olup, (<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/hindistan.htm>) buna göre internet kullanıcılarının nüfusa oranı yüzde 5'dir. Hindistan'da Bangalore, Mumbai, New Deelhi gibi şehirler kısa bir süre öncesine kadar basit bir şehir ismi iken, e-economy'nin desteğinde çokuluslu işletmelerin çağrı merkezleri, fabrikaları ve yazılım geliştirme laboratuvarları kurdukları yerler ve cazibe merkezleri haline gelmişlerdir (<http://turk.internet.com/haber>, (28.09.2004)). Bu veriler göstermektedir ki, Hindistan'a göre Türkiye'de internet kullanım düzeyinin nüfusa oranı düşük olduğu söylenebilir. Yıllar itibarıyla Türkiye'de internet kullanımının artışı yüksek düzeylidir. Ancak bu düzey diğer ülkeler itibarıyla ise düşük bir düzeyi ifade etmektedir. E-ticaret müşterisinin internet kullanıcılarına oranı ise 1996 yılında yüzde 24 iken, 1997'de yüzde 17, 1998'de yüzde 22, 1999'da yüzde 24, 2000'de yüzde 28, 2001'de yüzde 30, 2002'de yüzde 34, 2003'de ise yüzde 38 olacağı öngörülmektedir (Yalçın; Demircioğlu, (2002), s.113, (Şekil 2)). Burada görülen odur ki, dünya ortalaması bir yana, doğrudan doğruya Türkiye ölçeğinde yıllar itibarıyla artış düzeyi internet kullanımına göre e-ticaret oranı düşük düzeylerde dir. Türkiye bilişim yaygınlığı açısından Unctad verilerine göre 171 ülke içerisinde 72. sırada yer almakta olup, Türkiye'de bilişim harcamalarının GSMH'ya oranı yüzde 3.6 gibi düşük bir orana sahiptir. Oysa bu oran A.B.'ye son üye olan ve de 2004 yılı başında aday durumunda olan ülkelerin ortalaması ise yüzde 59 düzeyindedir (www.untac.org; www.ab.infoturk.net; www.ceteris.paribus.com, (14-15.09.2004)). Özellikle kamu bütçesinin borç yapısının bir sonucu da olan bu yapı Türkiye'nin Avrupa Birliği bağlamında bir dijital bölünme/farklılaşma içinde olduğunu göstermektedir. Burada özellikle bütçede milli eğitime

tahsis edilen kaynakların yetersizliği önemli bir belirleyici olmak durumundadır.(çevrimiçi(<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/04-02.pdf>, (04.09.2006)).

3.4. KÜRESELLEŞME AÇISINDAN ORTAYA ÇIKAN SONUÇLAR

Son yirmi yılda yaşanan teknolojik gelişmeler dünyayı küçülterek, toplumları birbirine yakınlaştırmakta ve toplumları ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel alanlarda hızlı bir dönüşüme zorlamaktadır.

Bilgi toplumuna geçildikten ve iletişim teknolojilerinin özellikle internetin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasından sonra, yaşama biçiminden ekonomik anlayışa kadar birçok şey web ortamına taşınmıştır. Daha iyi rekabet edebilme, yeni ve çeşitli ürünler yaratma, müşteri memnuniyetini artırma ve ölçme, daha fazla insana ulaşma yönünde internet yeni fırsatlar doğurmaktadır. İnternetin yaygınlığı ve kullanımdaki kolaylığı nedeniyle küreselleşme hızlanmaktadır.

Bugünün gelişmiş ülkeleri, uluslararası bilişim ve iletişim sistemleri sayesinde, küresel işletme faktörlerini, küresel sistem yönetimini etkilemekte, yeni örgütlenme modelleri ile sistemin yapısını değiştirerek üstünlük kurmakta ve bunu gelişme stratejisi olarak uygulamaktadırlar.

Hayatın hemen her alanında kullanılmaya başlanan bilgi ve iletişim teknolojileri günümüzün “olmazsa olmaz” koşullarındandır. Güncel özel yaşamımızdan iş yaşamımıza, bakkal’dan manava, hastaneden bankaya kadar hemen her şeyin e-haline geldiği bir çağda gelişmişlik bilişim teknolojisiyle ölçülmektedir.

Bilgisayar ve internet kullanımıyla küreselleşme hızlanmış ve yapısal dönüşümler artmaya başlamıştır. E-ticaret’in devreye girmesiyle dünya ticaret hacmi artmış, bilişim teknolojilerini üreten ve sanayide kullanan ülkelerle diğerleri arasındaki fark açılmıştır.

Bilişim teknolojilerinin bütün ülkelere eşit şekilde yansımaması, dil, kültür vb. diğer farklılıklar birçok zorluk yaşanmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkeler bilim ve teknoloji politikalarına daha fazla kaynak ayırmakta bu da üretimden tüketime kadar bütün aşamalarda kaliteyi ve hızı artırmaktadır.

AGÜ'ler ve GOÜ'lerde internete bağlanmadaki alt yapı yetersizliği üretimden pazarlamaya kadar birçok alanda rekabette eşitsizlik yaratmakta, ulusal kanunlar ve politikalar gelişmeye engel olabilmektedir. Ulusal organizasyon, dil ve kültür farklılıkları uluslararası ticarete değişik sorunlara yol açmaktadır.

Bütün olumsuzluklara rağmen bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, değiştirip dönüştürme özelliği ile yeni politikalar ve örgütlenme modelleri yaratmaktadır. Bilişim teknolojilerinin yarattığı dönüşümlerin başında sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş gelmektedir. İkincisi ise uluslararası bilgi sistemleri sayesinde küreselleşmenin hızlanması ve yaygınlaşmasıdır. Geleneksel üretim anlayışını değiştirerek bilgiye ve bilişim teknolojilerine dayanan küreselleşme mantığı bütün dünyayı egemen güçlerin pazarı haline getirmektedir.

Yeni küresel dünya düzeni, pek çok ulusal kuruluşu, endüstriyi ve ekonomiyi silip süpürecektir. Pek çok işletmenin yerini ulusal sınırlar çerçevesinde üstünlük kazanan organizasyonlar olacaktır. Yöneticilerin yeni bir küresel bakışa, küresel ölçekte işletmeyi yönetebilmek için karar destek sistemlerine ihtiyaçları olacaktır (Laudon,2002:500).

Tablo.7. Sanayi Ekonomisinin Bilgi Ekonomisine Dönüşümünün Sonuçları

Küresel ekonomiye Dönüşüm Sonuçları	Yerel ve ulusal işletmelerin azalması Küresel rekabet ve küresel işletme yöntemi Küresel dağıtım sistemi İleri üretim, ulaşım ve iletişim teknolojisi Sermayenin küreselleşmesi Bankaların küreselleşmesi
	Eğitimin küreselleşmesi Hukukun küreselleşmesi Tüketimin küreselleşmesi Turizmin küreselleşmesi Çalışmanın koşullarının küreselleşmesi
Bilgi Ekonomisine Dönüşüm sonuçları	Bilgi ekonomisine dönüşüm sonuçları Bilgi yoğun yeni mal ve hizmet üretimi Bütünleşik bilgi sisteminin kurulması Zaman yönetimi Kısalan ürün yaşamı Karmaşık çevre içerisinde bilgi üretimi

Kaynak: Yönetim Bilgi Sistemi, Anadolu Üniversitesi Yayını.y.n:1471.

19.yüzyılda yaşanan teknolojik icatları kullanarak uluslar arası ticarete etkin rol oynayan dönemin çok uluslu şirketleri, bilgi ve teknolojinin yayılmasına yol açmışlardır. Bugünün çok uluslu şirketleri de bilişimde yaşanan olağanüstü devrimlerle, dünyayı saran network ağlarıyla ticareti küreselleştirmeye devam etmektedirler. Teknolojik küreselleşmenin yaşandığı günümüzde ülkeler arası iletişim artmış ve büyüme performansları birbirine yakınsamıştır. Teknolojinin yararları bütün ülkelere aynı oranda yansımamakta ve bazı sorunlara yol açmaktadır.1960'lı yıllarda teknolojinin büyüme üzerindeki etkileri tartışılırken, bugün bilim ve teknolojinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri iktisat literatüründe yerini almış durumdadır.

İktisadi büyüme, bilgi birikimine dayalı teknolojik ilerleme ile gerçekleşir, teknolojik ilerleme olmazsa; sermaye birikimi, verimlilik, dolayısıyla kişisel refah azalır, çünkü her yeni teknoloji dünyada sektörleri dönüştürmekte, verimliliği artırıp milyonlarca insana istihdam sağlamaktadır.

Bilişim toplumlarında ekonomik yapı, mal üretimi yerine hizmetler sektörüne kaymıştır. Zihin gücünün yerini bilişim teknolojilerinin almaya başlamasıyla, mavi yakalı işgücü yerine beyaz yakalı işgücü öne çıkmıştır.

SONUÇ

İnsanlığın var oluşundan bu yana yaşadığı dönüşümlere bakıldığında dönemler itibariyle küreselleşmeler yaşandığı, yeryüzünde eşitsizliklerin hep var olduğu ve kürselleşmenin ulaştığı bugünkü aşamada da merkez ve çevre ülkeler arasındaki farkın hep korunduğu söylenebilir. Teknolojik gelişmeler önde gidenleri yakalamak için bir fırsat olsa bile gelişmekte olan ülkeler sanayileştiğinde, gelişmiş ülkeler daha ileri bir teknolojik aşamaya geçmektedirler. Bu nedenle bilim ve teknolojik gücü yaratan ve elinde tutanlar aradaki farkı hep korumaktadırlar. Bu nedenle bilgi ve bilişim toplumu olma yolunda ancak ulusal politikalara öncelik vererek aradaki fark bir an önce kapatılabilir.

Denilebilir ki, Sanayi Devrimini yaşayıp, bilgi toplumuna geçen ülkeler daha çabuk sermaye biriktirmişler, olası ekonomik, siyasi, sosyal ve diğer kırılmalara karşı geleceği güvence altına almak için küresel politikalarını dünya çapında uygulamaya koymuşlardır. Bu ülkeler, sermaye birikimi için her türlü ulusal çıkardan vazgeçiren politikalar haline getirilen küreselleşmeyi, dünyayı saran network ağları, hızlı bilgisayar ve iletişim teknolojileri, bilgi toplumunu yakalamış eğitilmiş insan ve kurumlarıyla uygulamışlar ve egemenliklerini dikta etmek için askeri güçlerini de bilişim teknolojileriyle donatmışlardır.

Başka bir ifadeyle küreselleşme, gelişmiş ülkelerin sermaye birikimini tamamlayıp kendi kalkınma sorunlarını çözdükten sonra dünyayı kendi kurallarına uygun piyasa ekonomisine zorlamalarıdır.

Uygarlık tarihinin evrimsel sürecinde eşitsizlikler hep var olmuşsa da gelinen nokta göstermektedir ki; zayıfla güçlüyü ayıran şey örgütlenme modellerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu noktadan bakıldığında dünyayı network ağlarıyla ören ve ekonomiyi bilişim teknolojileriyle örgütleyen bir modelle karşı karşıyayız.

Tekerleğin icadıyla başlayan teknolojik gelişme süreci Sanayi Devrimi ile hız kazanmış, bilgi toplumundan bilişim toplumuna geçilmiştir. Bilgi ve İletişim

Teknolojilerinin (BİT) hayatın her alanında kullanımı ve kolaylığı bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Baş döndürücü bir hızla gelişen ve nereye gideceği henüz kestirilemeyen bilişim teknolojisinin küreselleşmeyi hızlandırdığı kabul edilen bir gerçektir. Dünyayı ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi olarak tek bir pazar haline getirmeye çalışan küreselleşme olgusunda, başta rekabet olmak üzere, ülkeler ve bölgeler arası çok sayıda çıkar çatışması söz konusudur. Bu anlamda ulusal çıkarların korunup savunulabilmesi için gerekli bilgi ve teknolojik donanımına sahip olmanın gereği olan Ar-Ge ve eğitim politikalarına yeterli kaynak ayırarak, verimlilik, büyüme, yatırım, istihdam, dış ticaret konularında performans artırılarak küresel piyasalarla rekabet edebilir ve kişisel refah artırılabilir.

21.yüzyıla damgasını vuran en önemli olgulardan biri olan internet sayesinde günümüzde bilgi ve haberleşme araçlarına erişim hızlanmıştır. İnternet kullanıcılarının sayısı ve buna bağlı olarak e-ticaret hacmi her geçen gün hızla artmaktadır (Şekil.3.2). İnternet sayesinde bir günde dünyada dolaşan elektronik posta(e-posta) sayısı 60 milyardır (Çizelge3.3). İnternet kullanıcılarının sayısı arttıkça bu rakam giderek yükselecektir. Bu devasa kullanıcı kitlesinin aşağıdan yukarıya doğru örgütlenmesiyle dünyada açlık, yoksulluk, savaş, barış, çevre, eğitim, sağlık, adalet gibi birçok alanda mücadele edilebilir ve dünya kaynaklarının daha adil dağılımı sağlanarak küreselleşme gerçek amacına ulaşabilir.

Oysa bugünkü mevcut yapısı ve işleyiş biçimiyle, küreselleşmenin yukarıda vurguladığımız hedef ve koşullardan uzak olduğu, gelişmiş egemen ekonomilerin çıkarına, güçsüzlerin ise aleyhine sonuçlar doğurduğu açıkça görülmektedir

Bilişim devrimi ile köklü dönüşümlerin yaşandığı bir çağdayız. Gelişmiş ülkeleri yakalama fırsatını bilişim politikalarına sahip uluslar gerçekleştirebilir. Ancak yeterli bilgi ve teknolojik donanımına sahip ülkeler, kaynaklarını optimum kullanarak, riskleri ve krizleri sağlıklı yöneterek toplumu daha iyiye doğru değiştirip dönüştürebilirler. Bu çağdaşlığın da bir gereğidir. Bunun için yapılacak şey, gelişmiş ülkelerin bu konuda uyguladıkları politikaları incelemek ve sonuçlarını dikkate

almaktan geçmektedir. Özetle, bilişim alanında çalışan insanlarımızın değerlerine sahip çıkılarak, elde edilen birikimlerin sanayiye aktarılmasıyla iktisadi alanda katma değer yaratılabilir.

Günümüzde uluslararası ekonomi piyasasında rekabet edebilmenin yolu teknolojik yeniliğe önem vermekten geçmektedir. Hedef, uygar bir dünyada onurlu bir şekilde yerini almaksa, bunun yolu bilim ve teknoloji politikaları üretmekten ve uygulamaktan geçecektir. Sanayi ve aydınlanma dönemini kaçıran ülkeler için bu bir zorunluluktur. Aksi takdirde ikinci bir fırsat kaçırılmakla kalınmayıp gelişmiş ülkelerin politikalarına bağımlı olmaktan kurtulmak mümkün olmayabilir.

Sonuç olarak küreselleşme, dünya kaynaklarını yeryüzündeki tüm insanlara hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit ve adil biçimde dağıtmayı sağlayacak bir örgütlenme modeli yaratıldığı ölçüde gerçek amacına ulaşabilir. Ancak bu durumda bilişim teknolojisi e-insan, e-dünya modelinin yaratılmasında temel bir faktör olmaya devam edebilir.

KAYNAKÇA

AGGARWAL, Raj; “Technology Transfer and economic Growth: A Historical Perspective on Current Developments”, Tamir Agmon & M. Ann Von Glinow (der), **Technology Transfer in International Business**, New York: Oxford University, 1991

AKIN, H. Bahadır; “2000 Yılına Doğru Bilgi Toplumu Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Bilgi Ekonomisinin Özellikleri”, **Verimlilik Dergisi** , 1999/I

AKTAN, Coşkun Can; **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara:Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002

ALPAR, Cem, **Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Turhan Kitabevi, Ankara,1980

BALOĞLU, Burhan; **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi**, İstanbul, Der Yay, 1997

BALKANLI, Ali O.; **Türkiye’de Ekonomik Gelişme ve Kriz**, Filiz Yay., İstanbul,2002

BALKANLI, Ali O.; **Küresel Ekonomi Koşullarında Türkiye’nin Dışa Açılması ve Gelişme Sorunu**, Filiz Yay., İstanbul,2004

BARNET, Richard J. ve Cavanagh, John; **Küresel Düşler**, Sabah Yay., İstanbul, 1994

BAUMAN, Zygmunt; **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, Ayrıntı Yayınları, 1999

BAYRAÇ, H. Naci;**Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi, Türkiye’deki Gelişimi ve Eskişehir Uygulaması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1999

BENNET Roger, **Management,The M&E Handbook Series**, London,1994

BENSGHİR, Türksel Kaya; **Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay.No:274, Ankara, 1996

BOZKURT ,Veysel; **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000

BUHARİN, Nikolay; **Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi**, Bağlam Yayınları, 2005

CANATAN, Kazım; **Teknoloji Transferi Kanalları, Gelişmekte olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri**, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1975

CHEN, Edward K. Y.; “Introduction”, Edward K. Y. Chen & John H. Dunning (der), **Transnational Corporations and Technology Transfer to Developing Countries**, London, New York: Routledge, 1994

CEYHUN Yurdakul, ÇAĞLAYAN, M.Ufuk; **Bilgi Teknolojileri Türkiye İçin Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1997

CECCHETTI, S.; “The New Economy and The Challenges For Macroeconomic Policy”, **Working Paper Series 8935**, 2002

COŞKUN, İsmail; **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul, Der Yayınları, 1997

DAĞ, İhsan ; “Bilişim Toplumunun Klinik Psikolojideki Etkileri”, **Bilişim Toplumuna Girerken Psikolojide, Sosyolojide Ve Hukukta Etkiler Sempozyumu**, Ankara,23-24 Mart 2001, T.B.D.yayınları no:14

DAHLMAN, C.; **Impact of Technological Change on Industrial Prospects for LDCs**, The World Bank, Ind, Ser. Paper No 12, 1989

DEMİR, İbrahim; **Teknolojik Gelişme ve Türkiye'nin Teknolojik Meseleleri**, Ankara: DPT, Sosyal Planlama Başkanlığı, 1986

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, **Bilim-Araştırma-Teknoloji Ana Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT, 1988

DUNNING, John H. ; “Towards a Taxonomy of Technology Transfer and Possible Impacts on OECD Countries”, OECD (der), North/South Technology Transfer: The Adjustments Ahead, Paris: OECD, 1982

DUNNING, John H.; **The Globalization of Business**, London, New York: Routledge, 1992

EKİN Nusret, **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul,1999

FREEMAN, Chris, SOETE Luc; **The Economics of Industrial Innovation**, Third edition, Creative Print and Desisn Wales, 1997

FREEMAN, Chris, SOETE Luc; **Yenilik İktisadı**, 2. Basım, Tübitak, Ankara, 2003

GIBSON, David V.; Frederick WILLIAMS & Kathy WOHLERT, “The State of the Field: A Bibliographic View of Technology Transfer”, Frederick WILLIAMS & , David V. GIBSON (der), **Technology Transfer: A Communication Perspective**, Newbury Park; CA: Sage, 1990

GIDDENS, Antonyh: **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. Osman Akınbay, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000

GOULET, Denis; **The Uncertain Promise: Value Conflicts in Technology Transfer**. New York: New Horizons, 1989

GÜRAN, Tevfik; **İktisat Tarihi**, Acar Matbaacılık Yayıncılık Hizmetleri Ambalaj Sanayi ve Tic. A.Ş, İstanbul, 1995

HARDT, Michael-NEGRI, Antonio: **İmparatorluk**, 2. baskı, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, 2001

HELLER Robert; **The Naked Manager For The Nineties**, Warner Books, London,1996

HIRST , P. , & THOMPSON, G. ; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitabevi, Ankara, 1998

H.McNEİL, William; **Dünya Tarihi**, Çev:Alaeddin Şenel, Verso-İmge, Ankara, 1989

HUBERMAN, Leo ; **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Dost Yayınları, Ankara, 1974

HOWELLS, Jeremy & Jonathan MICHIE ; **Technology, Innovation and Competitiveness**, Cheltenham, UK, Lyme, US: Edward Elgar, 1997

İTO, Yoichi; **The Johoka Shakai Approach to Study of Communication in Japan, Mass Communication Review Yearbook**, ed. Cleveland Wilhoit and Harold de block, California: Sage Publication, 1981

KARLUK, Rıdvan; “Çok Uluslu Şirketler Üzerine Bir İnceleme”, İnan Özalp (der), **Uluslararası İşletmecilik: Seçme Yazılar I**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1986

KARLUK, Rıdvan; **Uluslararası Ekonomi**, Beta Yay., İstanbul. 1998

KAYRA, Cahit.; **Dış Finansman Teknikleri**, İstanbul Üniv., İktisat Fakültesi, Maliye Enst.Yay. No:46, İstanbul,1970

KAZGAN, Gülten; **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2005

KEYDER, Çağlar;(çevrimiçi),http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_caglarkeyder.html, 15.09.2005

KEYMAN, E. Fuat; **Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri**, Düşünen Siyaset, Esin Sanat ve Felsefe Yayıncılık, Sayı:2, Mart 1999.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut; **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1998**, Cilt 53, No.1-4, s.2007-230

LAUDON, K.Laudon ; **Managment Information Systems**, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 2002

MAİLLET, Jean: İktisadi Olayların Evrimi, Çev: Ertuğrul Tokdemir, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983

MEARES, C.A., John F. Sargent; **The Digital Work Force: Building Infotech Skills at the Speed of Innovation** Carol Ann Meares, John F. SARGENT, Jr. US Department of Commerce, **Technology Administration Office of Technology Policy**, 1999

MONK, Peter; **Technological Change in the Information Economy**, London:Pinter Publishers, 1989

NAİSBİTT , John; **Global Paradoks**, Sabah Yay., İstanbul,1994

OECD, **The Knowledge Based Economy**, Paris, France., Paris., 1996a

OECD, **Science Technology Industry Towards A Global Information Society**, Paris., 1997a

OECD, **Technology, Productivity and Job Creation, The OECD JOBS STRATEGY**, Paris, 1998c

OECD, **Human Resources in Science and Technology: Main Policy Challenges and Results from the Work of the TIP on Sand T Labour Markets**, OECD, Paris, 1999a

OECD, **Measuring the ICT Sektor, Information Society**, OECD, Paris., 2001a

OECD, **ICT and Economic Growth**, 2003

ÖLMEZOĞULLARI, Nalan; **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003

PAMUK , Şevket; **Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi**, 2007,sayı:1040

PLAT D. and F. C. Lee, “ Productivity Growth in ICT-Producing and ICT-Using Industries: A Source of Growth Differentials in the OECD?”, **Organization for Economic Co-Operation Development (STI Working Papers 2001/4)**, 2001

PLOSSER, C. I.; “Does the New Economy Call For a New Monetary Policy”, **Cato Journal**, Vol.21, No.2, 2001

POLANYİ, Karl; **Büyük Dönüşüm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

POWELL, Thomas C.,A Dent-Micallef,; “Information Technology As Competitive Advantage:The Role Of Human Business and Technology Resources” **Strategic Management Journal**, Vol.18:5, 1997

SAYGILI, Ş.; **Türkiye Ekonomisinde Teknolojik Dönüşüm** Yayınlanmamış Çalışma, 2001

SCHREYER, P. ; “The Contribution of Information and Communication Technology to Out put Growth: A Study of the G-7 Countries”, OECD, **STI Working Paper 2000/2**, 2000

SENN James A.; **Information Technology In Business**,Prentice Hall Int, New Jersey, 1995

SEYİDOĞLU, Halil ; **Uluslararası İktisat, İstanbul**, Güzem Yayınları, 1990

SİNGH, A., “Global Economic Changes, Skills and International, Competitiveness”, **International Labour Review**, Vol.133, 1994, No.2., 1994

SOYAK, Münevver ; **Yeni Ekonomi ve Yansımaları**, Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl:41,Sayı:484, Temmuz 2004

SÖNMEZ, Sinan; **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Yayınevi, 2005 Ankara

SÖYLEMEZ, Alev; **Yeni Ekonomi**, Boyut Kitapları, Ankara, 2001

STİGLİTZ, Jozeph E. ; **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Plan B Yay., İstanbul, 2002

TALAS, Cahit; **Ekonomik Sistemler**, Ankara: Sorun Yayınları, 1976

TOFFLER, Alvin: **3. Dalga**, çev: Ali Seden, İstanbul, Altın KitaplarYayınevi, 1981

YAHYAGİL, Mehmet; **KOBİ'lerde Bilgisayar Teknolojileri Uygulamaları**, İTO Yay No:2001-26, İstanbul, 2001

YALÇIN, Azmi ve DEMİRCİOĞLU, Mert ; **Bir İletişim Aracı Olarak İnternet Siteleri**, Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi, Cilt:XXI,Sayı:1, 2002.

YERĞİN, Daniel ; **Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, İş Bankası Yay, İstanbul, 2003

YILDIRIM, Cemal; **Bilim Felsefesi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002

YILDIZOĞLU,Ergin;(çevrimiçi)http://www.uzaklar.net/html/gelecege_donus-e_yildizoglu.html, 04.10.2005

Yönetim Bilgi Sistemi, Anadolu Üniversitesi Yayını.y.n:1471.

eMarketer, Şubat 2004

eMarketer (2002a), Forrester (2001), IDC (2002a) ve UNCTAD hesaplamaları (United Nations Conference on Trade and Development

(UNCTAD), 2002, **E-Commerce and Development report 2002**, p. 3-7)

IDC, **Channel one market overview**

ITU 2003 ve UNCTAD

ITU, World Economic Forum

ITU International Telecommunications Union (ITU), 1999, **Challenges to the Network: Internet for Development Geneva, p.11**

ITU, World Telecommunication Indicators

POHJOLA, M.; **The adoption and diffusion of ICT across countries: Patterns and determinants**. In: The New Economy Handbook. Academic Pres, 2003

World Economic Forum, **Global IT Report 2003-2004 p.24**

WITSA (The World Information Technology and Services Alliance),
Digital Planet 2002

İnternet Kaynakları

(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=148,
01.09.2006

çevrimiçi) http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_caglarkeyder.html, 15.09.2005

(çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, 18.09.2005

(çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, 18.09.2005

(çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, 20.09.2005

(çevrimiçi) <http://www.turkab.net>, 22.09.2005

(çevrimiçi) http://www.uzaklar.net/html/gelecege_donus-e_yildizoglu.html,
04.08.2006

Berksoy Taner,(Çevrimiçi) www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_tanerberksot.htm,
(15.01.2006)).

(çevrimiçi) www.infoturkish.com/index.php/Sanayi_Devrimi,15.02.2007

(çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek02.pdf>, 16.04.2006

(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=195,
18.04.2006

(çevrimiçi)

www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/B%20ve%20Turkiyede%20Gelir%20Esitsizligi.pdf
f, 14.03.2006

(çevrimiçi) <http://kazgan.bilgi.edu.tr/main.asp?p=makaleler>, 15.03.2006

(çevrimiçi) http://www.batitrakya-atilim.com/html/ellen_meiksins_wood-i-.html,
16.03.2006

(çevrimiçi) http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_gultenkazgan.html,
18.03.2006

(çevrimiçi) http://www.geocities.com/ceteris_tr3/s_yilmaz.doc, 22.02.2007

(çevrimiçi) <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BAYRAC-ENERGY.pdf>, 22.03.2006

(çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi9/japonya.htm>,
24.03.2006

(çevrimiçi) http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_gultenkazgan.html,
28.03.2006

(çevrimiçi) <http://www.urbanhobbit.net/ppt/kuresellesme.ppt#264,8>, Küreselleşmenin
Ekonomik Boyutu Nedenler: Petrol ve Borç Krizleri, 02.04.2006

(çevrimiçi) <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BAYRAC-ENERGY.pdf>, 04.04.2006

((çevrimiçi) <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/04-02.pdf>, 11.08.2006

(çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>), 22.02.2007

(çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/teknoloji.htm>,
08.04.2006

(çevrimiçi) http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060382, 12.04.2006

(çevrimiçi) http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20060382,
28.04.2006

(çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-ekonomi/bilgi-toplum-dogusu.htm>, 05.05.2006

(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=148,
10.05.2006

(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=195#_ftn1,
12.05.2006

(Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>, 20.05.2006

(çevrimiçi)
http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=Bilgi_ekonomisi_ve_istihdam.pdf,
11.02.2007

(çevrimiçi) http://www.bilisimsurasi.org.tr/e-turkiye/docs/tbs_e-ekonomi_nihai_taslak.doc, 18.02.2007

(çevrimiçi)

http://www.bilisimsurasi.org.tr/gelisim/docs/bilisim_sektorunun_gelisimi_taslak_raporu_20040218.doc, 20.06.2006

(çevrimiçi)

http://www.bilisimsurasi.org.tr/gelisim/docs/bilisim_sektorunun_gelisimi_taslak_raporu_20040218.doc, 22.07.2006

Can; Vural, www.ceterisparibus.com; www.disticaret.gov.tr, 14-18.09.2004

(çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm>, 11.02.2007

(çevrimiçi) http://www.ttb.org.tr/eweb/2020/ergin_yildizoglu.doc, 14.05.2006

(çevrimiçi) <http://www.mpm.org.tr/verimlilik/>, 22.02.2007

(çevrimiçi) (<http://www.oecd.org/dataoecd/33/6/33986884.pdf>), (22.02.2007)

(çevrimiçi) <http://akgul.bilkent.edu.tr/btstrateji/BTS%20-%20Makroekonomik%20Etki%20Analizi%20-%20Nihai.pdf>, 22.02.2007

(çevrimiçi)

<http://www.ekonomist.com.tr/apps/dictionary.app/dictionary.php/es.dict/büyüme>, 23.02.2007

(çevrimiçi)

http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=Bilgi_ekonomisi_ve_istihdam.pdf, 23.02.2007

(çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/DUNYA/buyumod.htm>, 23.02.2007

(çevrimiçi) <http://129.3.20.41/eps/dev/papers/0505/0505009.pdf>, 23.02.07

(çevrimiçi) www.oecd.org/dataoecd/15/30/37826938.pdf, 24.02.2007

(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=270#_ftnref10, 21.08.2006

(çevrimiçi) http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=270#_ftnref10, 25.08.2006

(çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan99/bilgi.htm>, 23.02.2007

(çevrimiçi) <http://www.igeme.gov.tr/tur/haber/uzmantez/bilgicagi.pdf>, 14.09.2006

<http://members.lycos.co.uk>, 14,28.09.2004

<http://turk.internet.com>, 28.09.2004

<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/hindistan.htm>

<http://turk.internet.com/haber>, 28.09.2004

www.untac.org; www.ab.infoturk.net; www.ceteris.paribus.com, 14-15.09.2004

(çevrimiçi) <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/04-02.pdf>, 04.09.2006

(çevrimiçi) <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/08-01.pdf> (21.02.2007)

www.undp.org